

PAUL LINTIER

HLAVEŇ 1233

Vzpomínky velitele děla

1915–1916

Paul Lintier

frontispis francouzského vydání z roku 1917

II

S BATERIÍ PĚTASEDMDESÁTEK

Tiráž

Hlaveň 1233

Vzpomínky velitele děla, 1915–1916

S baterií pětasedmdesátek, díl II

Úplný český překlad s vysvětlivkami

Autor: Paul Lintier (13. května 1893 Mayenne – 15. března 1916 Jeandelaincourt, Meurthe-et-Moselle), francouzský spisovatel. Studoval práva v Lyonu, kde založil literární revui *Lyon Étudiant* a do dvaceti let vydal tři drobné knihy. V roce 1913 se dal dobrovolně na vojnu ke 44. pluku polního dělostřelectva v Le Mans, k jeho 11. baterii. Dne 22. září 1914 byl u Fresnières raněn do ruky; v červenci 1915 se vrátil na frontu jako velitel děla a 15. března 1916 padl, zasažen úlomkem granátu. Nebylo mu třiaadvacet let. Tenhle deník si vedl až do odpoledne, kdy zemřel.

Původní název: *Avec une batterie de 75: Le tube 1233. Souvenirs d'un chef de pièce (1915–1916)*. Dílo je volným dílem.

Předloha: vydání Plon-Nourrit et Cie, Paříž 1917, posmrtné. **Vydání prošlo válečnou cenzurou:** chybějí v něm čísla jednotek a jména míst, nahrazená třemi tečkami; v překladu jsou ponechána tak, jak jsou. Čistý digitální text knihy neexistuje, pracovním textem bylo proto vlastní optické rozpoznání dobového skenu; o tom, jak se naložilo s mezerami v předloze, mluví ediční poznámka v úvodu.

Vzpomínka Henriho Bérauda, otištěná v dobovém vydání před Lintierovým textem, je dosud chráněna autorským právem (Béraud zemřel roku 1958) a do české edice nevstupuje.

Redakční poznámka francouzského vydavatele na konci knihy, která jmenuje Lintierovy druhy od děla 1233, je přeložena a ponechána na svém místě.

Překlad, úvod a vysvětlivky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel nezávislým kontrolním čtením proti francouzské předloze; dělostřelecké názvosloví bylo ověřeno podle české vojenské terminologie a je vedeno jednotně s prvním svazkem. Přeloženy jsou všechny čtyři části deníku od 25. července 1915 do 15. března 1916. Není to vědecká edice.

Obálka: fotografický portrét Paula Lintiera — frontispis francouzského vydání z roku 1917; jméno fotografa není uvedeno. Volné dílo. Grafická úprava Staré texty, v jednotné úpravě edice.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz

Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF

Vydání: první, elektronické

Rok vydání: 2026

Autorská práva: © Libor Petříček (Staré texty), 2026, k redakčnímu zpracování. Šíření podle licence CC BY-NC 4.0 (viz níže).

Text byl v tomto znění poprvé publikován na www.stare-texty.cz/knihovna/.

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo a co je přeloženo.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát se zálibou v historii. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je

uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Chce-li kdo knihu použít jinak, než jak je uvedeno výše, musí k tomu mít předchozí souhlas provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Poslední rok

Paul Lintier se narodil 13. května 1893 v Mayenne, v malém městě na západě Francie. Studoval práva v Lyonu, založil tam literární revui *Lyon Étudiant* a do dvaceti let vydal tři drobné knihy. V roce 1913 se dal dobrovolně na vojnu ke 44. pluku polního dělostřelectva v Le Mans, k jeho 11. baterii.

První svazek jeho deníku, *Mé dělo!*, jde od prvního dne mobilizace do 22. září 1914, kdy ho ve Fresnières zasáhl do ruky úlomek granátu. Na obvazišti mu chtěli palec amputovat; odešel odtud a palec si zachoval. Kniha vyšla v roce 1916, dostala Montyonovu cenu Francouzské akademie a udělala z dvaadvacetiletého dělostřelce spisovatele, o němž se v Paříži mluvilo.

Lintier odmítl superarbitraci a v červenci 1915 se vrátil na frontu. Tenhle druhý svazek je deník, který si tam vedl následujících osm měsíců — až do odpoledne, kdy padl.

Velitel děla 1233

V roce 1914 byl Lintier jedním z mužů obsluhy: tahal, nabíjel, čistil, mířil. Teď je **velitel děla**. Velí osmi lidem, odpovídá za dělo, za jeho kryt, za zemní práce, které je mají udržet živé, a v noci vozí munici k bateriím po cestách, které si nepřítel dávno zaměřil. Z muže, který válku snášel, je muž, který ji organizuje — a který si k vlastnímu strachu přibral strach o jiné.

Francouzský titul *Le tube 1233* znamená „Hlaveň 1233“. *Tube*, hlaveň, je u francouzských dělostřelců běžné jméno pro celé dělo: velitel baterie svolává obsluhu zvoláním „druhá hlaveň!“ a číslo vyražené na hlavni je to, čím se dělo od ostatních liší. Lintierovo neslo číslo 1233. Kniha je pojmenovaná po stroji, a je to přesné: ten stroj je v ní osoba. Má svou historii, svá poškození, svou smrt — a ze stejné látky je udělané i to, co se děje mužům okolo.

Čtyři krajiny

Svazek má čtyři části a každá je jiná válka.

Vogézy, červenec a srpen 1915. Horská válka v lese, kam se munice dostane jen v noci a jen na mezcích. Lintierova baterie leží v zemljankách pod vrcholem a nad ní se na hřebeni Linge dohrává jedna z nejkrvavějších epizod vogézké války: francouzská ofenziva, která vyšla 20. července 1915, uvázla hned v prvních dnech a boje o vrchol trvaly do 16. října. Ztráty obou stran — padlí, ranění, nezvěstní a zajatí — dosáhly asi devatenácti tisíc mužů. Lintier o té bitvě nenapíše takřka nic. Vidí z ní to, co je z jeho místa vidět: alpského myslivce, který jde v noci nahoru a ví, že se nevrátí.

Champagne, od konce září do konce října 1915. Druhá bitva v Champagni, největší francouzská ofenziva toho roku, začala 25. září a trvala do 6. listopadu. Lintier do ní přijíždí po jejím prvním nárazu, do křídové země rozryté na padrt', a zapisuje dělostřeleckou válku v její čisté podobě: přípravu, protibaterijní palbu, zaměřování, přehradnou palbu. Je to nejtechničtější část knihy a zároveň ta, v níž je nejvíce mrtvých.

Alsasko, prosinec 1915 a leden 1916. Šest týdnů na Wolskopfu, hřebeni nad Hartmannswillerkopfm — hoře, které Francouzi jmenovali Vieil-Armand a jíž oba národy dohromady říkaly lidožrout. Francouzský útok 21. prosince 1915 Němce odhodil na východní stranu hory, druhý den je protiútok vrátil a 8. ledna 1916 německý útok smetl všechno, co 21. prosinec přinesl. Historik Jean-Yves Le Naour počítá na téhle jedné hoře dvacet až třicet tisíc mrtvých. V Lintierově deníku je to nejdelší a nejtěžší část: zima, sníh, kopání, čekání, Vánoce v díře v zemi a dvě data, na nichž se záznam roztahuje do několika tisíc slov.

Lotrinsko, únor a březen 1916. Klidný úsek, skoro idyla — a ze severozápadu je slyšet Verdun. Poslední stránky píše Lintier v baterii u Fossieux, mezi vtipy o krysách a holením na slunci.

Co se za ten rok změnilo

Kdo zná první svazek, najde tady jinou knihu. Rok 1914 byl pohyb: nasedat, odjezd, pochod, bitva, ústup, všechno v týdnech a všechno poprvé. Rok 1915 je práce. Kopat, krýt, nosit kulatinu, vysoušet, znovu kopat. Válka se stala zaměstnáním a Lintier ji tak taky popisuje — jako řemeslo, které se dělá v mokru a za cizí peníze.

Umírá se jinak. V roce 1914 padali muži v bitvě. Tady umírá velký Louis, protože se dělu roztrhla hlaveň — vadným granátem z překotně rozšířené válečné výroby. Umírá Bélivier, protože na kryt dopadl zbloudilý granát. Lintierův přítel Francis nad třemi mrtvými u rozervaného děla řekne větu, kterou tahle kniha mohla mít jako motto: *Není žádná lidská spravedlnost, jestli vrahové těchhle mužů nebudou nikdy potrestáni*. Nemíní tím Němce.

A ještě něco je jinak. Lintier přestal být tím, kdo se dívá. Devatenáct měsíců války mu dalo postavy, které zná a má rád: obrovitého Belenfanta, který se nikdy nemyje, kuchaře Mathurina, četaře Arsèna Gouhiera, Bretonce Françoise, s nímž dělí stan. Z deníku pozorovatele se stal deník člověka, který je součástí něčeho, a to je to, proč je druhý svazek smutnější a lepší než první.

Konec

Poslední záznam je ze 15. března 1916. Dopoledne přijel do baterie holič s žiletkami, muži si pod sluncem před krytem prvního děla povídali a německá baterie pálila na Fossieux. Odpoledne téhož dne byl Paul Lintier zasažen a zabit u Jeandelaincourtu v departementu Meurthe-et-Moselle. Nebylo mu třiaadvacet let. Tělo odvezli do nemocnice ve Faulx a tam ho poprvé pohřbili; od roku 1921 leží v rodinné hrobce v Mayenne.

Zápisky nosil u sebe; po jeho smrti je u něj našli a odebrali jeho přátelé a druhové ve zbrani. Francouzské vydání je na konci jmenuje: četaři Arsène Gouhier a Lepeck a obsluha děla 1233 — François Tardif, Julien Lesaulnier, André Petit, Léon Royer, Prosper Radais, Mathurin Guyot. Tahle poznámka je v knize zachována. Teprve v ní dostávají muži, o nichž je celá kniha, svá celá jména — v deníku jsou to Julien, François, Léon, Prosper a Mathurin, křestní jména a nic víc.

Ediční poznámka

Předlohou překladu bylo francouzské vydání Plon-Nourrit et Cie, Paříž 1917, *Avec une batterie de 75: Le tube 1233. Souvenirs d'un chef de pièce (1915–1916)*. Čistý digitální text téhle knihy neexistuje, a tak jsme jej pořídili vlastním optickým rozpoznáním dobového skenu. To s sebou nese tři věci, které má čtenář vědět.

První: **optické rozpoznání místy slova ztrácí** — na zlomech stránek a v poškozených místech skenu. Pořídili jsme proto dvojí nezávislé rozpoznání téhož výtisku a všechna sporná místa porovnali mezi sebou; co se tím nerozhodlo, ověřovali jsme přímo na obrazu stránky. Chybějící slova jsou v textu doplněna mlčky a místo, u něhož by doplnění zůstalo nejisté, v knize nezůstalo. Hranaté závorky v textu nepoužíváme.

Druhý: **vydání z roku 1917 prošlo cenzurou**. Chybějí v něm čísla jednotek a jména míst, nahrazená třemi tečkami — „kasematy od ...“, „baterie X“, „vesnice je ...“. Tečky jsme ponechali tak, jak jsou. Cenzura je součástí dokumentu a vypovídá o něm.

Třetí: **několik dat deníkových záznamů bylo přečteno špatně** a dala se opravit z vnitřní logiky deníku; v jednom případě chybělo datum celé a doplnili jsme je z obsahu záznamu.

Druhý svazek obsahuje v dobovém vydání také vzpomínku Henriho Bérauda na Lintiera. Béraud zemřel v roce 1958, jeho text je dosud chráněn autorským právem, a proto do české edice nevstupuje.

Dělostřelecké názvosloví držíme podle české vojenské terminologie, stejně jako v prvním svazku: *pièce* je dělo, *caisson* muniční vůz, *tube* hlaveň, *hausse* náměr, *servant* obsluha, *conducteur* jezdec u potahu, *maréchal des logis* četař, *brigadier* desátník, *adjudant* rotmistr. *Guitoune*, vyhloubený úkryt zakrytý stanovkou a kulatinou, překládáme slovem zemljanka. Slovo *mitraille* znamená střepiny, ne kartáč.

Osobní jména zůstávají ve francouzské podobě a nepřechylují se. Vogézské a alsaské hřebeny a obce uvádíme v dnešní podobě (Hartmannswillerkopf, Schratzmännele, Bitschwiller, Kruth), i když je dobové vydání píše nejednotně.

Vysvětlivky pod čarou jsou naše. Podle dostupných rešerší vychází kniha česky poprvé.

ČÁST PRVNÍ

LINGEKOPF

Kvartýr

25. července 1915.

Než se člověk dostane tam nahoru do svých lóží u jeviště, musí jít dlouho, dlouho, po vysokých pašeráckých stezkách, které kdosi jen tak tak rozšířil a jakž takž vyštěrkoval.

Místy, kde příliš prudký svah nechával kameny ujíždět pod koňskými kopyty, naskládali napříč cestou kulatinu jednu vedle druhé, a po ní se teď drkotají furážní vozy, muniční vozy, vozatajské vozy, zvláštní zápřeže slátané z čeho bylo, dlouhé selské vozy a lehké kárky.

Kolony mezků táhnou bez konce. Drobná pod nestvůrným nákladním sedlem jdou zvířata svým pravidelným, podlomeným krokem. Jak se zešeří, rozlije se pod jedlemi tma jako inkoust. Někdy se vůz, muniční vůz zřítí do úžlabí. Co se dá dělat.

Celou noc plní lesy drkotání, které se z dálky k nerozeznání podobá palbě z pušek.

Přijeli jsme na kvartýr. Dělostřelci si ho zřídili v té největší tmě, někde pod vrcholem. Aby ho člověk našel, musí narazit do koňského zadku nebo se zřítit do zemljanky.¹

Někde docela blízko hřmí děla. Horská ozvěna zvuk zesiluje a opakuje. Vzduch nese znepokojivé šelesty: granáty, které přelétají... vítr, co zpívá v jedlích... člověk neví. Svíčka hořící za stanovkou je jen žlutý bod, který neosvětluje nic.

Zvedne se drásavý nárek. Jako by vycházel z lidského hrdla: je to jen mezek, který křičí. Projde dělostřelec, před ním bílý svit elektrické lampy.

Dávno předtím, než doliny vystoupí ze stínu, prosvítne mezi stříškovitými jedlovými větvemi den na vrcholech. To je ta studená hodina. Pod stany se muži probouzejí napůl a balí se těsněji do dek. Děla nepřestala hřmět.

Je už hodně po deváté, když se kvartýr začne plnit kuchaři, kteří zapalují ohně, a muži, kteří si natahují kalhoty. Slunce kropí přepychovou zeleň mechů.

Protože se baterie dají zásobovat jen v noci, není celý den co dělat. Z mýtiny nad naším bivakem jsme se šli podívat na bitvu. Pod nohama nám uprostřed lesa dělá jezero fascinující smaragdovou skvrnu. Jeho čistá voda, o níž člověk tuší, že je hluboká, působí závrať, a za ní, na severu, na východě, na jihu, rozkládají hory nekonečno svých rovin, hřbetů a vrcholů. Zelené louky a plavá obilná pole dělají skvostné obložení velkému jedlovému plášti, který horu obaluje a její linie i tvary obměkčuje a tlumí.

A tu docela blízko za námi štekne velké francouzské dělo. Granát, který nás málem ovane, zavyje. Přeletí jezero, kopce a doliny a daleko odtud, u jednoho statku, uprostřed svítivého ovsa, vybuchne v černém oblaku. Asi tam mají munici, štáb, telefonní stanici?

Rána je příliš dlouhá. Další dvě cíl ještě přestřelí. Na pozadí kouře se objeví bílý štít. Tři rány krátké. Tři nové rány dům zarámují. Ještě jedna salva: budovy vzplanou. A rázem z toho není nic než velký červený květ, planoucí na pozadí zeleného kraje. Francouzské dělo umlklo.

¹ *Guitoune* — vojácké označení pro vyhloubený úkryt, zakrytý kulatinou, větvemi a stanovkami; *Lintier* v něm ve Vogézách bydlí celé měsíce. České vojenské paměti z první světové války pro takový úkryt užívají slova *zemljanka*.

Kanonýr Belenfant

28. července.

Když se ho někdo zeptá na jméno, odpoví se zvláštním posměšným úsměvem, který mu zvrásní koutky víček a nakrčí nos:

— Já se jmenuju Belenfant.

I když je mezi lidmi za prost'áčka, cítí, jak podivně padá dětinskost toho jména² na jeho postavu lidožrouta, na zrzavé vlasy, žluté oči a velký nos do kardinálské červeně. Rád to opakuje:

— Belenfant, jmenuju se Belenfant.

A téměř vždycky ze zdvořilosti dodá:

— K službám!...

Belenfant je jeden z nejlepších jezdců baterie. Svým koním nadává těmi nejhroznějšími nadávkami, ale zachází s nimi mírně a přátelsky. Viděli ho, jak večer po vražedném přesunu ušel celou francouzskou míli,³ aby jim sehnal pár náručí sena.

Když dostane rozkaz, zavrčí, sotva se důstojník nebo rotmistr otočí na patě:

— Ten nás otravuje! Ách jo, ta vojna!⁴

A hned, pořád bruče, dá se do práce, nebo spíš se do ní vrhne, jak se říká na vojně. Z granátů strach nemá. Ale když padají, říká:

— Votravujou nás!

Když prší příliš hustě, opakuje totéž:

— Votravujou nás!

Kdo, oni? Velitelé, Němcouři, smrt, nebe? Sám to pořádně neví.

Belenfant se nikdy nemyje. Není to zásada; je to spíš zvyk.

Rotmistr právě dokončil toaletu své klisny. A zrovna tudy jde Belenfant, prohnutý pod nákladem dehtového papíru, který je určený pro zemljanku jeho děla a který kdovíkde sehnal.

Rotmistr si všimne jeho nepěstěné kštiny, která mu jako rouno padá vzadu na límec sametové kazajky.

— Pojď sem, Belenfante!

Belenfant složí náklad.

— Klekni si tady.

Belenfant poslechne. A rotmistr mu hned velkými záběry strojku na stříhání koní skosí nerozmotatelné houští, které Belenfantovi pokrývá hlavu. Strojek tahá vlasy. Belenfant se zmítá a křičí:

— Vono to řeže! Řeže!

Ale dva kanonýři, kterými lomcuje smích, ho popadli za ramena a nutí ho zůstat, jak je.

² *Belenfant* zní francouzsky jako *bel enfant*, „krásné dítě“ — odtud rozpor, o němž Lintier mluví: dětské jméno na postavě lidožrouta.

³ Francouzská míle (*lieue*) měřila necelé čtyři a půl kilometru.

⁴ *Ah! là là! la classe!* — povzdech starého vojáka. *La classe* je odvození ročník, podle něhož se počítala doba služby; v hantýrce znamená volání po tom, aby už byl člověk z vojny venku.

Po dobré čtvrt hodině práce se Belenfantova lebka konečně objeví, překvapivě nahá a pokrytá tlustou vrstvou špíny. Rotmistr pošle pro mazlavé mýdlo; plnými hrstmi mu jím hlavu natře a pak ho pustí.

— A teď se jdi umýt, chlape!

Belenfant odchází a krčí rameny. Jeden kamarád se uchechtne:

— Ten tě dostal!

— Podívej se, jestli mě dostal! odpoví Belenfant.

Jediným pohybem si narazí kepi až na uši a prohlásí:

— Rotmistr si může trhnout nohou, jestli si myslí, že se budu mýt.

Od té doby, co válčí v horách, nosí Belenfant na lebce zasviněný baret, který se zelená. Jeden alpský myslivec po něm cestou pohrdlivě hodí:

— Vodkdypak ti na hlavě rostou houby?

Včera našel Belenfant cestou na furáž v opuštěném statku předmět, který mu dělá radost. Na zpáteční cestě ho ukazuje svému desátníkovi.

— Koukni na to, chlape! Parádní špička na cigarety!

— Už jsi ji cucal? ptá se desátník.

— To si piš, že jsem ji cucal!

A Belenfant vytáhne pytlík na tabák a začne balit cigaretu.

— A ještě si ji pocucám!

— Víš vůbec, co to je?

— Špička na cigarety!

— Ne, Belenfante, to je trubička!

— Trubička?

— Jo, věc na dávání klystýru.

Ale Belenfant se nediví. Cigaretu dobalí, pečlivě ji do trubičky nasadí a zapálí.

— Na to, co mi tu vykládáš, se vys..., hlavně že se v tom dá kouřit.

Slova v noci

5. srpna 1915.

Noc se právě zavřela. Celý den pršelo. Na západě dozněly poslední ohlasy dne v září zvláštní bledé zeleně. V temnotě černé jako vody Erebovy⁵ jsem jel za posledním z našich muničních vozů jako uzavírač kolony. Drkotání dlouhé kolony po cestě, trochu podobné zvuku příboje na neviditelném pobřeží, a jednotvárné kolébání mého koně v kroku, který jako by poslouchal týž rytmus vln, mě uspávaly v sedle. Výjimečně toho večera německé dělostřelectvo mlčelo.

Kolona se náhle zastavila. Můj kůň, kterého jsem téměř neřídil, narazil hrudí do muže, který už asi dlouho šel v noci po mém boku. Omluvil jsem se:

— Neublížil jsem ti?

5 Erebos, v řeckých bájích ztělesnění podsvětí temnoty a zároveň místo, jímž mrtví procházejí do podsvětí.

— Ne.

V té noci jsem rozeznával jen hlaveň pušky a baret. Kolona se nerozjížděla. Kdovíjací mezci, kdovíjaké vozatajské vozy přehradili cestu a drželi nás na místě uprostřed lesů.

— A kam jdeš ty? zeptal se mě alpský myslivec.

— Vozíme munici k bateriím. A ty?

— Já jdu na Linge.⁶

— Tak jestli jdeš tam nahoru, přeju ti štěstí.

— Děkuju!... Děkuju!...

Muž se zdál nehybný, opřený o pušku, vedle mě ve tmě. Dodal:

— Ano, jdu tam nahoru! A dolů už nesejdu!

— To se řekne... to se řekne!... Já na předtuchy nevěřím... Taky jsem je párkrát měl. Jedno ráno, pamatuju si to moc dobře... na Marně, jsem řekl kamarádovi: „Do večera mě zabijí.“ A tady mě vidíš!

Muž si těžce povzdechl, jako by jeho hrud' při nádechu zvedala ohromnou tíhu.

— Ne! Kdo chce, ten se nevrátí!

A pokračoval hlasem změněným dojetím, které jsem cítil jako bodavé a které začínalo přecházet i na mě:

— Neznáš mě... ani mě nemůžeš vidět. Dnes večer je taková tma... Tak ti to můžu klidně vypravovat. Je to, jako bych myslel nahlas... Ach! Je to banální, banální!... Byl jsem doma na dovolené, v Paříži. Našel jsem dům prázdný. Žena odešla s kdovíkým...

Umlkl. Snad plakal. Hodně daleko, na dně jedné doliny, se roztříštil granát s tragickou zvučností, kterou lesní ozvěny opakovaly; na blízké výšině hořel statek; skupina jedlí zmrzačených střepeinami se rýsovala na pozadí požáru.

Mluvil jako ve snu.

— Bylo to dítě... opravdové dítě! Nebyla by odešla, kdybych tam byl. Snažil jsem se ji rozptylovat... a taky jsem na ni dával pozor. Ale po měsících... po měsících... ta nečinnost!... Kdopak ví, co se ženské honí hlavou!... Odešla!... Je to smutné!

— Řekni, že je to hnusné a zbabělé. Rána dýkou do zad!

On ji hájil:

— Ano... Ach! Ona to tak daleko nedomyslela... Dítě, říkám ti!

Kolona se zas dala do pohybu k postavením; musel jsem za svými muničnými vozy. Nemohl jsem ale odjet, aniž bych tomu nešťastníkovi dal almužnu utěšujícího slova, a já před takovou bídou opravdu nevěděl, co říct. Sklonil jsem se ke krku svého koně a zamumlal mu téměř do ucha:

— Nemáš pravdu... Nech to na času. Všechno se zapomene... Všechno přejde, tady obzvlášť. S takovými myšlenkami se nemá chodit nahoru... Život má i dobré stránky...

Alpský myslivec stál pořád opřený o pušku uprostřed cesty a nehýbal se víc než socha. Neslyšel mě. Dotkl jsem se prstem jeho ramene. Trhl sebou jako někdo, kdo se probouzí:

⁶ Linge (německy Lingekopf) — hřeben nad Orbey v alsaských Vogézách. Francouzská ofenziva, která na něj začala 20. července 1915, uvázla hned v prvních dnech a boje o vrchol trvaly do 16. října 1915. Ztráty obou stran — padlí, ranění, nezvěstní a zajatí — dosáhly asi devatenácti tisíc mužů; na francouzské straně je nesli hlavně alpsští myslivci 47. a 66. divize. Rozhovor, který Lintier zapsal, se odehrává dva týdny po začátku těch bojů.

— Ach, ano! Ty odjíždíš!... Dobrou noc, dělostřelče!

Potopa

12. srpna.

Spali jsme všichni v teple, které vydávala naše těla a které nad námi držela nepromokavost stanovek, když tu přišel mohutný otřes a rozhýbal kulatinu, která naše lože z chvojí a slámy odděluje od země. Zemljanka, celý les až do svých hlubokých kořenů i sama zem se zachvěly. Rozechvělý vzduch setřásl vodu z jedlových větví na naše stany. Svíčka, která dohořívala na konci drátu visícího ve spirálách z jediného stropního trámu, se při té ráně zapotácela. Někdo křičí:

— Dvěštedesítky po nás střílí!

— Ne. To těžká děla tam nahoře bombardují Němčourům zásobování, zavrčí tlustý furýr, kterého to taky vzbudilo, protáhne se, zaryje loket rotmistrovi do boku a při zívnutí udělá zvláštní grimasu plačtivého dítěte.

Vrchní četař, jemuž hasnoucí svíčka podivně osvětluje tvář jen z jedné strany, bez ustání chrchlá v rozrušeném polospánku. Vyrušená moucha bzučí.

A jak svíčka spadla na zem a uhasla ve štiplavém zápachu, osvětlí nám nad hlavou rychlá elektrická zář celé nebe... Výbuch!... Člověk napne hřbet. Ne... Hrom! Jeho velké dunění, tentokrát vzdálenější, se šíří lesem v ohromných zvukových vlnách, modulovaných, hlubokých, opakovaných od ozvěny k ozvěně hlubokými dolinami hory.

Hned začne průtrž, hustá, tíživá, pod kterou les nahlas zpívá všemi svými větvemi svou velkou jednotvárnou dešťovou píseň. Voda, která stéká ze špatně nataženého stanu, padá do zemljanky s čistým zvukem fontány.

Balíme se do dek. Nebeské dělostřelectvo umlklo. Zvuk vod nás kolébá a uspává.

Ten, kdo se dnes ráno — kolem deváté — probudil první, vydal zděšený výkřik. Z té povodně vystupují jen podložky, na nichž leží naše lože. Na kalné vodě hluboké stopu plave balíček tabáku a pár střevíců. Účetní truhla je do poloviny potopená. Vrchní četař s hlavou ještě zabalenou v kukle na ni zírá v ohromení.

— A knihy!

Tlustý furýr, kterému se mezi svými říká „Cocotte“, jednoduše proto, že tak se jmenuje jeho kůň, stojí na svém loži z jedloví a sena, pečlivě si natahuje kalhoty a dívá se na tu katastrofu svým trvale veselým pohledem silného a dobře vypaseného muže.

— No?

— No!

— Zachraňme, co se dá, prohlásí vrchní četař.

A statečně jde vytáhnout účetní truhlu na sucho. Ta podívaná „Cocotta“ nesmírně baví; směje se koutky očí s tlustými víčky.

Nevšiml si, že bouřka naplnila vodou jeho kepi. Jak si ho chce nasadit, osprchuje se.

— Tak do práce!

Po půl lýtka ve studené vodě, krumpáčem a lopatou, je třeba prorazit stěnou zemljanky odvodňovací rýhu, zvedat nakupené kameny, přetínat tlusté kořeny, které nám stojí v cestě. Je to dřina na celé dopoledne, dokud voda, která konečně najde dost spádu, neodteče ven na lesní mechy.

Nokturno

14. srpna.

Museli jsme se v plném srpnu odhodlat a přidělat k zemljance komín; prší každý den. Přeháňky se valí se zastřeným zvukem bubnu po našich stanovkách, které sice nasákly lněným olejem, ale po čase pouštějí vodu kapku za kapkou: celé noci nám padá na tvář nebo nám stéká za krk.

Na dně téhle obdélníkové jámy, vyhloubené přímo do těžké lesní země a jakž takž zakryté, panuje vlhko: prosákne šatstvem, ztuhnou po něm klouby a po probuzení bolí kříž i zátylek.

Ale co! Musí se tu žít! Náš kvartýr, zapadlý v nedozírném lese, je před nepřátelskými granáty skoro v bezpečí. Dnes ráno rotmistr řekl:

— Uhnijeme tady zastožata; postavme komín.

Všichni se do toho dali; a teď funíme, až nám praskají plíce, abychom v docela vlhkém ohništi zapálili oheň z mokrého dřeva. Abychom získali aspoň trochu tahu, museli jsme zvenčí vyzdít komín z kamenů a bláta. Přesto, zrovna když na kolenou tvrdošíjně plnými ústy rozdmýcháváme ubohý plamínek, který dojídá kus novin, žene nám vítr do tváře chuchvalce štiplavého kouře, který zemljanku zamoří. Aby se dalo dýchat, musí se nadzvednout stanovka, zavěšená u vchodu místo dveří; ale pak k nám vejde povodeň zvenčí.

Konečně se za šera, když vítr padl a zem v ohništi trochu okapala, podařilo rotmistrovi vytáhnout z náruče suchého dřeva plamen, který osvětluje celý náš dům. Porazili jsme celé jedle, které nám, jak zvonily pod sekerou, spouštěly na kříž vodu, pod jejíž tíhou se prohýbaly jejich větve; a teď, sotva nahrubo rozřezané, házíme je do ohně v ohromných polenech, která celé hodiny kouří, než vzplanou.

Noc se zavřela. Okolo zemljanek tiše přešlapují koně přivázaní ke stromům, v hlubokém lepkavém jílovitém bahně. Furýr hraje s vrchním četařem a palebným desátníkem manilku.⁷ Jeden kanonýr, zablácený po břicho, zavolá:

— Kancelář baterie?

— Tady!

Chvíli ho ještě slyšíme čvachtat a klít. Přináší obálku.

— Munice!

Rotmistr pomačkaný čtvereček papíru podepíše na okraj; muž odejde.

— Jdeš ty, Lintiere! Tři muniční vozy v osmispřeží.

— Dobrá!

Natáhnou si holínky, připnu ostruhy a po hmatu jdu osedlat koně v dešti, který nepřestává.

Noc, déšť!

Za dlouhou kolonou mezků se mé muniční vozy pomalu kutálejí. Cesta vysekaná do stráně vede dlouho zdálky podél zákopů. Německá baterie stotřicítek⁸ si na ní v posledních dnech zaměřila několik bodů. Nepřítel nás nemůže vidět — noc je tak temná, že jezdci rozeznávají cestu jen taktak —, ale musel slyšet drkotání našich vozů nebo zvučný krok mezků. Oslepí nás velký blesk a hned námi oťrese brutální, ostrý, vibrující výbuch stotřicítky. Přišel tak rychle, že nás nevaroval žádný svist. Neměli jsme ani čas ho pozdravit, trochu se sklonit ke koňskému krku. Dvacet mezků, kteří společně vyjí svými zvláštními

⁷ *Manille* — francouzská karetní hra pro čtyři hráče ve dvou dvojicích, oblíbená v kavárnách i v zákopech.

⁸ Francouzi pojmenovávali německá děla podle kalibru v milimetrech. „Stotřicítka“ je německý těžký kanón kalibru 13,5 cm, vedený u německého dělostřelectva jako 13cm kanón vzor 1909 — dalekonosné dělo určené právě k rušení dopravy v týlu.

hlasy, vzbudí na chvíli dojem, že si ranění žádají pomoc. A hned člověk pokrčí rameny, že se nad jejich křikem zachvěl.

Musí se projet. Nechám muniční vozy rozestoupit. Hlava kolony, která už je z nebezpečí venku, nijak nespěchá. Jsme nuceni držet tempo jejího pohybu. Krokem, bez jediného netrpělivého slova od jezdců — jsou to záložáci, téměř všichni ženatí a otcové rodin —, projíždíme nebezpečným pásem. Ještě dva blesky... rána krátká... rána dlouhá... hlasitý let střepin, které nás ovanou!

I tentokrát z toho vyjdeme.

Kolem jedné ráno, když se vracím na kvartýr, pokračují furýr, vrchní četař a palebný desátník ve své manilce. Jsem promočený na kost; udělají mi místo u ohně.

— No? ptá se rotmistr.

— Nic! Jako vždycky, pár ran na tomtěz místě.

Munice k baterii X

21. srpna.

Už třikrát jsem se v černé noci se svými muničními vozy málem ztratil. U božích muk v Hautes-Huttes bych se byl určitě dal špatnou cestou, kdyby granát, který vybuchl téměř nad našimi hlavami, nebyl osvětlil hromadu kamení, kde leží zlomený kříž. V dálce mě přitahuje, fascinuje a mate statek, který hoří velkou nehybnou září.

K bateriím...⁹ k nimž dnes vezeme munici, jsem jel jen jednou. Tu noc svítil měsíc a nebe bylo celé posázené hvězdami.

Pozorný, úzkostný, propichuji pohledem hustý stín a hledám orientační body, které jsem si uložil do paměti. Většina mi uniká. Temnota je neprostupná. Elektrickou lampu si vzít na pomoc nemůžu. Nepřítel si tuhle cestu, kterou ve dne vidí, kam oko dohlédne, dopodrobna zaměřil. Ranami ze stotřícitky uhasí sebemenší lucerničku. Večer je klidný a já se dokonce ptám, jestli Němci z blízkých hor, které drží, neslyší velké drkotání našich pancéřovaných muničních vozů po kamení. Vítr je zrádný; nese zvuk k jejich zákopům.

Ne, neztratil jsem se! Poznávám ten keř, který zasahuje do cesty a jehož větve plácají ve špicích kol; poznávám ten kus skály, který téměř přehrazuje cestu a o který můj kůň málem padl.

Zlá noc! Jedu pomalu. Za mnou následují s velkou námahou těžké vozy v osmispřeží prudkými stoupáními a ještě hroznějšími sjezdy po valících se kamenech.

Tam vpředu, k hřebenům Linge a Schratzmännele, prorážejí světlice tmu a občas odhalí hekatombu vysokých jedlí, oloupaných a zmrzačených střepinami. Člověk pak na černějším nebi uhádne temnou linii, kterou opisuje temeno těch hrůzných hor.

Cesta vede podél toho hořícího statku, jehož krov teď vypadá jako kostra z roztaveného kovu. Vítr vytahuje z výhně víry jisker a fouká je na nás. Nestvůrně vytažené v pohyblivé záři požáru se naše jezdecké stíny protahují po blízkém poli. Krvavé světlo, které osvětluje tváře jen z jedné strany, vykrajuje drsné profily tragických bojovníků.

Konečně jsou tu kasematy..., nízké, masivní. Člověk je spíš uhádne, než uvidí, příkrčené pod jedlemi. Jaká potopa střepin tady spadla! Mezi granátovými krátery hledají jezdci průjezd jen s námahou. Jsou mezi nimi gigantické, v nichž by zmizel muniční vůz i s celou zápreží. Zakřičel jsem:

— Munice!

⁹ Tři tečky jsou v předloze. Cenzura roku 1917 škrtila čísla jednotek i jména míst; z téhož důvodu stojí v názvu kapitoly „baterie X“.

Ze země se vynořila obsluha. Aby dovedli naše vozy k muničnímu krytu, museli posledních pár metrů cesty vytyčit.

— Pozor na kráter vpravo!

— Pozor na kráter vlevo!

— Přímo!

— Mluvte tiše! Němčouři jsou na druhé straně doliny; slyší moc dobře!

Zatímco se muniční vozy vykládají v tichu, které ruší jen jasné narážení mosazných nábojnic do sebe a jemuž blízkost nepřítele dodává dojemnost, seskočil jsem ze sedla a opřel se o kmen jedle, jejíž vrchol se ztrácí v hlubinách černého nebe. Otírají se o mě stíny, které chodí tam a zpátky.

Na stráních Bärenkopfu se najednou probudí ostrá, trhaná palba z pušek, nejprve přerušovaná, pak zběsilá. Takt jí dávají výbuchy těžkých min, které jako by třásly základem hor. Ozvěny si ta nestvůrná zaúpění do nekonečna přehazují a ta pak hodně daleko v hloubi lesů dohasnou v podivném, téměř lidském nářku. Nad hlavami nám hvízdají kulky. Z hory vystřelují chomáče světlic. V té bledé záři, již pod těžkým inkoustovým nebem osvětlují palebné postavení rozervané granáty jako obrovskou radlicí rozběsněného pluhu, spatřil jsem před sebou muže opřeného o kulatinu jedné kasematy — divoká tvář, vyhloubená maska, nehybné oči.

Toho muže jsem už viděl! V jiných časech, na vzdáleném místě, jsem znal přátelskou tvář, jejímž hrůzným odrazem by tato byla. Kanonáda umlkla; světlice dohasly. Ale můj pohled zůstává nepřemožitelně přikovaný k tomu bodu ve tmě, kde se mi ten muž ukázal a kde ho už nevidím. Snažím se to zjevení dostihnout, přiřadit mu místo, dobu. Ty minuty, kdy prohrabuji důvěrné nitro své minulosti a cítím, jak mi vzpomínka uniká pokaždé, když se mi zdá, že ji pevně držím, jako rtuť mezi prsty, jsou nesmírně bolestné.

A najednou se mi paměť rozsvítí. Táž tvář, ale prosvětlená krásným výrazem tiché inteligence, se mi ukáže ve svém rámu: velká zelená Rhôna... její slunná nábřeží... kouzlo velkého města se stříbrnými mlhami, které obklopují naši procházku, a po mém boku Francis, můj přítel Francis!

Vždyť je to Francis! Vyslovím jeho jméno. Hlas, jehož známá barva mě hluboce dojme, odpoví:

— Kdo mě volá?

Udělám dva kroky dopředu:

— Já, Lintier!

Překvapení z něho vyvrve výkřik:

— Ty! Jak to! Ty?

Ve tmě se naše ruce hledají a svírají.

— Ach, starouši!

Začal padat déšť v tíživých, zvukných kapkách. Ještě tři muniční vozy se musí vyložit. Povídalo by se nám líp v krytu. Ptám se Francise:

— Máš stráž?

— Ne!

— Nechceš, abychom zašli do kasematy? Prší.

Pohnu se, abych se protáhl pod kulatinu. Ale Francis rozpaží a zatarasí mi průchod. Téměř šeptem, hlasem zděšeným, opakuje:

— Ne! Nechod' tam! Nechod' tam!

— Proč?

— Nechod' tam! Šlápl bys na ně! Na velkého Louise. Leží napříč dveřmi!

— Mrtví?

— Tři... Ano. Nechod' tam!

Ustoupil jsem před dojetím, které mému příteli rozechvívá hlas. Jde se mnou, a zatímco nám přehánka bije do ramen, začne mluvit velmi rychle, seká slova, zadýchaný:

— Ano, říká, stalo se to dnes večer. Dělo se roztrhlo...¹⁰ Byl jsem tam, vedle... Jsem střelec. Velký Louis byl zabit na svém sedátku... ani se nepohnul... Úlomky pláště hlavně mu rozryly bok... Nabíječ a velitel děla byli zabiti taky. Velitel děla dostal závěr do břicha... Ani on nestihl heknout!...

Francis pláče, pláče jako dítě. Vzal mě za ruku:

— Pojd' se na ně podívat, mumlá. Pojd' se podívat na velkého Louise. Hlavu měl ušetřenou.

Jdu za ním. U zejícího černého vchodu té kasematy, která je zároveň hrobem, se instinktivně zastavím:

— Udělej ještě krok, říká mi Francis.

A jak jeho elektrická lampa osvítlí kryt děla, zamumlá hlasem hluboké lítosti:

— Podívej se na ně, na ty chudáky!

Jeden vedle druhého, docela zpříma, leží natažení v pozoru.

Kruh bílého světla, který lampa vrhá a v němž se objevují jejich klidné voskové tváře se zavřenýma očima a vážnými čely, jim dělá mučednickou svatozář. Vedle nich má v pološeru zkroucená, zmrzačená, beztvářá ocelová mrtvola děla neobyčejnou majestátnost.

Dlouho tam oba stojíme a díváme se. Pak Francis zamumlá a shrne tím celou naši společnou myšlenku:

— Není žádná lidská spravedlnost, jestli vrahové těchto mužů nebudou nikdy potrestáni!

Na odpočinku

28. srpna.

Už dlouho se nám říkalo:

— Divize půjde na odpočinek.

— Kdy?

— Brzy.

A dny mýjely v bahně, pod deštěm a pod střepinami. Velký les dál okapával na naše nebohé koně a na naše stany. Kanonýři si se skeptickými úsměvy opakovali:

— Pojedeme... pojedeme brzy.

Jak bývá zvykem, přišel rozkaz jako blesk. S velkou námahou se naše těžké muniční vozy vytrhly z lepkavého lesního bahna. A teď se v jasném ránu za bateriemi kutálejí pomalým krokem vyhublých koní po nekonečných cestách ve svahu hory. Cesta je suchá. Prach, jemuž slunce dává svítivost, nás

¹⁰ Roztržení hlavně nebylo u pětasedmdesátek v roce 1915 nic vzácného. Mohla za ně překotně rozšířená válečná výroba střeliva: vadný granát vybuchl ještě v hlavní a roztrhl ji i s obsluhou. Odtud Francisova slova o vrazích, kteří nebudou potrestáni — nemíří na Němce.

obaluje, rozmazává tvary a pohyby a dělá z nás zvláštní procesí šedých přízraků. Rosa se už rozplynula. Slunce tíží. Bledé v nedýchatelné mlze vyvolávají ty dělostřelecké masy na pochodu velká vzkříšení stínů od Raffeta.¹¹

Ve dvou krátkých přesunech jsme dojeli do vogézske vesnice, kde se baterie má usadit na odpočinkovém kvartýru.

Rousseau, můj přítel Rousseau, dělá ubytovatele. Běhá od dveří ke dveřím, všemožně se snaží, hned vemlouvavě, hned rozkazovačně a vojensky.

— Tak co, panímámo, máte stodolu?

Stará s dravčím zobcem, na niž se Rousseau obrací, stojí s pěstmi v bok a jako by hájila přístup ke svému stavení.

— Žádnou stodolu nemám!

— A tahle velká budova?

— Je plná.

— Ukážete mi to?

— To abyste tam dal koně, že jo? Já vaše koně nechci. Měla jsem je tu... vozatajské koně... už je nechci!

— Jen čtyři nebo pět!

Ženská tragickým gestem ukáže na hromadu hnoje, kde zobou tři slepice, a zakvílí:

— Podívejte se na tu žlutou, pane! Chudinka moje... Od té doby, co tu byli koně, si netroufá vrátit se!... To není lež!

Rousseau musí do stodoly vniknout téměř silou. Rychle ji vykrokuje, aby odhadl, co se do ní vejde, zatímco stará dál nařiká a zapřísahá. Než odejde, napíše vznosnou anglickou kurzívou na vrata: Koně 10.

Ale neudělal po cestě ani třicet kroků a dohoní ho kluk a zatáhne ho za rukáv:

— Koukněte na tu starou: hadrem smazává, co jste napsal.

Rousseau se vrátí a pečlivě, tentokrát písmeny na stopu vysokými, napíše: Koně 13.

Ženská dupe, pláče.

— Vy jste zlý člověk! Já to povím starostovi... panu Bastienovi. Ten mě ochrání...

Rousseau s připravenou křídou se na starou posměšně podívá:

— Pozor! Za chvíli to bude osmnáct!

Rozzuřená ženská práskne dveřmi a zavře se doma.

Okolo tiché vesnice nabízí krajina pomalé rozložení svých kopců a úvalů, přepychové zeleně svých luk, které svírají velké lesy. Je vlašno. Blaho, jež vzduch pronáší plícemi, prosakuje do žil a lahodně se rozlévá do všech údů. Člověk cítí lehké čelo, volnou mysl, širší hrud'. Jak je válka daleko! Jak rychle se zapomnělo na bídu, která je přitom tak blízká! Krásné slunce, vůně polí, ticho — a tihle muži, kteří právě protřpěli, co žádný člověk před touhle válkou od stvoření světa neprotřpěl, zapomínají na všechno své utrpení, možná i na svůj nejvnitřnější žal. Snad je hrozba smrti, zavěšená jim už rok nad hlavami, naučila trhat rozkvetlé hodiny v letu... Pod lebkami se krvavé noční mury jako zázrakem rozplynuly. Oči, které nedávno ztuhly hrůzou, se teď smějí na ženy.

¹¹ Auguste Raffet, francouzský litograf a kreslíř napoleonské legendy. Jeho nejznámější list *Noční přehlídka (La Revue nocturne)* ukazuje mrtvou Napoleonovu armádu, jak se v přízračných zástupech zvedá z hrobů a defiluje před svým císařem.

A už za velmi tichého večera vycházejí kanonýři — obdivuhodné typy vojáků-oráčů, s vidlemi na rameni, opojení důvěrně známou vůní sečeného sena — do kraje sušit otavu a provázejí při tom roje bílých čepců, které se z vesnických domů rozlétají.

ČÁST DRUHÁ

V CHAMPAGNI

Na dobytých pozicích

30. září 1915.

Po více než třiceti hodinách ve vlaku pracné vykládání na rampách v Châlons-sur-Marne,¹ v neobyčejném zmatku vojska a materiálu. Pak míříme k palebné linii. Dva dlouhé denní přesuny s jednou nocí mezi nimi, srdcem bídného kraje.² Podél přímých cest a v každém nejmenším záhybu krajiny se hemží pěchota na pochodu, velké pohyblivé masy jezdecké, dělostřelecké kolony, karavany vozatajských vozů, automobilové kolony — takový pohyb lidí, koní a vozů jsme neviděli od prvních dnů války. Seřadili nás podél pravidelně vysázeného jedlového lesa vysázeného v pravidelných řadách a čekat na rozkazy, které nás zase jednou vrhnou na novou frontu.

Mysleli jsme, že tam zůstaneme dvě hodiny; zůstali jsme dva dny, v neutuchajícím bzukotu úředních zpráv, povídaček a táborových klepů. Co je jisté, je, že první německé linie byly prolomeny. Odtud jsou vidět, hned u našich, docela bílé na prosluněné rovině.

Odstrojili jsme koně a postavili stany pod jedlemi.

Někdy v polovině druhého dne se v táboře rozkřikl hlas:

— „Goum“ na koně, za deset minut!³

Bylo vidět, jak zvědové a spojky spěchají ke svým koním a sedlají. Kapitán dal hned zavolat velitele čet:

— Baterie připravena k odjezdu ve tři hodiny!

Ti předali rozkaz svým velitelům děl:

— Četa zapřažena ve tři bez deseti!

A pak jsem zavelel já:

— Druhá hlaveň!⁴ Ve tři čtvrtě na tři připraveni vyrazit!

Nakonec jsme tam, lidé i koně v postrojích, čekali až do noci.

A tu, v posledním šeru, které s dohasínajícím dnem prožívají čím dál jasnější záblesky — palba baterií a praskání šrapnelů —, začíná tichý pochod k té rovině, kde se nám před chvílí pod světlem rýsovala docela zřetelně síť dobytých linií, k těm krajům pro nás tajemným, ještě celým zkrvaveným od posledních vítězství, jejichž docela blízké neznámo nás už teď dojíhá. Nad obzor vyšel rusý měsíc. Z polí stoupají nízké, vlečící se mlhy. Labyrint zákopů a spojovacích chodeb vyhloubených ve světlém slínu⁵ se v těch mlhách ztrácí, splývá s nimi v nejisté bělosti.

1 Châlons-sur-Marne, dnes Châlons-en-Champagne — hlavní město departementu Marne a hlavní vykládací stanice pro champagneskou frontu.

2 *Un pays pouilleux* — „zavšivený, bídný kraj“. Lintier hraje se zavedeným jménem téhle části Champagne: suché křídové planině na východ od Remeše se odedávna říká *Champagne pouilleuse*, protože se na ní téměř nic neuchytí.

3 *Le goum* — slovo přejaté z arabštiny, kde znamená oddíl kmenových jezdců; Lintierova baterie tak říká kapitánově jízdní družině, totiž zvědům a spojkám, které jezdí s ním, totiž zvědy a spojky, které s ním jezdí.

4 *Tube*, hlaveň, je u francouzských dělostřelců běžné označení celého děla. Odtud je i název knihy: Hlaveň Lintierova děla nese číslo 1233.

5 Slín a křída tvoří půdu celé téhle části Champagne. Odtud bělost, která se v knize vrací: bílé zákopy, bílý prach, bílá hlína na okrajích granátových jam.

Opustili jsme cestu, na které nějaká zácpa, někde vpředu, u S..., drží už několik hodin dvě řady nehybných vozatajských vozů, truchlivých jako věci, které někdo opustil.

Vůz za vozem defiluje oddíl po nekonečné rovině. Včera přelo. Naše děla se valí bez hluku po nízké trávě, ještě vlhké. Tu a tam se ve vzduchu ještě vlečou etherové a sirné výpary dusivých granátů. Lehké závaný větru k nám přinášejí znepokojivé pachy hniloby. Téměř zvířecí pud nás nutí hledat ve větru tu úzkost smrti.

A stále, v zesláblém světle měsíce, který pomalu stoupá po oblouku nebe, nad holou rovinou ta neurčitá bělost zákopů a spojovacích chodeb! Kolona jede podél nich, obchází je, místy je přejíždí po zvučných dřevěných lávkách, narychlo tam přehozených, aby nás pustily dál. A tu člověk rychle pátrá pohledem v jejich přítmí.

Člověk je dojatý, stísněný. Strach nemá: nic nám nehrozí. Jen občas zavýje k nebi šrapnel, příliš daleko, aby nás znepokojil. Nikdo nemluví. Člověk se soustředí, hledí, co mu oči stačí... Doufá v další vítězství.

Přede mnou mě po chvíli zhypnotizuje přerývaný lesk hlazeného kování na jednom koni. Mlhy se zahušťují. Prorážejí je už jen velké hvězdy. Měsíc se ztrácí v haló. Je zima.

Naskytne se cesta. Na přímé vozovce, majestátní uprostřed labyrintu zemních prací, je náš pochod hlučnější. Napravo, nalevo zákopy. Francouzské zákopy, nepřátelské? Nikdo neví. Po kraji cesty stojí ještě stromy. Člověk se diví, že po tolika měsících každodenních bojů, a zvláště po té poslední železné smršti, která se právě přes tuhle rovinu přehnala, střeptiny jediný z nich ušetřily.

Na předprsni zákopu temné tvary: mrtví, nepochybně! Po kraji cesty leží na boku kůň, už nadmutý.

Jedu bok po boku s prvním jezdcem svého muničního vozu. Jeho utahaná zápřež slábne. Je třeba jít. Snad už po třicáté opakují:

— No tak, pobídni koně...

Automobilová kolona, která jede před námi, nás na chvíli zastaví. Od velitele vozu k veliteli vozu se opakuje povel „Zastav!“, obě slabiky zřetelně oddělené, a běží nocí, zhasíná pozvolna a umírá hodně daleko, u konce kolony.

Obsluha seskákala z muničních truhlíků, aby se zahřála.

Někdo řekne:

— Mrtví!

Nejdřív jsem si jich nevšiml, srovnaných na nasýpaném kraji cesty. Ptám se:

— Němčouři?

— Ne, naši... To asi ještě nejsme v prvních liniích.

— Zřízení?

— Dali jim na tvář kapesník.

— Kolik jich je?

Obsluha je počítá.

— Sedm... Ještě nezapáchají.

Motory vrčí.

— Vpřed!

Máme jít k severozápadu, S... nám zůstane po pravé ruce.

Kolona znovu opouští cestu. Zákopy na několika metrech zasypali, aby nás pustili dál.

— Pozor, nalevo... nevybuchlý granát! Předávejte dál!

Musím dávat pozor na každý krok našich koní.

A bez přestání opakuji:

— Pobídněte koně... dotáhněte... dotáhněte! Neodtrhávejte se!

Za každou cenu je nutné držet se vozu, který jede vpředu. Sami bychom průchod určitě nenašli.

— Pozor! Granátová jáma napravo!... Pozor!... další...

Dojeli jsme k německému zákopu.

— Pozor na kolíky a na dráty!... Předávejte dál!...

Trosky! Tady je všechno rozvrácené, zbořené, obrácené naruby. Cyklony, tajfuny, zeměřesení, výbuchy vulkánů, nejstrašnější přírodní pohromy nemají hroznějších účinků. Slín, rozervaný granáty, vystříkl na všechny strany okolo nestvůrných jam, v nichž se vlečou mrtvoly v cárech. Z koně nerozeznám uniformy. Ptám se obsluhy, která jde vedle vozů a jejíž široké pláště se ve stínu, jak vidím, sklánějí nad mrtvými:

— Němčouři?

— Všeho možného, je to pomíchané.

Tahle noc jasné mlhy, která nám z bojiště odhalí právě tolik hrůz, aby si je člověk domyslel všechny, tajemství těch zákopů a spojovacích chodeb, pomalá dělostřelecká palba, která ticho jen tečkuje a vyznačuje odtékání těch nočních minut jako obrovské kyvadlo, a pak také obava z toho, co nám chystá zítřek — všechno se spojuje, aby těm okamžikům dalo neobyčejnou vážnost!

Ještě několik set metrů... Pozice, kterou nám určili, je už z poloviny vybudovaná. Oddíl od..., který ji držel, odtaňuje svá děla. Mířiči a poddůstojníci si předávají instrukce. S námahou dáváme v temnotě a v mlze svým dělům směr těch, která nahrazují.

— Přehradná palba na... metrů!⁶ Rozumíte?

Zjišťujeme ještě barvu světelných signálů, které mají palbu spustit.

— To je všechno?

— No ano! Dal můj mířič tomu vašemu stranovou odchylku svého záměrného bodu?

— Tak už se jen střílí... po třech, kosit, tam a zpátky!⁷

— Dobře.

— Dobrou noc a hodně štěstí.

— Děkuju.

Podáme si ruce. Vystřídáný oddíl se vzdaluje do noci.

⁶ Přehradná palba (*barrage*) je předem spočítaná clona dělostřelecké palby před vlastní pěchotou, která má zastavit útok. Pěchota si ji vyžádá barevnou světlicí; smluvené barvě signálu se proto obsluha děl ptá hned při přebírání pozice.

⁷ „Po třech“ znamená po třech ranách z každého děla. „Kosit“ (*faucher*) je palba, při níž mířič po každé ráně posune hlavěň o malý díl do strany, takže dopady opíše souvislou čáru; „tam a zpátky“ pak znamená, že se celý úsek přejede oběma směry.

Protiútok

2. října.

Za prvního rozbřesku mě náhle probudily salvy kanonády, praskot pušek a kulometů, štěkot ručních granátů, drtivé rány těžkých min, krátce: obvyklý koncert protiútku.

Vyskočil jsem ze svého podzemního domu, kde jsem bok po boku se svým mířičem spal na holé zemi. S ránem se mlha zdá ještě zhoustlá. Na poli naše čtyři děla. To je všechno. Co je napravo, nalevo, vpředu? Bez obzoru, na téhle neznámé pozici, si člověk připadá ztracený, odříznutý od ostatní armády, bez opory, neobyčejně sám.

Tam vpředu protiútok zdvojnásobuje svou prudkost. Světlice žádají přehradnou palbu. Nejmenší zdržení může mít následky, na které když pomyslím, svírá mě úzkost, děsím se. A celá baterie ještě spí!

Běžím ke krytu důstojníků a bouchám pěstí na jeho prkenné dveře.

— Pane kapitáne, pěchota žádá přehradnou palbu.

— To jste vy, Lintiere?

— Ano, pane kapitáne.

— Nedělejte si starosti. Nemáme žádnou přehradnou palbu zajišťovat.

Poddůstojník od..., kterého jsem vystřídal, mi přitom v noci dal všechna střelecká data. Ale netrvám na tom, protože vím, jak rychle se instrukce mění.

Promrzlý mlhou se nořím do krytu. Můj mířič se neprobudil. S koleny u břicha se k němu choulím pod svou ještě teplou dekou, a abych neviděl den, který vzrůstá, přehodím si přes hlavu pelerínu svého pláště.

Dělostřelecká příprava

3. října.

Probuzení je špatné. Julien vystihuje docela správně nevolnost, kvůli níž jsme dnes ráno okolo děla mrzutí a bez života:

— Z takového spaní na zemi má člověk žebra nadýl!

— Kdyby aspoň bylo kafe, prohlásí mířič, který má špatnou pachut' v ústech a smutné oko.

Jednohlasně si to vyléváme na kuchaři, na chudákovi Mathurinovi.

— Tak co? Nejsi k ničemu? Jestli už se nechceš do něčeho opřít, řekni to hned!

On se brání. Neví, jestli se na pozici smí dělat oheň. A kromě toho už nemá kávu.

Důvod je nevyvratitelný!...

Rozkaz zahrabat okamžitě dělo a muniční vozy postavit do malého lesíka nedaleko. Je třeba očekávat horké chvíle. Máme právě jen tak čas připravit si kryt děla, než začne bombardování — bombardování, které má, jak se zdá, trvat dva celé dny: čtyřicet osm hodin, během nichž nelze čekat žádný opravdový odpočinek.

Royer, Léon Royer, nejstarší z obsluhy, řídí zemní práce. Přímá a hrdá, téměř nemluvná povaha, vrozený smysl pro spravedlivé a nespravedlivé, míra a střídmost jeho řečí mu u ostatní obsluhy vydobyly vzácnou autoritu. Léon je jeden z těch velkých plavých Keltů, jejichž překvapivě čistý typ člověk uprostřed soudobého tělesného úpadku ještě tu a tam najde. Je pevný, široký, dobře urostlý; jeho pravidelná a vážná maska věrně odráží jeho povahu.

Slunce brzy rozpustilo ranní mlhy. Hned nato dělají práci těžkou vedro a především velké světlo na svítivé křídě, do níž se zahryzávají naše krumpáče. Práce přesto postupuje bez polevení: bdí pud sebezáchovy. A pozvolna se obsluha v bílém prachu, který z nás dělá něco jako omítkáře, zahlubuje do slínu. Už v něm mizíme do polovice těla.

Za námi na poli čeká dělo pod jedlovými větvemi, které je skrývají před letadly, na své místo.

Bombardování začalo. Chytlo to jako oheň na stopě střelného prachu. A teď skanduje každou sekundu dvacet ran všech kalibrů. Země se chvěje. Z toho člověk ohluchne nebo zešílí. Chtěl bych ty zběsilé okamžiky zachytit... Nelze! S hodinkami v ruce, s rozvrhem — kde je minutu po minutě předepsaná palba, kterou mám vést — připíchnutým přede mnou na hraně nejsilnější kulatiny krytu, se zřetelem ke stranové odchylce a k náměru velím svému dělu. Ústí děla je v rovině se zemí. Každá rána vymrští dopředu oblak bílého prachu, v němž se objeví oslepující blesk střelného prachu. V tom prachu, který na nás slabý severní vítr srazí dolů, v dýmu střelného prachu, který obrysy a pohyby stírá, ta ocelová věc na dně nory, mezi hromadami světlého slínu, v přesném ruchu obsluhy obživla, přetvořila se v hroznou vyjící bestii. Okolo lomoz jen roste. Chvillemi se zdá, že kanonáda nabírá rytmus jako dýchání nestvůrného stroje. Ale náhle ten chvilkový řád protrhne ostřejší salva, obrovské zavytí velkého děla.

Nespouštím z očí velkou ručičku hodinek. Blíží se k dílku, který rozvrh předepisuje.

— Léone, šest granátů!

Zašroubují zapalovače. Dávám střelci náměr.

Po chvíli se dělo rozpálí. Je už staré a začíná se unavovat. Mířič se zamračeným obočím občas přejede prsty po hlavni, na níž praská barva a začíná se z ní kouřit.

Zavrčí:

— Ta je rozpálená!

Trochu mě to znepokojuje.

Palba přesto postupuje bez nehody. Po chvíli už obsluha moje povely neslyší. Musím řvát, běhat od jednoho k druhému.

Oči má člověk zbloudilý, masku divokou, zašpiněnou od střelného prachu.

Přišla noc. Velím poslední salvu rozvrhu.

— A teď zastavit palbu! Odpočinek! Pokusíme se trochu spát. Druhá četa bude držet stráž sama do půlnoci.

Jeden po druhém — protože vchod do našeho krytu na spaní je úzký —, rozdrčení, zpomalení únavou a otupělostí, mizíme, jak se zdá, v přítmí jako propadlištěm do lůna země.

Mlčky se natahujeme na dně jámy, příliš vyčerpaní, abychom mluvili. Ale jedno dělo — které několik metrů od nás každé dvě minuty přesně na čas vyje a vrhá do noci granát — rozechvívá zemi, otřásá kulatinou srovnanou nad našimi hlavami, a ta na nás pouští prach a kamínky.

K večeru má bombardování neobyčejné výbuchy vzteku. Člověk přesto všechno usne.

Za rozbřesku druhého dne bombardování skončilo. Pěchota musela hned vyrazit ze zákopů. Několik minut nebylo slyšet nic než vzdálené prskání střelby z pušek; pak začaly na naše linie dopadat velké německé granáty.

Za hřebeny, které nás nepříteli skrývají, nevíme nic o tom, co se tam vpředu děje. Byli bychom velmi vyčerpaní, kdyby nás nedržely nervy napjaté čekáním na události. Podle zvuku se člověk snaží sledovat

chod ofenzivy. Ale německé dělostřelectvo, které teď řídí koncert, pohlcuje ve svém nestvůrném hlasu všechny ostatní hlasy bitvy. Čeká se; je úzko! Hodina uběhne!

Ta věc se nejspíš nepodařila, jak se čekalo. Rozkaz k postupu, který jsme čekali, nepřichází. Vypytáváme se raněných, kteří začínají procházet. Mnohé zasáhlo bombardování v záloze za našimi liniemi; nevědí nic.

Jeden pěší myslivec prohlásí:

— Vpředu se nedalo dělat nic! Ale napravo a nalevo to musí jít.

Celý den uplyne v rozčilení, bez přesných zpráv a bez rozkazů. Teď je jisté, že pozici nezměníme.

Soumrak dohasíná v utišení. Podél linií se ustaví pomalá a nepravidelná dělostřelecká palba. Několik německých granátů přeletí s tím nevyslovitelným zvukem, který by se snad podobal skřípání diamantu na okenní tabuli, kdyby se podobal čemukoli. Jeden z nich vyhodil zem u spojovací chodby, v němž máme kuchyni. Na pozadí západu, ještě světlého, rudým po kraji truchlivého obzoru zákopů a pak podivně zeleným až k první hvězdě, plují jejich velké dýmy dlouho v nehybném vzduchu.

Králíci

8. října.

Muži, kteří vstali časně, viděli v ranní mlze dovádět celý národ králíků. Strašlivé bombardování, které převrátilo celý kraj, ho z jeho nor nevyhnalo. Za svítání, v hodině, kdy děla spí, vylézají králíci ze svých děr, aby si na zemi vlhké rosou užili svých obvyklých radostí. Člověk se diví, kolik jich je. Jak to, že Němčouři, kteří tu pobývali víc než třináct měsíců, nehleděli vylepšit svůj jídelníček, o kterém se říká, že je tak hubený! Nikde na krajině obrácené naruby střepinami není vidět ty charakteristické výkopy, které po sobě zanechávají lovci s krumpáčem. Měli nepochybně výslovné rozkazy. A poslouchali! Zvláštní lidé! Ani pytláci ne!

Vyzbrojeni lopatami a krumpáči jsou už tři kanonýři na lovu. Trpělivě pracují na vyhrabání králíků, kteří se polekaní dvěma skoky vrátili do svých děr.

Je chladno; práce zahřeje. Není slyšet jiný zvuk než krumpáče zahryzávající se do země. Kdyby člověk docela blízko na poli neviděl naše čtyři hrozivá děla, přitisklá mezi hromadami slínu, málem by na válku zapomněl. Lov je snadný. Králíci se nemohou zahloubit do vápence; jejich nory se táhnou a rozvětvují v tenké vrstvě sypké zeminy.

— Jsi si jistý, že v té díře jeden je? ptá se jeden z kopáčů.

— Ano, viděl jsem ho zalézt, jak jsem vycházel z krytu.

— Jenže vedle je další díra...

— Ách!... tak to, víš, nemůžu nic říct... na dva tři metry, v tý mlze!...

— Ty dvě díry se snad spojují, nadhodí třetí kopáč, který stojí u výkopu, opřený o násadu svého nástroje, a čeká, až přijde řada na něj. Uteče vám před nosem.

Opatrně se díra zacpe a jde se zas do práce!

Když jsem se šel podívat, jestli Mathurin, náš kuchař, vstal a jestli nám chystá kafe, našel jsem při návratu dva králíky s ryšavými hřbety a bílými břichy, natažené vedle sebe na kraji nory. Lovci se chystali dostat třetího. Prohledali díru a na konci svého březového proutku vytáhli štipec chmýřnaté srsti. Ještě dvě tři rány krumpáčem! Jeden kanonýr si vyhrne pravý rukáv košile až k rameni, natáhne se na rozhrabanou zem a vsune ruku do nory.

Ostatní se ptají:

— Máš ho?

— Cítím ho... Dělá se maličký tam vzadu.

Zvedne se, ještě kope, pak zas vsune ruku a napře se...

— Tady je!

Vytáhne na konci natažené ruky králíka, který se zmítá, poskakuje, napíná se a povoluje jako hnáný ocelovým perem. Hřbetem ruky ho omráčí, natáhne vedle ostatních a pak se na mě podívá s uspokojeným úsměvem.

Šťastný velitel děla, který má ve svém družstvu takové pytláky. Za chvíli si dá králíka na víně!⁸

Protibaterijní palba

19. října.

— Hej tam!

Nikdo neodpovídá. Na dně krytu všichni spí.

— Hej tam!

— Co?

— Dozorčí u telefonu.

— Tak co?

Je noc černá jako inkoust. Zdá se, že temnoty na nás tlačí, tísní nás.

— Jste vy velitel děla?

— Ano, to jsem já!

— Vy máte palbu na baterii Z?

— Ano.

— Mám vás upozornit, že právě začala střílet.

Předevčírem letadlo zastřelovalo palbu mého děla na tu prokletou baterii Z. Od té doby je naší noční můrou. Jak začneme podřimovat, baterie Z se dá do palby. Je nutné vstát a pálit proti ní. A to se opakuje třikrát, čtyřikrát, desetkrát za noc.

Tím zvoláním, které zná každý voják, jsem probudil svou obsluhu:

— Vstávat, tam vespod!

— Co se děje?

— Baterie Z.

Na tu zatracenou baterii se rázem sesypou nejobludnější nadávky.

— Slyšíš? ptá se Prosper, střelec.

— Co?

— Střílí na nás!

⁸ *Gibelotte* — králík dušený na bílém víně s cibulkou a slaninou, nejobvyklejší francouzská úprava králíka.

— Ale jdi! To, co tam nahoru padá, je sedmasedmdesátka, a baterie Z, to je stopadesátka!⁹

Celé to netrvalo patnáct sekund. Granáty s předem nasazenými zapalovači čekaly za dělem, pečlivě srovnané na staré stanovce, aby se nábojnice neumazaly od země.

Svou elektrickou kapesní lampou osvětlují mířiče a nabíječe, jejichž tváře se v tom surovém světle zdají podivně bledé, sklonění nad zaměřovacími přístroji a nad náměrem. Hned vypínám proud, protože je nutné s tím drahým světlem šetřit. Už včera večer jsme z opatrnosti dělo zaměřili na baterii Z. Tam vpředu, na obzoru, nad podivně vykrojenými vrcholky jednoho lesa, je vidět vzdálené záblesky stopadesátimilimetrových houfnic v plné práci. Sedmasedmdesátky sviští; je slyšet, jak přelétají hlučné roje střepin. A obsluha, jak se v hluboké tmě strká loktem, pořád vrčí.

— Co to do nich dneska večer vlezlo!

— Ách, ta vojna!

— Hotovo, prohlásí mířič.

Umlkne. Dělo je nabité; velím:

— Pal!

Celé temnoty se před dělem rozevrou. Rána zazní, osamělá, nesmírná. Zvukové vlny odejdou vzdychat daleko do lesů. Rudý blesk střelného prachu náhle ozářil hlaveň zajiždějící v zákluзу po lištách, šest mužů v pohybu na dně hranaté jámy, v krvavém vidění pekla.

Patnáct ran! Patnáct blesků! Ozvěny nemají čas dohasnout.

Pak dělo náhle umlkne. Rozvířené temnoty se utiší, zavrou se nad hlukem. Ted' zase udivuje ticho. S pohledem upřeným na vrcholky lesů, kde se objevovaly ohně baterie Z, čekáme bok po boku ve tmě.

— Zdá se, že je to uklidnilo!

— Uvidíme!

Tam vpředu se neobjeví žádný svit. Ze zákopů stoupá světlice ve fosforeskující brázdě, pak se zastaví, zavěšená vprostřed nebe jako velká hvězda.

— Jsou uklidnění!

— Není tu teplo!

— Jdeme spát!

— Zaměřil jsi dobře dělo, François?

— Ano, je zaměřené.

Poslední akt

24. října 1915.

Měli nás vystřídat za šera. Na pozicích se zapínaly tornistry, rolovaly deky a stanovky, když tu granát — jeden z těch, kterým se posměšně říká šílené granáty, protože nepřítel, který je posílá, pálí nazdařbůh, jen aby pálil — dopadl za sousední baterii. Hlavní mířič Faïne, s roztátou lebkou, padl na lafetu svého děla, bez jediného slova, bez jediného chropotu. Týž zásah těžce ranil čtyři muže obsluhy a velitele děla. Řekli nám to; nám totiž místo nehody zakrývá řada jedlí. Sanitáři tam běželi a my, trochu dojatí, jsme pokračovali v přípravách k odjezdu.

⁹ Sedmasedmdesátka je německý lehký polní kanón kalibru 7,7 cm, stopadesátka těžká houfnice kalibru 15 cm.

Někdo řekl jen:

— Smůla! Zrovna když měl jít z pozice!

A jiný kanonýr zamumlal:

— Když to má přijít...

Co dodat víc?... To je Damoklův meč, který, zavěšený nad našimi hlavami, padá. Vlas se přetrhne!

Onehdy za podobných okolností někdo říkal:

— Takový je život!

Slovo prosté a bez dna!

Faïna budou pohřbívát dnes večer ve tři hodiny. Nechal jsem na chvíli své dělo a šel jsem tam s několika kanonýry, kteří mrtvého znali.

Za světlými výkopy, v nichž je baterie krytá, leží rakev z narychlo stlučených prken na holé zemi, odkrytá, na kraji velké granátové jámy. Nesou ji dvě kulatiny. V uctivé vzdálenosti se tichým hlasem mluví o mrtvém a o ostatních, o raněných, kteří už odjeli do zázemí a jejichž stav je velmi znepokojivý.

Desátník-sanitář je kněz. Jak přistoupí s malou modlitební knížkou v ruce, utichneme; pomalu se přibližujeme, přilby¹⁰ pod paží. Hodina je tichá; lehký vítr nám čechrá odkryté hlavy. Šedé nebe opakuje truchlivé tóny krajiny. U rakve čekají čtyři nosiči bok po boku. Rituální slova se odvíjejí jedno po druhém. Pak kněz naznačí čelem malé znamení. Muži mrtvého zvednou, a za celebrantem, s krokem těžkým, s rameny stlačenými nákladem, pomalu odcházejí cestou, kterou na poli vyznačily zásobovací vozy. Smuteční průvod vede major se všemi důstojníky oddílu. Poddůstojníci a kanonýři jdou za nimi v tichém stádu.

Linie zákopů, které v dálce vykrajují krajinu, kopce korunované velkými mrtvolami stromů, tragických a majestátních, celý kraj dojemně šíře s modrými dálkami se před průvodem otevírá. Nepůjde se daleko. Není snad všude zem našim mrtvým stejně lehká?

Vedle jednoho pěšího myslivce a jednoho jezdeckého myslivce budou Faïna pohřbívát. Oba mrtví leží ve stínu téhož kříže z bílého dřeva. Jedno rameno kříže nese jméno pěšího myslivce, druhé jméno jezdeckého. Oba byli z ročníku 15.¹¹ Nad jejich dvacetiletými mrtvolami se zem klene čerstvě rozhrnutá.

Před připraveným hrobem rakev položili. Kněz polohlasem recituje; zdá se, že mluví k mrtvému. Tváře jsou vážné. Každý myslí na osud, který ho zítra snad takhle přivede zpátky k matce zemi, nebo který ho ještě tisíckrát zachrání ze smrti a otevře mu budoucnost, štěstí, život. Jednotvárný zpěv kněze ukolébává v jejich myšlenkách tyhle muže, kteří viděli tvář smrti příliš často, než aby je teď mrazila.

Rakev se spustí po uzdových otěžích, které tu zastupují hrobařské provazy. Zem, s níž mrtvý vstoupí v sňatek, je zázračně bílá. Nikdy nebyly svatební šaty neposkvrněnější.

Faïnův kapitán chtěl ještě říci několik slov. Slova, která vyslovil, byla právě ta, jaká jsme očekávali, vážná a prostá. A přece bychom byli dali přednost tomu, aby nic nepřerušovalo tok našich myšlenek. To nezkalené ticho okolo toho zejícího hrobu, v plném bojišti, bylo tak velké! Zdálo se, že je šetří i nepřítel. Všechna jeho děla mlčela. A pak — potřeboval ten nejvyšší postoj dělostřelce, který padl na své dělo a objal ho ve smrti, vysvětlení? Náhoda jej učinila majestátně symbolickým.

Faïne označí své místo v zemi křížů. Kraj vyděděný, kraj bez bohatství, bez vody, téměř bez života — žádný nebude krásnější. A protože tu nic neroste, protože zapomnětlivá příroda průchody smrti

¹⁰ *Bourguignotte* — původně renesanční otevřená přilbice; vojáci tak nazývali ocelovou přilbu, kterou francouzská armáda v průběhu roku 1915 zaváděla místo plátěného kepi.

¹¹ Ročník 15 jsou muži narození roku 1895, tedy ti, kterým bylo dvacet let v roce 1915 — odtud „dvacetileté mrtvoly“ o dvě věty dál.

nepřikryje ani nesmaže, nebude na těch polích vidět nic než kříže, množství křížů, všechny stejné.

Posévají rovinu, jako hvězdy posévají nebe. Je jich tolik, kolik je světél v nejkrásnější z nocí Orientu. Ty hroby září! Nejskvělejší jsou ty, které nenesou ani jméno, ty, na nichž se čte: „36 statečných od 44. pěšího pluku“ nebo „16 francouzských vojáků“!

Když chce člověk obejmout pohledem všechna světla nebe, zapomíná, že mají jméno. Nevidí už Betelgeuzi, Aldebaran, Sirius; hledí na nebe. Tak se bude hledět na tuhle heroickou krajinu!

Pak bude nutné, aby se ti, kdo sem přijdou a uvidí to velké jednotné gesto, které kříže vepíší do země, až slunce kutálející se po nebi rozhýbe jejich stíny, zastavili a pochopili velikost oběti! To chtějí naši mrtví! To chceme my, kteří zítra budeme snad mrtví!

Toho večera v šest hodin, jak bylo řečeno, jsme opouštěli pozice.

Sud

24.–25. října.

Vrchní četař s desátníky přivedl kolesny. Z dálky jsme jejich příchod uhodli, putování jejich temných mas v téměř jasné noci podél lesa. Když dorazily do blízkosti, zavolali velitelé děl své zápřeže.

— První!

— Druhý! Ke mně!

Obsluha a jezdci se zdraví a vyptávají se. Celý měsíc se neviděli.

— Šlo to? ptá se mě desátník.

— Ano, dobrá pozice. A vy ostatní?

— Šlo to!... Až na napajedlo. To byla celá výprava, dvakrát denně ke studnám... a vody tam nebylo zrovna mnoho... No!... A kam se jde?

— Nevím!... Jsou koně v dobrém stavu?

— Moc ne... Zásobování pro ně bylo hubené.

— Můj kůň?

— Norbert ho přivedl.

Zatímco obsluha přivazuje na kolesny srolované deky a na muniční vozy balík náradí, hladím rukou svého koně. Jsem rád, že znovu nacházím to zvíře s jemnými nohama a mírnými, bázlivými očima.

Vrchní četař mě volá:

— Hej! Lintiere! Vezmi si ten sud!

— Kam chcete, abych ho dal, ten sud?

— Kam budeš chtít... na muniční vůz... na chobot lafety...

Protože v okolí pozice chyběla voda úplně, přivázela nám každý večer pracovní četa sud naplněný u studní. Ten sud mi chce vrchní četař vnutit.

Bráním se. Granáty rozryly pole, přes která budeme muset jet.

— Na muničním vozu sud nikdy nevydrží, říkám vám!

— Zkus to... Všichni mi říkají totéž. Nenecháme ho tu přece?...

Nemám už co říct.

Obsluha přikulí sud k muničnímu vozu, vyzvedne ho a přiváže.

— Nikdy to nevydrží, řekne Léon.

— Já vím... Dostal jsem rozkaz ho odvézt... Přivažte ho pevně!

— Já klidně, opakuje Léon, ale nevydrží to...

Poručík se zeptá:

— Je baterie připravena?

Křičím:

— Ještě sekundu!

Obsluha se rozčiluje.

— Nejsme roznašeči, vrčí Julien.

— Jsi připravený? ptá se mě vrchní četař.

— Ále ne, poslyšte!... Dejte čas!

— Ty nám s tím svým sudem celou baterii zasn... budeme mít zpoždění.

— Můj sud! Můj sud!

Na jazyk mi stoupá hrubost, ale mlčím.

Konečně, s bečkou jakž takž přivázanou na muniční vůz provazem od furáže, se baterie rozjíždí krokem přes jámy, které tu a tam vyhloubily velké granáty nebo těžké miny, a přes ta seknutí sekerou, jimiž pětasedmdesátky rozjizvily rovinu. Dobře jsem věděl, že ten prokletý sud nevydrží. Už se v poutech kolébá a kutálí. Nakázal jsem jezdcům, aby se vyhýbali otřesům. Ale dojeli jsme k bývalým prvním nepřátelským liniím, kde je všechno rozvrácené. Člověk unikne ostnům drátů jen proto, aby se zřítil do granátových jam nebo do napůl zasypaných zákopů. Řekl by člověk, že ten prokletý sud, který se kutálí po svém břiše, má živé pohyby, aby utekl. Spadne...

— Léone! Mathurine!... Přivažte ho znova!

— Mizernej sud!

— Kdyby se tak aspoň zastavilo!

— Tady na to není místo.

Nepřítel často v noci bombarduje svými velkými granáty linii výšin, kterou přejíždíme. A pak, průjezd je obtížný; nemohu jej ještě zatarasit masou svého muničního vozu a jeho zápřeží.

Jak se snaží utáhnout provazy, které jim otřesy vytrhávají z rukou, klopýtá obsluha na každém kroku do děr.

— Někoho z nás to zraní, řekne Léon.

— Jsme dělostřelci, nebo sklep mistři? opakuje Julien.

Ptám se:

— Vydrží to, Léone?

Léon zavrtí hlavou.

A skutečně, neujeli jsme pět set metrů, a pouta znovu povolila, sud se znovu zmítá. Jeho břicho duní na ocel muničního vozu.

Julien mu spílá:

— Svině!... Svině! Svině!...

Náhle sud sklouzne na zem a kutálí se. Velím:

— Zastav!

Jeden po druhém defilují vozy baterie, otírají se o nás ve tmě. Daleko vybuchne granát... K severu ozařuje obzor krátkými svity, jako blýskání na časy, jedna naše baterie, která pálí. Obsluha je zadýchaná, nervózní. Smích a posměšky, které jim kamarádi při průjezdu hodí, jejich rozčilení dovrší. Mraky, které v tuhle hodinu běží po nebi, dělají noc temnější. Čas tlačí; baterie se valí přes pole, mimo jakoukoli cestu. Jak ji najdu, jestli ji nechám odjet tak daleko, že neuslyším její tlumené dunění po nízké trávě?

Vrchní četař, který jel za kolonou jako uzavírač, zůstal s námi. Zatímco obsluha vrčí, kleje a hašteří se nad zajišťováním sudu v poutech, vyměňuji si s ním kyseloslaské řeči:

— Jestli si myslíte, že je to sranda, ta vaše sviňárna!... Ztratíme kolonu.

— Měl se sud dát na chobot lafety, lepší by to drželo.

— Lepší?... Nemyslím!...

— Pospěšme si!

— To se vám mluví!... Říkám vám: Nikdy to nevydrží... Budeme muset nabrat klus; jinak se ztratíme!... Je tma! Jestli nabereme klus, ta vaše mizerná bečka spadne znova!... A pak!... Ách! To je zajímavé!

Vrchní četař neodpovídá. Pokrčí rameny. Ptám se:

— Už je to?

— Ano!...

— Dobře! Vpřed... klusem!

Vyrážíme. Jedu před zápřežemi a snažím se na holém poli rozeznat koleje, které mi v tuhle hodinu samy ukazují cestu, kterou baterie jela. Za muničním vozem hlídá vrchní četař svůj sud.

— Zastav! Zastavit! křičí.

Uklouzne mi kletba.

Sud spadl znova. Ale při tom pádu se tentokrát dvě dužiny rozlomily. Je nepoužitelný.

— Tak co, teď jste si pomohl? říkám pokrytecky vrchnímu četaři. Je v pr..., ten váš sud!

Zavrčí:

— Nechte ho! Nechte ho!

— Uf, řekne Mathurin.

Než si Julien znovu sedne na muniční truhlík, vrazí bečce zuřivý kopanec.

— Tak si běž!... Smetí!

Jak jedu bok po boku s vrchním četařem, zatímco se snažíme dohonit baterii, jejíž tlumené dunění je teď slyšet po cestě, musím ještě snášet jeho výčitky:

— To je tvoje vina!... Dělal jsi to se zlou vůlí.

— Se zlou vůlí!... Já! To je zas jiná písnička! Proč chcete, aby kulatý sud držel na plochem pancíři bez čehokoli, na co ho uvázat?... Hled'te!... Ještě něco... Prší!... Budeme spát pod širákem... To vám ten vztek spláchne.

— To je radost!

— Co? Ten déšť?

— Ne, ten sud.

— Ách! Tady je baterie... Krokem! Krokem!

Prší. Od chvíle, kdy jsme opustili pozici, uplynulo víc než pět hodin. Baterie se zastavila jen na chvíli okolo devíti hodin na temné cestě. Je po půlnoci. Déšť padá v čím dál hustších poryvech. Špatně se orientuji... Zdá se mi, že jedeme po kruhové trase. Přitom je hluk děl čím dál vzdálenější.

Konečně rozkládáme bivač podél jedlového lesa, který je z dálky ve tmě jen temnější čtverec na holém poli. Jaká noc! Jaký déšť! Mokří, roztřesení zimou, když jsme koně odstrojili a přivázali ke lanům natáženým mezi muničními vozy, nevíme, co si se sebou počít. Jak postavit stany v tom lese, kde jsou temnoty hluboké a kde ze stromů padá voda velkými kapkami? A pak, můžeme každou chvíli vyrazit.

Zvedá se vítr, trpký, prudký. Žene kapky mrazivého deště, které nás píchají do tváře a do rukou jako samé jehly.

Na kraji jedlového lesa jsme rozdělali obrovské vatry. Jedlové dřevo praská. Okolo ohňů jsme si v kruhu lehli pod lijákem, který nepřestává. Jiskry přilétají dohasínat na naše pláště a tečkují je drobným bílým popelem. Nikdo nespí... Nikdo nemluví... Chvilími se někdo zvedne, zapadne do stínu stromů. Je slyšet, jak praskají větve. Muž vyjde z jedlového lesa s náručí dřeva, které rázem hodí do ohně.

Čekáme na den.

Budeme si pamatovat lesy u Cuperly.¹²

Dva dny potom jsme nasedali do vlaků.

¹² Cuperly — vesnice v departementu Marne severovýchodně od Châlons, v týlu champagneské fronty; sousedí s rozlehlým vojenským táborem u Châlons.

ČÁST TŘETÍ

V ALSASKU — HARTMANNSWILLERKOPF ## Odjezd

2. prosince.

Jako obvykle jsem toho večera předal jezdcům a obsluze svého děla rozkazy pro příští den — provádění koní, čištění postrojů a materiálu — a pak jsem si za úplné tmy šel klidně povečeřet do mesy. Tenhle kasárenský život trval už celý měsíc, od našeho návratu z Champagne. Mluvili jsme o blížící se svaté Barboře.¹ Jeden z nás právě odjel se čtyřmi muži na koních na hlídku. Byli jsme u zákusku; kolem stolu zaneseného lahvemi se smálo, když tu jako vítr vrazila dovnitř baterijní spojka na kole:²

— Jedeme!

Ozvalo se „Ááá!“, které bylo udivené jen napůl.

— Kdy?

— Zítra.

— V kolik?

— To se dovíme. Major chce vrchního četaře.

Dnes večer provádím nástup já, v těch hnusných dřevěných barácích, kde baterie kvartýruje vydaná napospas vši bídě kasárenského života. Muži si při světle špatných lucern chystají vaky a zpívají.

— Není to poplach? ptá se mě François.

— Ne.

— Tak to je konec cvičení pěšky?

— Konec výcviku ve zdravení!

— Mám radši pozice s kufrý než ten kašpařský život, co nás tu nutí vést, bručí Julien.

— Teď už jsme moc staří na to, abychom se otáčeli jako nováčci.

— Ať se do toho konečně praští a je to za námi!

— Kam jedeme?

— Zítra večer budeme kvartýrovat v La Bresse.

— To je kterým směrem?

— Na jih, na jihovýchod.

— A kam nás to zavede?

— Možná do Thannu.

— O tom se mluví už dost dlouho!

— Možná někam jinam.

¹ Svatá Barbora je patronkou dělostřelců a všech, kdo zacházejí se střelným prachem. Její svátek, 4. prosince, byl u francouzského dělostřelectva slavnostním dnem baterie — proto se o něm mluví při večeři dva dny předem.

² Hartmannswillerkopf — vrch v Horních Vogézách, který se zdvihá nad jižní částí alsaské roviny. Od konce roku 1914 do začátku roku 1916 se o něj bojovalo s takovou urputností, že patří k nejkrvavějším místům francouzské fronty; francouzští vojáci si jeho německé jméno po francouzštili na Vieil-Armand (Hartmann → Armand), a pod tím jménem je vrch znám dodnes.

— Možná nikam. Já pořád říkám, opakuje François, že je to poplach. Ujedeme tři kilometry po silnici a pak se vrátíme do kasáren...

Celá světnice zavýje:

— Ne! Ne!

— Pryč s tím!

— Vypadnout odtud!

— Na pozice!

— Moc nás tady votravujou!

Z Corcieux do La Bresse

3. prosince.

Třetího prosince v deset hodin dopoledne opustila naše baterie, poslední z oddílu, kasárna v Corcieux.

Leje z celého nebe! Vždycky prší, když se přesunujeme.

Na pozadí tmavých kulis lesů, které drapérií halí přísné svahy vysokých vogézských kopců, se přes dolinu vlní hustý déšť, proud za proudem, hnaný velkým západním větrem. Hory kouří. Po silnici, kde voda stojí ve velkých kalužích barvy nebe, se vozy valí v dlouhém kroku zápřeží, jejichž těžká kopyta metají velké snopy bláta. Čelem do větru napínají koně šíje a klopí uši. Muži se zdviženými rameny nastavují lijáku přílby.

Pojedeme přes Gérardmer. Za Gerbépalem stoupá cesta hned tak zle, že je nutné sesednout, aby se kolona odlehčila. V dálce dělá suché listí bukových lesů na stráních i přes mlhu jasné skvrny. Z boků hory, z jejích luk, z nestvůrných sutí, kde vlhký mech nabírá na granitu přepychově sametové tóny, odevšad prýští voda proudem, tryská, vře, rozlévá se v kaskády, které vyznačují hory velkými rýhami pěny. Hukot těch vod je tak velitelský, že už není slyšet drkotání vozů. Vítr přináší vůně pryskyřice smíšené s vůněmi zřidel.

Lesem otevírá cesta fantastické perspektivy kolonád. A oblaka, která se vlečou tak nízko, že se lesů dotýkají, majestát těch kolonád nijak neumenšují. Z prudkých svahů vyrážejí kmeny jedlí jediným vzmachem, zázračně přímé, tak vysoké, že se ani nezdá, že by se ty robustní pilíře vysokých černých kleneb nahoru ztenčovaly. Mlhy, v nichž se ztrácejí jejich vrcholky, ten národ nehybných velikánů ještě zvětšují.

Nevím, proč mě ta krajina, temná pod hustou mlhou, unáší do pohádkových krajů severských báchorek, ani proč mě ty velké stromy, jejichž spodní větve obtížené lišejníkem v šedivých kštících se pomalu hýbou ve větru, dojímají jako přihlížejíci.

Muži, koně a děla — tohle dělostřelectvo defiluje zdrcené, nicotné, majestátem lesa zmenšené až ke směšnosti.

Gérardmer, jeho svěžest lázeňského města; pak zase stoupání, velké lesy a někde mezi stromy jezero, které se pod lijákem mdle leskne.

Jsou tři hodiny a už se hlásí noc. Když se v sedle zastavíme, aby koně vydechli, stojí muži ve skupině u vozů pod lijákem, který nepřestal, boty plné vody, košile přilepené na kůži, sinalí, a drkotají zuby.

— To je nádhera, prohlásí někdo, z tohohle nezhebneme.

Když se rozjedeme, zdvihají hory po pravé i levé straně cesty v posledním soumraku divoké profily. Člověk z nich tuší jen hrubé a bezútěšné obrysy. Pak nám noc, dovírající se zvolna, ty děsivé vrcholy

skryje a v hluboké temnotě začne neobyčejné sestupování do propastí. Předchozí vůz už není vidět. Déšť konečně přestal; zvedl se však vítr; rozkazy už nejsou slyšet. Uprostřed kolony se člověk cítí sám, ztracený. Je nespůj. Před námi, na dně té hlubiny, v hloubce, kterou nelze ničím změřit, svítí světla jako podivné hvězdy v nitru země: průduchy jasu, oči v propasti.

Pak, jak sledujeme ten klikatý sklon, dají se v těch vzdálených světlech pozvolna tušit nějaké hmoty. Rozeznáme vesnici s jejími ohni. Tam jedeme.

V La Bresse, když jsou vozy v černé noci vypraženy a ponechány na kraji cesty v péči jednoho desátníka a šesti jezdců, rozlezou se muži spěšně po hospodách, aby tam našli trochu tepla a světla, než se celí mokří natáhnou na prašnou podlahu půdy, kde není ani dost slámy, aby si člověk podložil hlavu.

Z La Bresse do Kruthu

4. prosince.

Dnes ráno zase prší. Pršet skoro nepřestalo. Vzbudili jsme se pozdě. Vstávání bylo pomalé. Těla byla rozbolavělá a ztuhlá v šatech, které neuschly. Baterie má vyrazit o půl osmé. Je sedm hodin a jezdci teprve začínají strojit své zápřeže. Marně je pobízím, ať pospíší; pod lijákem, svázání pláštěnkou svých těžkých plášťů, mě zřejmě neslyší, tváře zavřené, oči zlé. Bystřina se valí plnými břehy skrz vesnici a nese své žluté vody v ohlušujícím hřmotu.

Vyrazili jsme v určenou hodinu. A hned jsme se klikatými cestami, znovu pěšky, začali drápat do hory. Oblaka, která se vlečou po lesích a pomalu se rozcuchávají po svazích, a déšť, který nese velký západní vítr, zakrývají výšiny blízkého Hohnecku a chvílemi i dno doliny, kde se bystřina vylila do luk a kde se zdá, že ohrady z nasucho kladeného kamene krájejí odtud zemi jako čisté linie na mapě.

Koně v témž úsilí, se srstí lesklou od vody a potu, drásají okovanými kopyty tvrdou cestu, místy ještě zmrzlou. A pod větvemi jedlí, které se nad cestou klenou, stoupá z těch pohybujících se mas do mrazivého vzduchu teplý výpar, pára života.

Za sedlem Bramont se otevírá širá a zelená dolina Saint-Amarin. A Wildenstein, první vesnice v lukách po velmi prudkém sestupu, nese odlesk nové duše, o níž nám na druhé straně hor nic nedalo tušit. Člověk se rázem cítí v Alsasku.³ Domy se svými velkými smutnými střechami, které sestupují nízkou a rámují průčelí jako čepec rámuje tvář jeptišky, mají všechny výraz přísné důvěrnosti. Tenké dřevěné šindele, zčernalé deštěm a pečlivě vyrovnané, kterými jsou kryty, vypovídají o starostlivé trpělivosti provincie, která žije z tradic.

V Kruthu zřizujeme svůj vozový park u malého hřbitova, nad nímž vládne velký Kristus, Kristus, jaký se u nás nevidí, celý pestrý, pomalovaný jasnými barvami, s nebesky modrým pásem, s růžovými tvářemi, překvapivý v přísnosti téhle krajiny. V nízké místnosti pivnice, kam jsme si šli povečeřet, nás zvláštní duch této země obestírá a překvapuje ještě víc než v ulicích vesnice, kde se hemží příliš mnoho vojska. Pivo teče z fajánsové fontánky zřízené na pultu. Nalévají ho do velkých korbělů blondýny, příliš jemné na to, aby byly Němky. Přízvuk, který dávají naší řeči, když přestanou mluvit nářečím, přízvuk protahovaný, matný, velmi mírný, není bez půvabu.

Staří Alsané, vyhlení, s hubenými a poctivými tvářemi, velmi vzpřímení ve svých černých, korektních šatech, o nichž by člověk řekl, že jsou to šaty smuteční, všichni pod stejným měkkým plstěným kloboukem s velkou střechou, pijí, téměř vždy ve stoje, domácí víno, které mají radši než pivo. Rysy se jim při řeči nehýbou. Nedělají žádné gesto. V jejich hovoru se ani jedno slovo nerozezní nahlas.

³ Hřeben Vogéz tvořil od roku 1871 státní hranici: za sedlem Bramont vjížděla baterie na území, které Německé císařství Francii odňalo po prohrané válce v letech 1870–1871. Horní část doliny Saint-Amarin s Wildensteinem, Kruthem a Thannem obsadili Francouzi hned v prvních měsících války a drželi ji po celou válku; její obyvatelé byli po čtyři desetiletí německými státními příslušníky. „Velká řeka“, o níž Lintier mluví o několik odstavců dál, je Rýn.

Typ překvapivě čistý! Člověk cítí, že tu žije plémě, které se nepodobá ani našemu, ani tomu, co žije tam za velkou řekou.

Dalo mi velkou práci umístit všechny koně svého děla do stodol, které mi určil furýr. Obyvatelé nerozuměli, co od nich chci. Musel jsem použít několik německých slov, která mi nouze vrátila do paměti, abych se nakonec dorozuměl.

Dnes večer je polovina jezdců opilá.

— Pančtaři, čtaři!⁴ říká mi jeden z nich, dobrý kluk, který se stará o mého koně a o můj postroj, tak jsme přece jen v Alsasku... Co... Já pil... Ach, já pil... Ale tak moc opilej nejsem.

— Už se neudržíš na nohách.

— Že se neudrším?... Koukejte, pančtaři, čtaři... A dá se do zpěvu, tancuje přitom a mává rukama: Marguerite je nemocná! Musí jí přijít doktor.

Musí jí... ó... Musí jí... ó...

— Jdi si lehnout.

Ale on trvá na svém:

— Druhá katastrofa!

Marguerite zhebla. A to trvá tak dlouho, až se zhroutlí tváří do sena a už spí. Ale vtom se stájový hlídač, divoký venkovan, který s koňmi zachází jako krotitel v kleci se šelmami, dá do strašlivého řvaní z plného hrdla a praská ze všech sil velkým bičem, aby zvířata — jedno z nich se odvážalo — přinutil ustoupit a udělat mu místo. Koně, zděšení, se vrhají jeden na druhého, nozdry vzhůru, uši položené, celí se chvějí. A dvacetkrát za noc se ten řev hovada, provázený praskáním biče a zbrklým dupotem okovaných kopyt, znovu rozezní a vytrhne nás ze spánku.

Žerou nás blechy.

K Wolskopfu

7. prosince 1915.

Po dni odpočinku přešla baterie obdivuhodnou dolinou Saint-Amarin na kvartýr do Bitschwilleru, odkud ji poslední denní přesun dovede na pozice v horách.

Dozvídáme se však, že tam není nic, nic než jedle a skály, a že tam nejprve pojedou jen velitelé děl se svou obsluhou připravit postavení pro děla, kryty proti bombardování, kryty pro munici, barák pro muže a druhý pro důstojníky.

Do pěti dnů musíme být schopni střílet, a tedy i schopni odolat bombardování; neboť jakmile baterie začne střílet, vydává se ranám nepříteli, který o ní do té doby nevěděl. Dobře víme, že se žádá nemožné. A na všechnu tu práci nám divize, kterou tu přicházíme podpořit, nabízí jeden vagon desek, které mi kapitán uložil dopravit nahoru třemi velkými parkovými vozy, zapůjčenými od ženijního odřadu, usazeného tady v troskách rozbombardované a vyhořelé fabriky, mezi apokalyptickými mrtvolami strojů, které už hltá rez.

Na nádraží mi pod přeháňkou oznámí, že moje desky nedojely a že na ně budu muset čekat až na vlak v 11.15. Ostatní velitelé děl a polovina obsluh zatím odešli za vozem, na němž se kupily naše vaky, deky a celtové dílce. A z cesty, která mě má dovést na pozice, znám jenom její začátek na konci vesnice!

4 Opilec komolí oslovení *maréchal des logis* — četař.

Je po dvanácté, když se moje vozy, konečně naložené a zapřažené každý do deseti koní, pustí do stoupání, do stoupání strašného a nekonečného. Patnáctkrát musím dát zastavit kolonu a podložit kola, aby koně, které námaha sklání do poprsníků, popadli dech.

K tomu všemu zatarasí cestu kolona, která sjíždí dolů. Potkali jsme se nos na nos v zatáčce. Cesta se zúžila, až z ní zbyla jen horská stezka. Trpělivě dávám jeden po druhém odstavit ke skále muniční vozy, které nás zastavily. Desátník, jenž sjíždějící kolonu vede, nehybně v sedle a téměř posměšně, mě nechává, ať se lopotím a křičím. Nejradši bych mu dal facku. Jak málo místa zbývá mezi osami muničních vozů a úžlabím! Projedou tam moje těžké parkové vozy? Očima měřím volný prostor.

— Vpřed!

První vůz projede; kolo druhého vozu zachytí osu muničního vozu: zacouvat.

— Vpřed! Vpřed! Bez váhání. Projel.

— Ted' třetí!

Tentokrát udělal zadní jezdec vozu chybný pohyb. Jedno kolo sjelo na svah. Všechno se zřítí do úžlabí! Pod tlakem koní oj zapraská a zlomí se. Těžký vůz se však zastaví, nakloněný nad okrajem úžlabí. Dávám rozkaz vypřáhnout. Oj vyměníme; pak se nám spojeným úsilím podaří vůz vrátit na cestu. Projede; dýchám. Ale za posledním ze svých muničních vozů zacpává cestu sám jediný desátník, pořád v sedle. Rozlícený chytím jeho koně za uzdu a surově ho odhodím napravo.

— Vy neumíte ani uhnout s koněm, vy idiote!

Pořád prší. Pěšky, před kolonou, se brodím blátem tak tekutým, že si neuchová stopu kol ani koňských kopyt. První záprež mi dýchá na zátylek a stříká na mě. Pod pláštěm se potím. Cesta vypadá jako bystřina napolo sražené krve, řítící se z hory.

Konečně dorazím k Thomansplate.

Poručík mi řekl, že tam na mě bude čekat ordonanc, aby mě dovedl až na pozici. Ale na tom lesním rozcestí, u malého hřbitova s pečlivě vyrovnanými hroby, které obrubuje kulatina položená na kamenitou zem, nevidím nikoho než celníka,⁵ opřené o strom, nehybného ve velké pláštěnce se zdviženou kapucí.

Kam jít?... Čekat?... Je po třetí hodině; den slábne: za hodinu bude noc. A co pak se mnou a s těmi svými obrovskými vozy bude na těch strašných cestách, které hrozí, že budou, jak budeme stoupat, ještě svízelnější?...

Kamarádi už musí být na pozici víc než dvě hodiny. Proč mi nikoho neposlali naproti?

Vyptávám se celníka. Říká mi, že viděl projíždět velký vůz plný vaků. Ptám se:

— Šlo za ním asi dvacet mužů obsluhy?

— Ano.

— Od čtyřiačtyřicátého dělostřeleckého?

— Možná... Nemůžu vám nic tvrdit...

— Byl ten vůz zapřažený do deseti koní?

— Ano. Ale do kopce jsou do deseti zapřažené všechny vozy.

Jsem bezradný.

— Kam vede cesta, kterou se dali?

⁵ Francouzští celníci byli ve válce podřízeni vojenské správě a ve vogézském pohraničí sloužili ve frontovém pásmu jako strážé a hlídky na cestách. Proto stojí celník sám u lesního rozcestí vysoko v horách.

— Na Herrenfluh.

Opakuju si to jméno: „Herrenfluh... Herrenfluh...“ Kapitán to jméno včera vyslovil, když mluvil s poručíkem... A pak, nemůžu zůstat na tomhle rozcestí, v dešti, když se už hlásí noc. Dám jezdcům znamení.

Ptají se mě:

— Je to opravdu ta cesta?

Tvrdím:

— Ano, to je ta cesta.

— A je to ještě daleko?

— Ne, ale pospěšme si.

Cesta, pořád užší, klesá, stoupá, pak klesá znovu. Brzdy špatně drží. Zadní koně vynakládají tragické úsilí, aby těžké vozy na svahu zadrželi. Necháávají se tlačit, přední nohy ztuhlé, zasazení do zádržných řemenů. Ale vydrží to až dolů? Nestrhne je tíha vozů? Pak!... zápřeže, vozy i jezdci, všechno by se závratně zřítilo do úžlabí! A noc padá!

Ten vůz, na kterém se vezla výstroj nahoru, jsme už dávno měli potkat. Jestli jsem nejel správnou cestou, jak se obrátit?... Vozy jsou delší, než je cesta široká... Musíme jít dál!

Další rozcestí. Stojí tam kapitán.

— Čtyřiačtyřicátý?

— Nevím! Snad baterie kapitána de Mazonoda?

— Ano.

— Můžu vám říct, že zaujme postavení někde tamtím směrem... někde... Ale přesně nevím kde...

— Neviděl jste vůz plný vaků?

— Ne... Zajděte se zeptat k druhému horskému dělostřeleckému, tam dole u baráků, u cesty.

Poručík od druhého horského⁶ mi říká, že jsem cestu nespletl. Vůz na rozcestí skutečně projel. Ale i on neví, kde moje baterie zaujímá postavení. Ukazuje mi úzkou cestu, která s tou, kterou jsme šli, svírá ostrý úhel.

— Jděte tamtudy... asi kilometr; uvidíte vlevo na svahu baterii stopětapadesátek...⁷ Tam se zeptáte.

Noc se zatím dovřela. Každých sto metrů dávám zastavit první vůz, abych se přesvědčil, že ostatní jedou za ním. Jezdci mají strach:

— Jednou se v tomhle zabijeme!

Temnota jim v tuhle hodinu skrývá úžlabí otevřené po jejich levici. Snaží se ve tmě odhadnout šířku cesty. Hluboké koleje našťestí kola trochu vedou. Svou elektrickou lampou osvětlují cestu, jak nejlíp umím, a hledám tu baterii stopětapadesátek, kde mi mají poradit. A vtom se mi na začátku stezky ukáže kapitánova silueta. Velím:

— Stát!

— To jste vy, Lintiere?

⁶ Horské dělostřelecké pluky měly lehká děla, která se dala rozebrat a naložit na mezky; jen takové dělostřelectvo se dostalo tam, kam neprojel vůz. Lintier musí své pětasedmdesátky i desky na kryty dopravit po cestě, a v tom je celá obtíž té noci.

⁷ Francouzi děla běžně označovali kalibrem v milimetrech. „Stopětapadesátka“ je francouzské těžké dělo kalibru 155 mm.

— Ano, pane kapitáne.

— Desky složíme tady. Cesta na pozici je pro vozy nesjízdná, zvláště v noci.

Podložíme kola, vydechneme. Vypřaháme, aby se uvolnila cesta. Obsluha spěšně shazuje desky z parkových vozů.

První kolona dorazila teprve teď. Dvakrát se vůz málem převrátil; dvakrát ho bylo nutné vyložit, v rukou vrátit na cestu a znovu naložit. Vaky, chlebníky, svitky celt a dek leží ještě tam v lese na hromadě. Hledám v ní svůj jezdecký vak; je zašpiněný blátem a celý mokrý.

Vozy byly rychle vyloženy. Ale jak se vrátí do Bitschwilleru? Velení manévru se ujímá sám kapitán. Obsluha se chopí kol a oje. K obracení těžkých vozů je nutné použít začátek stezky, která vede na pozici. Čtyři elektrické lampy osvětlují úsilí mužů. Cestou začíná v zástupu procházet pěchota, která sestupuje do zákopů, a cestu nadobro zatarasí. Práci je nutné přerušit. Pěšáci, které svit elektriky oslepuje, k nám obracejí podivné, oslněné tváře. Někteří se drží za cíp pláště, za pochvu bajonetu, aby se v té hluboké temnotě neztratili.

Bez konce se vynořují ze tmy.

— Tak kolik vás je? ptá se kapitán.

— Slabá tisícovka!

— Prapor!

— Devět set sedmdesát osm, a to nepočítám kapitánova psa!

Po dobré hodině práce jsou vozy konečně obráceny, připravené k zapřažení. Já tu zůstávám se svou obsluhou. Jeden desátník se chystá převzít velení kolony a pokusit se dovézt ty tři vozy zpátky do Bitschwilleru, když tu se i zásobovací vozatajský vůz zasekne právě tady a zatarasí cestu vozům, které měly vyjet. Zuříme! Je přece nutné vyložit potraviny, nechat u nich na noc jednoho muže z obsluhy jako stráž — protože o okamžitém rozdělování nemůže být řeč — a potom vůz obrátit v rukou, jako jsme obrátili ty tři ostatní. Pořád příí.

Teď nám zbývá ještě dojít k chatě, kde máme dokončit tuhle tak zle začatou noc. Důstojníci se vrací do Bitschwilleru. Arsène Gouhier, můj přítel Arsène, četař a velitel druhé čety, se ujímá vedení té malé skupinky.

— Všichni za mnou!

— Ale kde jsi?

— Počkej, Gouhiere, až najdu svůj vak!

— Kde mám karabinu?

— Ach, bída!

— To je mela!

— Trochu světla!

Snopy světla z elektrických lamp se stáhnou do toho kusu lesa, kde ještě leží na suchém listí polovina naší výstroje.

— Všechno je mokré.

— Neštěstí!

— Třetí dělo, sem!

— Druhé!

— Posviť nám, Lintiere, křičí Mathurin, který uvízl v nouzi se svým nádobím a se svítkem dek.

— Pospěšme si! volá Arsène.

— Světlo!

— Tak už konečně?

Nikdo neodpovídá. Vyrážíme. Ale je tak černá tma, že se člověk musí dotýkat muže, který jde před ním, aby si byl jistý, že nezabloudil. Dlouhé manévrování na cestě vyčerpalo elektřinu v kapesních lampách. Moje už dohasíná. Vede nás jen jediný bílý bod vpředu — nejspíš Arsénova lampa. Odzadu už se křičí:

— Ne tak rychle, vepředu!

— Jsme obtíženi!

A vtom se stezka začne najednou lesem strmě řítit dolů. Člověk tuší hrubě udělané stupně. Nohy váhají, tápou a zakopávají. A na svahu, téměř přímo pod námi, lampa ubíhá, ubíhá, řítí se dolů. Deset hlasů zavýje:

— Ne tak rychle, krucinál!

— Ne tak rychle!

— Nestíháme!

— Rozbijeme si držku!

Zoufale volám:

— Arsène!

Jeho hlas, docela blízko, odpoví.

— Tak to nevedeš ty?

— Ne.

— A kdo?

— Nevím!

— A tvoje lampa?

— Je vybitá.

— Polámeme si hnáty.

A vzadu opakuje zoufalý hlas pořád znovu:

— Ne tak rychle, ne tak rychle, vepředu! Co to do nich vlezlo!

Ale na svahu, který je pořád prudší, muž, který nese tu jedinou lampu, zřejmě neslyší.

— To je zvíře!

— To je hovado!

— Je to ještě dlouhé?

— Ještě dost, odpoví Arsène.

Jeden z mužů při pádu zlomí suchou větev a nadává. Někdo prohlásí:

— Radši si lehnu tady pod stromem.

Teď padnu i já. Co je to za noc! Kam nás vedou? Teď už mimo každou cestu, mimo každou stezku, řítíme se sutí. Muži padají a strhávají kameny, které se pak velmi dlouho kutálejí po svahu. Rána z děla v dálce zazní jako velká rána pěstí na gong. Lampa se vzdaluje pořád dál. Křičet už nás omrzelo.

— Nepočkají!

— Mizerové! Mizerové!

— Ach, já ten svitek nechám, prohlásí Léon. Už nemůžu. To je k zhebnutí!

— Prasárna! bručí Julien.

Cestou do toho opuštěného svitku narazím. Zůstaly v něm moje deky; šaty mám promočené. Jak budu spát? Zkousím si svitek naložit na rameno. Ale kameny se mi smekají pod nohama; sježu po zádech dolů. A tak i já ten svitek vztekle nechám mezi skalami.

Konečně vrhnou dveře nějaké chaty na kmeny stromů a mechem obrostlé kameny obdélník plavého světla.

— Je to tady!

Vcházím poslední a rozlícený, bez dechu a bez sil, kolena do krve, bedra rozbolavělá — a velkým kopnutím zavřu dveře z desek.

V přítmí, plném mužů, už někdo chrápe.

Šest týdnů na Wolskopfu

8. prosince 1915.

Nemohl jsem spát. Vlhkost šatů mě mrazila jako smrtelný plášť. A pak, kolem půlnoci, nás pěšáci, kteří si přišli do baráku hledat útulek, přinutili stěsnat se na tom drátěném pletivu na kurník, jež tu slouží jako izolace, tak těsně, že jsme museli ležet na boku.

Dnes ráno je slyšet veliký šum: déšť na les. Jakkoli je člověku zle, nechce se mu vstávat. Bolí v křížích, hlavy jsou těžké, pohledy zamžené a smutné. V ústech má člověk nedobrou pachut' jako po dni stráveném v opici. Rozbolavělé nohy nám natekly, zatímco promočené boty se srazily. Obout se stojí nekonečné úsilí.

Ten, kdo se první vysoukal ven, zjistil, že už neprší. Zdání přeháňky nám dával jen hukot blízkého vodopádu. Ale les, celý v mlze, je ještě téměř temný, i když už je po sedmé. Po svahu, na jehož kamenitých plochách jsou pořád ještě vidět stopy našich včerejších uklouznutí, stoupají muži v rozptýlené řadě, obtížení balíky dek a stanových dílců.

Postavení, které naší baterii určili, je úzké sedlo v lese. Vpředu i vzadu se krajina řítí dolů kaskádami skal a zeleně. Vpravo a vlevo tušíme v mlze hřebeny obměkčené hustými jedlovými plášti.

A tak jsme tu, v nejhlubší zimě, vyhozeni do pustiny lesa a hor a jediný úkryt máme ve svých stanových dílcích.⁸ Na to, že bychom příští noci strávili v chatrči v úžlabí, se opravdu nedá myslet. Jen z lidskosti — a snad také proto, že by to nebylo tak snadné — nás dnes v noci nevyhodili ze dveří, když přišli pěšáci.

⁸ Francouzská *tente individuelle* nebyla samostatný stan, nýbrž stanový dílec, který každý voják nosil v tornistře; dva muži svá plátna sepnuli knoflíky a postavili si z nich nízký domeček. Odtud Lintierova poznámka, že pod stanem je člověku nejméně zle po dvou.

Kapitán, který má na starosti kvartýry v okolí, nás upozornil. Ostatně nikdo z nás už nechce po skončené práci večer podstupovat ten dlouhý sestup v kamení. Julien si o pahýl větve rozrazil oko. Dva muži kulhají, další si o skály rozedřel žebra.

Ke vši bídě se dalo znovu do deště, zatímco jsme mezi jedlemi stavěli stany. Lesní prst' je nasáklá vodou. Hloubit, aby člověk našel zdravější podloží, si nikdo netroufá: okap plachet by nám pak příbytky zatopil. Omezíme se na to, že odhryneme spadané listí a hotový úkryt obkopeme úzkým příkopem, aby voda měla kam odtékat.

Při tomhle nuzném zařizování si pomáháme podle přátelství. Pod stanem je člověku nejméně zle po dvou. Dveře ke dveřím se stan Léona a Julienu, stan Prospera a Petita a můj, který dělím s Françoisem, otevírají do mechového lesního zákoutí mezi skalami.

Mathurin, který si ohniště své kuchyně zřídil mezi kořeny velké, nedávno poražené jedle, nám při rozdávání menáže oznamuje, že vozatajský vůz, který nám měl přivést zásoby, měl nehodu.

— Zřítíl se někde do úžlabí. Dneska nebude rozdávka.

— A pošta?

— Pošta nebude, protože ji vozí zásobování.

Zeptám se Mathurina:

— A co nám zbylo k jídlu?

— Nic! Jíme poslední jídlo!

K čemu si stěžovat!... Přesto jsme už dávno tak bídné dny nezažili.

Odpoledne uplyne v přehánkách, které se střídají s mlhou, přenášením prken na hřbetě, jež jsme včera nechali na začátku stezky. Voda, kterou jsou nasáklá, jim zdvojnásobuje váhu. Shrbeni pod břemenem, v blátě po kotníky, defilují muži mezi rovnými kmeny jedlí a hned se ztrácejí v mlze.

Ve čtyři hodiny, s nocí, liják zdvojnásobí svou prudkost a zvedne se vítr. Zazní pár dělových ran. Vklouzneme pod své stany, tak nízké, že se člověk vsedě hlavou otírá o plachtu. Mokří až na kůži, promrzlí, zabalení do dek, které nám děšť ráno promáčel, zatímco jsme stavěli stany, se třese a čekáme na spánek. Za žlutými plachtami bdí samy dvě tři svíčky. Není slyšet jediný hlas. Zdá se, že voda má zlý rozum. Prosakuje knoflíkovými dírkami plachet, vkrádá se podél provazu na furáž, nataženého mezi dvěma stromy, který drží celou stavbu, aby pomalu kapala na nás. Člověk se musí mít na pozoru, aby se plachty nedotkl hlavou nebo ramenem: přestaly by být nepromokavé.

Tyhle poznámky si píšu na koleni. Když mi inkoust nerozpíjí voda, je to svíčka pověšená na konci drátu, do které při každém pohybu vrazím a která mi na ruce a do vlasů pouští hořící lůj.

Vítr teď fouká jako vichřice a cloumá našimi stany. Vydrží? Nárazy procházejí jedlemi se zvukem nesmírných křídel. Je slyšet, jak zdaleka běží po lese. Číháme, až se přiblíží. Stromy praskají; voda z větví se znenadání syje na naše plachty s rachotem krupobití. Pak náraz přejde...

Taková noc! A od svítání nás dělí ještě dvanáct hodin!...

9. prosince.

Pořád prší. Voda neúprosně kape z rozšířené knoflíkové dírkky plachty a stéká mi na pravé koleno. Pod tělem cítím zem měkkou vlhkem. Plachtami prosvítá nejasný jas. Konečně den! François kňourá v neklidném polospánku.

Jak těžké je probuzení! Vlhko nás všechny napůl ochromilo. Musíme Mathurinovi pomoci zapálit oheň. Na ranní kávu si včera připravil hromadu souší, jenže nemá papír. Když mu nějaký seženeme a vzplane,

celé vlhké dřevo kouří a praská, ale nehoří. Člověk se musí vzchopit a mít trpělivost. Konečně káva vře! Ohříváme si ruce o plechové hrnky, do nichž ji Mathurin nalévá, a pak ji po malých doušcích vychutnáváme.

— No tak, řeknu a vezmu krumpáč, bude se muset člověk odhodlat a dát se do práce.

Ale dá mi velkou práci shromáždit své mužstvo na místě, které vyznačují tři jedle a dva buky a jež kapitán přidělil mému dělu. A když je celá obsluha pohromadě, vidím, jak před tou nesmírností práce, do níž se mají pustit, a před tou zarputilostí deště, který nám buší do ramen, váhají. Debatují, dělají si plány. Velkými ranami krumpáče vyznačím mezi spadáným listím místo pro dělo.

— Tak!... Kasematu uděláme tady!...

S nechutí, jeden po druhém, se obsluha odhodlá. François si pečlivě vybírá nářadí. Zatímco Léon s Françoisem začínají hloubit kryt proti bombardování, odešel jsem s Petitem, Julienem a Prosperem rozřezávat kmeny jedlí a buků, které granáty poházely tu a tam po houštinách lesa. Je důležité šetřit zelený příkrov, jenž jediný před nepřítelem skryje záblesky a kouř našich děl.

Ve čtyřech, v šesti, v osmi, někdy v deseti mužích — a to je pak třeba si vyžádat pomoc od sousedního děla — nakládáme ty těžké klády na bukové větve, abychom je nesli po způsobu pohřebních zřízenců. Po dvou, s krokem řízeným podle nosičů vpředu, ztuhlí, aby nepodlehli zátěži, která nás táhne k zemi, postupujeme po trhnutích jako automaty. Někdy je břemeno tak těžké, že se každých dvacet metrů musíme zastavit a vzchopit. Jde se tak dlouho, dokud někdo z nás necítí, že pustí. Tehdy vykřikne: „Stát!“ Strom opatrně složíme na zem. Nabereme dech. Mlčíme: námaha je příliš krutá, hrudníky příliš rozbourané na to, aby se člověk ještě udýchal řečí. A pak, prší moc!

Jde se dál... A tenhle život nadlidské dřiny potvrzuje dny a dny, tak dlouho, jak dlouho tu budeme. Úkryt není nikdy hotový; jeho ochrana se nikdy nezdá dostatečná. Není snad naší nejjistější zárukou života? Hned se k němu přinese řada klád, hned velký kámen, a druhý den se přikryje hlínou. Nikdy to neskončí.

Úzký zákop, který je na krytu proti bombardování to hlavní, nepůjde vyhloubit tak hluboko, jak by bylo třeba. — Léon narazil krumpáčem na skálu, tvrdou skálu, o kterou se mu nářadí otupuje. — Hned zítra ho přikryjeme první vrstvou.

Když je denní úkol hotov, rád by si člověk umyl obličej a ruce. Jenže tady není voda. Mathurin musel ujit pět set metrů, aby naplnil své dva kotle. Nezbyvá než si ruce utírat o jedlové větve obtěžkané deštěm.

Dnes večer se před velkým kuchyňským ohněm všichni tvrdošíjně sušíme z jedné strany, zatímco déšť, který nepřestal padat, nás máčí z druhé. Léon, přikrčený na kamenech ohniště, nastavuje ohni zadek. Plameny olizují jeho mokré kalhoty, z nichž se kouří. François na kolenou nastavuje žár stehna, a ten mu tvrdě osvětluje přísnou bretaňskou masku. Kdosi pokašlává. Déšť v ohni prská.

Dřív než noc docela zčerná, vracíme se husím pochodem mezi velkými jedlemi a skalami mlčky ke svému stanům.

10. prosince.

Kapitán dnes ráno svolal velitele děl. Pozítří v poledne musíme být schopni střílet. Děla přijedou zítra. Už několik dní víme, že nás sem přivedli, aby se zkusil nový útok na pověstnou horu Hartmannswiller.⁹ Nepřítel už ví, jaké postavení naše baterie zaujme, jak dosvědčují zmrzačené stromy. Jakmile budeme střílet, nepochybně odpoví. A co pak?... Být pozítří kryt před jeho ranami je nemožné. Řekli jsme to! Ale kapitán s tím nic nenadělá.

⁹ Hora přecházela celý rok 1915 z rukou do rukou. Útok, k němuž se baterie chystá, je ten z 21. prosince 1915, o němž Lintier píše o jedenáct dní později.

Celé dopoledne uplynulo v zarputilé dřině pod tím neúprosným deštěm, který tedy nikdy nepřestane! K poledni nás čím dál pronikavější vítr vyšlehal přeháňkou krup velkých jako vrabčí vejce, které rachotily na našich přilbách. Krupobití nás nezastavilo. Práci nám přeruší teprve nová dodávka prken, určených pro chatu, kterou naši tesaři stavějí vzadu a vlevo od postavení. Jeden z vozů spadl na začátku stezky do úžlabí a strhl s sebou potahy. Jezdec od druhého děla má zlomenou nohu.

Zůstal jsem na svém staveništi sám a připravoval plošinu, na kterou mám své dělo postavit, než je budu moci ukrýt do kasematy. Pozítří schopni střílet rozhodně nebudeme a to mě znepokojuje. Ale ostatní velitelé děl na tom nejsou o nic lépe.

Unaven krumpáčem a lopatou nemám dnes večer ani odvahu dojít k ohni u kuchyně. Dalo se do sněžení. Na vlhké zemi sníh taje, jak padá. Zchvácen se vsoukám do svého ubohého příbytku a otevřu poslední konzervu. François přijde za mnou.

Když si lehnu pod deky, unavenější než hladový, volají na mě z docela blízkého stanu Prosper a Petit sborem:

— Hej! Veliteli děla! Všechno nejlepší k svátku!

— K svátku? Jak to?

— No jistě!

Jaký bláznivý kalendář jim asi ukázal svatého Pavla v prosinci?¹⁰ Z druhého stanu na mě křičí ozvěnou Mathurin a Léon:

— Všechno nejlepší, pane četaři!

Julien se omlouvá:

— Nevstáváme: jsme všichni zutí. A pak, moc sněží.

— To nic. Děkuju... Dobrou noc!

— Dobrou noc!

François pod dekou, která nás oba přikrývá, hledá mou ruku a šeptá:

— Tak všechno nejlepší, co!... A návrat!

— Díky, starouši! Není ti dnes zima?

— Je, je zima, velká zima!

11. prosince.

Spát se nedalo. Byla příliš velká zima. Pláště rozprostřené přes nás jsou ztuhlé mrazem. Naše stanové plachty se prohýbají pod sněhem. Françoisovy boty, které vystrčil ven, když se převaloval z boku na bok a hledal spánek, přimrzly k zemi. Nad lesem, který je bílý, se klene modré nebe. Člověk je tím jasem překvapen. Zdálo se, že déšť nikdy nepřestane, že se mraky nikdy nerozplynou.

V dálce dole v rovině rachotí kulomet; kdesi na dně zalesněného úžlabí střílí velmi pomalu jedna z našich baterií.

Mráz nám působí v nohu takovou bolest, že by jeden řekl, že by jeden řekl, že jsou spálené rozžhaveným železem. Léon a François, kterým zmrzly boty, se nemohou obout. Musí běžet k ohni v kuchyni v ponožkách a tam si usušit ponožky, které jim navlhčil sníh, a pak rozmrazit boty.

¹⁰ Ve francouzském kalendáři připadá jméno Paul na 29. června (Petr a Pavel), případně na 25. ledna (Obrácení svatého Pavla). V prosinci žádný svatý Pavel není — odtud Lintierův údiv nad „bláznivým kalendářem“.

Před čelem baterie se konečně otevírá krajina, kterou nám až dosud zakrýval déšť a mraky, celá alsaská rovina dokořán se svými silnicemi, vesnicemi, lesy a loukami, zelená provincie, v níž se až k obzoru třpytí vody, až k výšinám Schwarzwald, zářícím pod sněhem.

— Tak tady ho máme, Alsasko, zamumlá François.

— No tak, starouši, řeknu, do práce!

Kryt proti bombardování ještě čeká na svůj příkrov z tlustých klád. Jenže nikomu se nechce obejmout celou náručí a zvednout ty nesmírné kmeny, dovlečené sem za dva dny tvrdé dřiny, které jsou dnes ráno pokryté sněhem. A pak, naše zkřehlé ruce nejsou schopné pevných úchopů, jakých je při té práci třeba.

Odhodláme se k tomu kolem poledne, a než odpovíme Mathurinovi, který nás volá od své kuchyně, máme radost — hlubokou radost, radost architektů i zedníků zároveň — z pohledu na svůj úkryt, už pokrytý těmi prvními kládami, které ponesou celý zbytek stavby.

— Jestli ho uděláme, jak jsme řekli, můžou posílat stopětky, prohlásí Petit.

— Stopadesátky, přidá Julien.

— Čtyřistadvacítka, zavrčí Léon a pokrčí rameny.¹¹ Radši doufejte, že nepošlou vůbec nic, a udělejte úkryt tak pevný, jak to jde, pro případ, že by něco poslali.

12. prosince.

Na stavbu krytu proti bombardování, na vybudování kasematy je rozhodně potřeba takové množství dřeva, jaké si člověk, který tuhle zákopovou válku nezažil, nedovede představit. Kasemata je komora skoro úplně uzavřená, dost úzká, aby co nejméně riskovala zásah, a dost široká, aby umožnila obsluhu děla. Nenapadne nás stavět takovou, která by vydržela náraz těžkého granátu. Na to nemáme čas. Snažíme se jen krýt před časovanými ranami a před střepinami tříštivých granátů, a už to, povede-li se nám to, pro nás bude velká bezpečnost.

Hned s první hodinou dne jsme vyrazili lesem po stezce k pozorovatelně, Léon se sekerou, já s pilou, nos nahoru, a hledali jsme očima nejrovnější jedle, abychom je porazili. Nejtěžší není uříznout kmen u paty. Je ještě třeba — nejdřív se do kmene zaseknout, pak se zapřít a tlačit do stromu ramenem a pažemi, když už ho ke kořenům drží jen pár vláken — obratně řídit jeho pád. Často se vrcholek zachytí o sousední a pak je třeba nekonečného úsilí, aby jedle padla na zem a dala se oklestit a rozřezat. Někdy se to nepovede.

Mráz nám dnes ráno ztuhlil prsty. Nutnost neodhalit okolí postavení — neboť jen les nás kryje před nepřátelskými pohledy — a spleť telefonních linek, které je třeba šetřit, dělají naši práci nesnadnou.

Celý den zněly lesy pod naší sekerou. Vzrušující je okamžik, kdy otřesený strom začne kolísat. Je třeba zachytit příznivou vteřinu, kdy se vrcholek nakloní na správnou stranu, zabrat a srazit ho na zvolené místo. Tehdy zapraská, nachýlí se, láme větve na sousedních stromech a s velkým třeskem se skácí v oblacích jemného sněhu.

Léon je mlčenlivý. Porazili jsme a rozřezali dvanáct lesních obrů, aniž jsme pronesli třicet slov. Nepřítel poslal pár granátů na les, který se rozkládá vpravo od postavení, příliš daleko, než abychom museli přerušit práci. Jenže dnes večer, když sestupujeme po úzké stezce, která vede k našim kuchyním, zády k jasnému a mrazivému soumraku, mi Léon říká:

— Už nemůžu! Ještě jedna jedle a byl bych tu robotu odmít!

Únavu ještě necítím; teprve cestou zpátky od nových kuchyní, zřízených v prkenném baráku postaveném za postavením a dost nízko na svahu, aby nepřítel neviděl kouř našich ohňů, se mě zmocní smrtelná

¹¹ Čtyřistadvacítka — německý 42cm mozdíř, zvaný *Dicke Bertha*; největší ráže, jakou Němci na západní frontě použili. Léon to říká ironicky: proti jejímu granátu by dřevěný kryt neobstál, ať se postaví jakkoli.

malátnost. Teď svítí měsíc. V bílém světle, které jako by ty noční hodiny mrazu dělalo ještě ledovějšími, jsou skrz průhledy v lese vidět vzdálené siluety hor. Mezi jedlovými větvemi tu a tam měsíc osvětluje sněh nebo ozářil velmi rovný, nesmírný kmen.

Na okamžik si říkám, jestli tam na cestě neupadnu. Když dojdou ke svému stanu, zdá se mi, že v teple svých dek vedle Françoise, který už spí, hned usnu. Ale je příliš velká zima. V nehybnosti mám pocit, že se mi na ramena a na trup lepí vlhká a ledová plachta. Otočím se. François vzdychne. Přitáhnu si plášť přes hlavu. V polospánku, kterým cloumají mrazivé záchvěvy, ještě dlouho vnímám zpěv ze sousedního stanu, který zní v noci nesmírně jasně a jehož smyslu už nerozumím.

18. prosince.

Po nových odkladech dorazila předevčírem naše děla. Postavili jsme je pod kasematy, zatímco kolesny a potahy se vracely do Bitschwilleru, kde je zřízen náš bojový sled. Ještě jsme nestříleli. Horečně jsme i dnešní celý den strávili dokončováním prací a dnes večer za šera, shromáždění na staveništi, hledíme na své téměř hotové dílo. Dvě řady klád kryjí kasematu, velmi nízkou, napůl zahlobenou, kterou maskují a podpírají čtyři krásné jedle. Vpředu vyčnívá jen ústí děla, hrozící rovině. Je to jen ocelový kruh, který se ve střílně leskne na pozadí vnitřní tmy.

Kryt proti bombardování je zřízen rovnoběžně s kasematou. Skála nám zabránila vyhloubit ho tak hluboko, jak by bylo třeba. Bude se v něm muset dřepět. Ale kryjí a chrání ho kmeny čtyřiceti až padesáti centimetrů v průměru, půlmetrová vrstva kamení a druhá vrstva tlustých klád naděl.

— Já tomu věřím, říká Julien.

— Čtyřistadvacítky! Vydrželo by to i čtyřistadvacítku, tvrdí Léon a otírá si zablácené ruce o mech.

— Tak pojďte, menáž!

Noci jsou pořád studené a jasné. Mráz nás přes všechny deky dlouho nenechá usnout. Ty hodiny jdou pomalu. Když otevřu oči, vidím na plachtě svého stanu velké stíny jedlových větví, které smutný měsíc vykrajuje a kterými hýbe vítr. Hodně daleko odtud se snažím ohřát ve světle svých nejkrásnějších vzpomínek. V krajinách snu zapalují veliké ohně.

Ach! Kolik dní dřiny a nebezpečí, kolik nocí zimy a nespavosti mám ještě prožít do návratu, bude-li mi návrat dopřán!...

19. prosince.

Dnes jsme měli zastřílet palbu baterie. Naši důstojníci odešli časně na pozorovatelnu. Ale na telefonické rozkazy jsme čekali marně. Rovina je dnes ráno zamlžená. Snad se čeká na hodinu příznivější pro pozorování.

Využili jsme těch posledních chvil klidu k tomu, abychom postavili kulisy, jak říká Arsène. Kolem krytu proti bombardování a kasematy se teď tyčí hájek mladých jedlí. Zatloukli jsme kůly, aby je podpíraly. Sít' drátů je spojuje mezi sebou a drží je ke stromům, které postavení obrůstají, a ke kládám kasematy. Bílé rány, které tu a tam kolem nás značí místo poražených stromů, jsme přikryli chvojím. Prý by je letadla uprostřed prořídlelého lesa velmi dobře objevila.

Baterie dnes ještě střílet nebude.

Protože je prkenný barák, postavený na boku terénní vlny kolmé k té, na níž stojí naše děla, konečně hotov, stěhujeme se bez meškání, a brzy nezůstane po našich stanech pod jedlemi nic než trocha slámy mezi úzkými příkopy, které bránily naše křehké příbytky před vodou.

Vídáme tu neobyčejné figury mezkařů. Dnes ráno jeden takový prošel, zarostlý až po oči, s podivným

vzezřením operetního loupežníka. Měl na sobě ovčí kůži bez rukávů, vystřiženou do tvaru ornátu. Obutý do obrovských dřeváků a holínek se rýsoval na pozadí velkých lesů zároveň divoce a komicky.

20. prosince.

Proč jsem dnes tak smutný, tak unavený, tak sklíčený? Zima mi přitom dnes v noci v chatě mezi Françoisem a Arsènem nebyla. Ale jsou takové dny nenapravitelné tísně. Člověka to znenadání popadne, sevře, naplní úzkostí, zachmuří všechno jako těžký černý mrak. Neví se proč. A právě to dělá ten bolestný dojem znepokojivějším, tísnivým jako předtuchy, ty úzkosti obrazotvornosti, kterým ovšem nevěřím, ale které jsou podivně rozrušující.

Žádné určité neštěstí mi na mysl nepřichází, žádná bezprostřednější obava ze smrti; pro mě není nic horšího než to velké riziko, na které jsme si přesto zvykli.

Jistě, ta myšlenka je pro nás vskutku propast. A přece to není závrat', před níž se člověk nikdy neubrání, když se odváží ji sondovat, co dnes ráno tvoří dno mé tísně. Není to ona, co mě tak důvěrně znepokojuje, co mi působí to nenapravitelné zoufalství. Je to stesk po minulosti? Trochu. Je to pochybnost o mé nejbližší budoucnosti, důvěra v mé štěstí, která se na chvíli zatmívá? Taky trochu. Ale je to něco jiného, vnitřní tíseň, nedefinovatelná, nevyslovitelná, sevření hrdla, očekávání neštěstí. Je to nevím co. Je to jedna bída navíc mezi tolika bídami. Říká se tomu *cafard*.¹²

— Pozor!

Kapitán včera večer nasměroval děla podle buzoly. Už přes hodinu je na pozorovatelně na Wolskopfu.

Velitel čtyř ohlašuje prvky palby. François zajišťuje směr děla; Léon nastavuje zapalovač šrapnelu.¹³

Velím:

— Pozor na zákruz, tam uvnitř! Jste připraveni?... K první ráně...

Obě kola děla nadskočí na skále. Rydlo prudce rozhodí kameny a zaryje se, chvějící se. Náraz vzduchu při ráně je v té úzké, téměř úplně uzavřené komoře kasematy strašný; náraz nám zastaví dech v hrudi, rve nám vnitřnosti, udeří nás do čela jako rána palicí. Dlouho doznívají podivné vibrace oceli.

— Kristepane! zavrčí kdosi.

Střílnou bylo v záblesku prachu vidět, jak odlétá spadané bukové listí a jak se jedlové větve, které jsme včera nasázeli, sklánějí před dělem do oblouku. Vítr odvane kouř. Kapitán tápe, hledá správný náměr, opravuje směr.

— 4200!

— Pal!

— Ověřte výškový úhel!

Odpovídám telefonistovi:

— Plus 70; souhlasí.

— 4350! Pozor na libelu!

Konečně přijde rozkaz:

— Tříštivými granáty, po dvou!

¹² *Le cafard* — doslova „šváb“; vojácký výraz pro bezdůvodnou tíseň a chmury, které člověka v zákopech přepadaly.

¹³ *Obus à balles* je šrapnel, granát plněný olověnými kuličkami, který měl vybuchnout ve vzduchu nad cílem. „Nastavit zapalovač“ znamená otočným kroužkem na hlavě granátu předepsat dobu, po níž se roznětka zažehne.

Palba je zastřílena. Vycházím z kasematy, kde se vznáší štiplavý prach, který se rozptýluje jen velmi pomalu, s hučením v uších, potácivě, s bolavou lebkou. Jedle se kolem mě točí. Cože!... Jsem dělostřelec, nebo nejsem?

Nad blízkým lesem vybuchne těžký německý granát. Arsène mi říká:

— Koukni se, nasadil té veliké skále s lidským profilem černou kštici.

Odpovídám:

— Ano...

Ale tam dole ta skála se svou kštici z kouře tančí. Ze všech sil upírám oči na ten bod hory; snažím se ho znehybnit, přemoct tu mdlobu. Znehybní.

21. prosince.

V noci přijelo osm muničních vozů. Na horské silnici byla zřízena velmi přísná pořádková služba. Říká se nám, že pěchota vystoupila do zákopů. Není pochyb, dnes se bude útočit.

Přesto jsou první hodiny dne krajně klidné. Severák mrazí, hned jak člověk překročí prkenné dveře našeho domu. Nebe je šedé.

Včera večer jsme dostali rozkaz dostavit se už v sedm hodin k dělům.

— No tak, pospěšme si, opakuje Arsène.

Je už po sedmé. Po úzké cestě, která vede k baterii, se mlčky táhne v rozptýlené řadě obsluha, záda ohnutá, ruce hluboko v kapsách, hlavy pod přilbami obalené kuklami.

Hodina uplyne přešlapováním, aniž přijde jakýkoli rozkaz. Naši důstojníci jsou přitom od svítání jeden na pozorovatelně na Wolskopfu, druhý na pozorovatelně na H... Telefonista ve službě čeká, sluchátko u ucha.

Pojednou nás velké hučení přiměje nastražit uši.

— Hele?

— Němčouři?

Hned poznáváme hlas našich houfnic a dlouhých kanónů, které se za námi v posledních dnech tiše usadily. Nad našimi hlavami řvou jejich těžké granáty. Člověk se snaží rozpoznat ráže: stodvacítka, stopadesátpětka, a pak, se zvukem vlaku šíleně puštěného po kolejích, snad třístasedmdesátka!

Nepřítel skoro neodpovídá. Vysoko přelétá několik střel. Baterie zatím mlčí.

Kapitán dal velitelům děl prvky pro sérii paleb na B..., B..., H..., na silniční uzly a na spojovací zákopy. Máme je zahájit na telefonický rozkaz.

Úkolem naší baterie je pokusit se nepřátelským zálohám zabránit v přístupu k liniím za horou Hartmannswiller a na jihu.

V 9 hodin 10 minut zahajuje mé dělo palbu. Všude kolem, hlavně na severu, se bombardování rozzuří. Není už nic než nesmírné hučení se vzepětími a chvílemi s dlouhými výdržemi. Z nízkého nebe začíná padat velmi jemný sníh. Vítr od našich ran jej žene před dělem ve velkých vírech.

Předávají:

— Palba číslo 1... Dvacet granátů!

— Palba číslo 4. Kapitán vzkazuje, ať si pospíšíme: ta ves je plná vojska.

Odpovídám:

— Hned!... Přidejte 120... Zvýšit... Pozor! Jsme na řadě, a všichni naráz!...

Tvoje kolo, Prospere!... Léone, osmnáct granátů... Výškový úhel plus 70...

Jenže v tom rámusu, který dělá mé rozběsněné dělo, mě ta tíseň, co mě sevřela, přepadne znovu. Opřu se o klády kasematy. Budu moci dál velet palbě? Musím! Poslední rána jako by mi v lebce něco přetrhla. Na můj zápisník palby se rozlije rudá kapka a rozpije inkoust. Teče mi krev z nosu.

— Ubrat 50!... Výškový úhel plus 70!

Krvácím i z pravého ucha. Nakláním hlavu, aby krev odkapávala. V kasematě už nevidím nic než vír mužů, vír, kterému už nerozumím. Přesto mi smysl mé povinnosti velitele děla neuniká. Volám:

— Lepecku! Jaká dálka?

Ale už neslyším...

— Jaká dálka?

— 4200. Jsi hluchý?

— Ne...

Rána mě odhodí zpátky na klády jako vrak.

Naštěstí mi ztišení dovolí se vzchopit. Stydím se za svou slabost. Obsluha, zabraná do práce u děla, si jí nevšimla. Vyjdu z kasematy a stranou se opřu zády o jedli. Jen aby hned nepřikázali další palbu... Ne.

Když telefonista vykřikne:

— Druhé dělo! Palba číslo 3!

Už jsem se stačil vzpamatovat.

Po patnácti, po dvaceti, po třiceti granátech, v rychlé palbě, hřmí každé dělo, otrásá kládami kasemat a rozeznívá celý les.

Pro mě je to mučednictví; ale už necítím, že bych omdléval.

Pořád hustě sněží drobnými vločkami. V krytu se matně lesknou dna navršených granátů a venku, u vchodu do kasematy, se vrší začouzené nábojnice. Před dělem prach sežehl skály, spálil mechy a rozdrobil lesní prst.

A trvá to až do večera!

Měli jsme strávit noc u svých děl. Ale od divize přijde rozkaz zastavit palbu.

Prý pěchota vzala bodákem celou horu Hartmannswillerkopf. Za ten úspěch prý vděčíme obchvatu. Nic přesného se ještě neví.

Cestou, která se stala kluzkou, jsme se vrátili do baráku, kde v kamnech hned vzplanulo suché dřevo. Vrhli jsem se na své lůžko ze slámy. Ale kde to jsem?... Nepoznávám už muže kolem sebe a objevují se mi jiné postavy s proměnlivými tvářemi a hýbou se podivuhodnými gesty. Uvědomuji si nesmyslnost toho vidění. Blázním?... Úzkost mě škrtí... Šílím... šílím!

Přelud se přece jen rozplyne a já usínám!...

22. prosince.

V noci mezkari od zásobování potravinami oznámili, že jsme zajali velký počet Němců. Potkali jejich dlouhý průvod: devět set, říkají.

K ránu nás probudil veliký zmatek. Ležící muže zalévá štiplavý kouř. Kdosi křičí:

— Hoří sláma!

— Uhas to dekou!

— Mám spálený kalhoty...

— Uhas ten oheň dekou a nech nás chrnět!

Nikdo se nehne. Neobyčejně bezstarostně znovu usínáme v kouři.

Baterie dnes ráno zahájila činnost brzy. Sněžilo. Vítr nafoukal sních do kasematy střílnou i dveřmi. Otřes vzduchu při výstřelu z děla ho mezi kládami shazuje ve velkých chuchvalcích na naše ramena a před dělem zvedá veliké bílé mraky.

Na baterii sedmasedmdesátek, která se tam dole v rovině v noci usadila, pouštíme krupobití granátů. Mé dělo vystřelilo za pár minut 80 ran. A první dělo, teď už samo, dávkami po pěti granátech dokončuje dílo zkázy.

V mrazivém vzduchu stoupá z děla horký opar, od něhož se chvěje ten kus obzoru, který rámuje střílna.

O rozpálenou ocel si hřejeme prsty zkřehlé mrazem. Před dělem sních roztál a kolem dokola zkallil jeho bělost prach, který zvedají výstřely.

Jsem hodně unavený. Pravé ucho mě bolí, hlava je těžká. Chvění vlastního hlasu mi působí bolest.

Za kasematou vyšlapala obsluha, která nosí granáty na malých provizorních nosítkách, úzkou blátivou cestičku ve sněhu, jež tečkují kapky vody spadlé z jedlí a z něhož tu a tam vyčnívá spadané bukové listí.

Kolují nepříjemné zprávy. Nepřítel nám prý okamžitým protiútokem vzal zpátky celé dobyté území s výjimkou skaliska H...

Ale říká se, že naši myslivci znovu vyrazili do útoku a ještě jednou vzali to, co jim nepřítel právě sebral.

Jsou to jen řeči.

23. prosince.

Celou noc bombardoval nepřítel sousední stráně. Ty granáty nám nezabránily spát. Jen v hodinu, kdy se vozí munice, bylo v hluku mužů, kteří se těžce zvedají, slyšet střepinu, jež zazvonila o prkno chaty. Kdesi za námi zuřivě střílela baterie pětasedmdesátek.

Šedé ráno oblevy. Podrost zase dostal tu plavou barvu, kterou mu dává příkrov spadaného listí. Ze sněhu zbývají na svazích jen ostrůvky. Z lesa kape. Po bocích hor se vlečou veliké mraky.

Všechno je klidné. François využívá toho překvapivého ticha a čistí dělo.

François je malý bezvousý Bretonec s tvrdými rysy, drsnými, nízko nasazenými vlasy a pevnou čelistí. Jeho tvář by měla téměř divoký výraz, kdyby ji nezjemňoval čistý pohled šedých očí. Je silný jako kůň. Je popudlivý a v návalech prudký; jeho pravá povaha se ukáže až po čase. François je sentimentální, člověk snadno dojetelný a dobrý. Říkají mi, že v prvních dnech války byl statečný až k nerozvážnosti. Ale nehoda při střelbě, při níž zahynul mířič baterie, jeden z jeho nejdražších přátel, zasáhla François

tak hluboko, že se od té doby bojí mnohem víc děla — které zaměřuje s velkou jistotou a bezchybným okem — než nepřátelských ran.

Špatné zprávy se potvrzují: Němci vzali zpátky téměř celé dobyté území.

Odpoledne začnou jejich baterie znovu bombardovat naše hory. Dlouho se zarputile pouštěly do linií a zdálo se, že francouzským dělostřelectvem pohrdají; ale teď to vypadá, že nás budou chtít umlčet. Od útoku sem nepochybně také přivezli nová děla. Nepřítel zaměřil baterii stopadesátpětek, zřízenou na svahu před námi, kam jsme v den svého příchodu do hor poslali pro zprávy. Zná také postavení sousední baterie pětasedmdesátek. Zuřivě se pouští do stopadesátpětek a do té baterie. Mezi oběma zůstáváme zatím ušetřeni.

24. prosince.

Vánoční vigilie!¹⁴ Fouká vítr, prší. Zabalení do dek, podřimující nebo snící, ležíme po deváté hodině ještě všichni na slámě. Prkenným stropem na nás bez ustání kape voda. Nikdo se nehne.

Bombardování francouzských postavení pokračuje, metodické.

Podle rozkazů přijatých včera večer nemáme střílet. Ale najednou se na francouzské straně rozhoří dělostřelba, napravo, pak nalevo. Poručík velí:

— K dělům! Rychle!

Němci útočí. Spěcháme. Baterie hned zahájí palbu ze všech čtyř děl. Hluboko v lesích, ve vzdálených úžlabích, dozní zvuk našich ran ve sténání, které nestačí dohasnout. Nepřítel odpovídá. Jeho granáty už nepadají na baterii stopadesátpětek. Tříští se v lesích mezi ní a námi. Tentokrát to vypadá, že se protipalbou pokouší umlčet naše děla. Ale ještě nemá správný náměr. Přelétají střepiny a lámou jedlové větve.

Jedna po druhé umlkají francouzské baterie, pak baterie německé. Brzy není v lese slyšet nic než zvuk vody, která nekonečně kape z větví. Rámus trval přesně padesát pět minut.

V dešti se vracíme na kvartýr.

Německá T. S. F.¹⁵ hlásí, že nepřítel dnes zajal patnáct set našich mužů.

Den končí poklidným šitím.

A noc se uzavírá, štedrovečerní noc! Mezci od zásobování nám přinášejí příděl navíc, pořízený z přebytku menážní pokladny:¹⁶ šampaňské, litr a půl vína na muže, kysané zelí, salám a šunku. Bohužel pytel, v němž byly balíčky, spadl v černočerné noci do úžlabí. Jsou na padrt'.

V chatě, kde hučí kamna, v tlačenici prádla, které schne na šňůrách, pod smutným svitem dvou luceren a svíček, které visí ze stropu na koncích do spirály stočených drátů, několik mužů zpívá za doprovodu tlumených ran vzdáleného dělostřelectva; jiní už spí. Venku fouká vítr. Chmurný Štědrý večer! Zdá se, že nás tahle veliká výročí dělají smutnějšími než obvykle. Vzpomíná se na minulé Vánoce a na nejistotu, zda poznáme ještě další.

25. prosince.

Vánoce v dešti. Už dva dny nepřestalo pršet.

¹⁴ Vigilie je předvečer církevního svátku; vánoční vigilie připadá na 24. prosince, tedy na Štědrý den.

¹⁵ T. S. F. — *télégraphie sans fil*, bezdrátová telegrafie. Dobová zkratka pro rádiové vysílání; hlášení protivníka obě strany pravidelně zachycovaly a vojáci se o nich dozvídali.

¹⁶ Každá jednotka vedla pokladnu na stravu, *l'ordinaire*, a z jejího přebytku se kupovalo jídlo a pití nad rámec přídělu — odtud vánoční šampaňské, zelí a šunka.

Nepřátelské dělostřelectvo pořád zametá lesy před baterií. Narušilo mši, kterou desátník-sanitář sloužil v baráku.

Zase se muselo střílet. Útočí Němci znovu, nebo se protilehlá dělostřelectva rozčilují bez příčiny?

Do kasematy padá skrz kulatinu voda a podlaha z nepropustné skály ji zadržuje. Za chvíli budeme mít bahno po kotníky.

Rána za ránu odpovídá nepřítel na naše salvy, pálí ale na baterii pětasedmdesátek zřízenou po naší levici. Ještě neví, kde jsme.

26. prosince.

Na pozici šla dnes ráno jediná četa u děla, třetí. Jakmile začala střílet, vzala si ji na mušku nepřátelská baterie stopětek. Odpovídá salvu za salvu, ale tentokrát nebezpečně. První rány dopadly na místo, které bylo ostřelováno už včera a především; pak se palba prodloužila a zblízka ohrožuje naše kasematy. Zůstává ještě trochu krátká. Telefonista nám přesto hlásí, že jeden granát dopadl mezi první dělo a moje. Někdo povídá:

— To jen tak kropí!

— Nešťastná rána!

Ale obávám se, že ta rána je přede hrou vážnějšího zaměřování.

V baráku, kam skrz naolejované plachty napnuté v hranatých otvorech, které slouží za okna, proniká jen kalný a špinavý den, se debatuje kolem kamen. François si suší prádlo před koleny. Už přes dvě hodiny se venkované vybavují o setí, o sklizni a o koních. V jednom koutě skřípou pilníky klenotníků o měď a o aluminium prstenů.¹⁷ Tam dole pořád střílí třetí dělo. Je velký vítr a třese jedlemi. V té bouři se ztrácí svištění nepřátelských granátů, jejichž vysílené střepiny přilétají v nárazech bušit do prken baráku.

— Padá to pořád na stejné místo.

— Pořád trochu před baterií.

— Stopětky.

— To je ta baterie, co střílí tři nebo čtyři dny.

— Přichází to z levé strany, zezadu od Hartmannswillerkopfu.

Barák naštěstí neleží vůči té baterii ve stejné palebné rovině jako naše děla.

Jeden z klenotníků prohlásí:

— Až přestanou, zkusím najít nějaké zapalovače.

— Ve spadaném listí je nebude snadné najít.

Zase se dali do čtení, do karet nebo do šití. Někdo pootevře dveře:

— První četa, k dělům!

— Dobře!

Venku jsme neudělali ani dvacet kroků, když na malém zalesněném sedle, které musíme přejít, abychom se dostali k baterii, vybuchne granát. Hrbíme hřbet. Střepiny přeletí. Na cestu spadne několik tenkých větví.

¹⁷ Dělostřelci si z aluminiových zapalovačů a měděných vodících kroužků vystřílených granátů pilovali prsteny, náramky a drobné ozdoby; z toho vzniklo rozsáhlé zákopové umění. Odtud klenotníci v baráku i to, že jeden z nich chce po bombardování hledat ve spadaném listí „zapalovače“ — surovinu.

— Tentokrát to není dobré, zamumlá Julien.

Křiknu na svou obsluhu:

— Klusem, než přiletí další!

Vyrazíme na stoupající stezku, kde nám nohy kloužou v bahně.

— Začíná to smrdět, křikne na nás mířič třetího děla, když procházíme před jeho kasematou.

Protirozkaz. Můžeme se vrátit na kvartýr.

— Co? zeptá se François, který právě snímal z děla krytku ústí.

— Odcházíme. Nasad' krytku zpátky.

Ohlašuje se salva stopětek. Granáty míří přímo na nás.

— Pozdě, zabručí Petit a vklouzne do krytu.

Měl jsem čas jen vrhnout se na zem do spadaneho listí pod bukem. Velký blesk, dva výbuchy! Jeden z granátů nedopadl ani deset metrů ode mne. Kámen mě uhodí do kříže; drobný štěrk mě bičuje do tváře. Zvednu se; běžím do krytu. Všichni z obsluhy jsou už tam nahrnutí.

— Jsme zarámovaní, povídá Julien.

— Co kdybychom šli? povídá Petit.

Ale nemyslím, že bychom měli čas dostat se mezi dvěma salvami do baráku. Říkám:

— Počkáme.

— Na co počkáme? Když nám řekli, abychom šli?

— Na stezce by nás sundali.

— Poslouchejte! křikne Julien. Granáty!

Dva blesky několik metrů od vchodu do krytu. Mezi rozechvělou kulatinou nám na helmy spadne trochu hlíny.

— Tak vidíte, povídá Julien, nemáme čas odejít.

— A když to spadne přímo sem, zamumlá Prosper.

Julien pokrčí rameny.

— Vydrží to.

— Je to jenom stopětka.

— Stopětky se tady dole nebojíme...

Zase rány, po dvou, chvějivé, docela blízko, pak dlouhé vytí střepin, jejich čisté plesknutí do kmenů stromů.

— Tentokrát mají náměr, konstatuje François.

Hledíme na sebe, trochu bledí, v hloubi duše zdrcení, protože dobře víme, že tady už není možné doufat v žádný pokoj. Baterie je zaměřená. Tím je řečeno všechno. A bez přestání, teď každou minutu, zametají stopětky ten úzký hřeben, na kterém naše baterie stojí. Ani jedna jejich rána se od něho teď neuchýlí.

— Jejich mířiči si balíček jemného tabáku poctivě zasloužili, povídá Petit. Lépe už nás zasáhnout nemohou.

Třetí dělo pořád střelí rychlými dávkami. Voda, která odkapává z jedné kulatiny krytu, mi teče na šíji. Schoulení v podřepu loket na lokti v pološeru, které výbuchy dlouhých ran někdy osvětlí blesky, se nemůžeme pohnout, a po chvíli údy tuhnou a klouby začínají bolet.

Kryt se zachvěje! Granát dopadl ještě blíže než ostatní. Musel padnout na třetí dělo, možná přímo pod kryt.

— Nakonec to na nás spadne! opakuje Prosper.

— Když ti říkáme, že to vydrží! odpoví živě Julien. Otravuješ nás! A vůbec, poslouchej tohle...

A dá se do zpěvu na truchlivý nápěv:

Včera jsme pochovali

mou tchyni nebohou!

Ženskou samých ctností —

— Poslouchejte! přeruší ho rázně Petit.

— Už jsou tu!

— Ne!

— To je vítr. Dělá v jedlích stejný hluk jako granáty.

— Au, moje stehna! zabručí François. Je nám tu zatraceně zle.

Posloucháme; čekáme.

— Zdá se, že je konec?

— Člověk si musí dávat pozor.

— Jsou zákešní. Klidně by počkali, až vylezeme, a teprve pak střeleli.

Petit opakuje:

— Poslouchejte!

— Ne... To je zase vítr.

— Zatracený vítr!

— Smrdí to tady!

— To je melinit. Ten pach drží dlouho.

— Je konec, oznámí Julien, který už vstává, hotov vylézt.

— Počkej ještě chvíli, řeknu mu.

Čekáme. Projde obsluha prvního děla. Běží zpátky do baráku.

— Tak jdeme.

Otřepeme se, protáhneme se.

— To bylo představení!

Pozice je zasypaná tenkými větvemi, šterkem a střepinami. Spěcháme po stezce, zatímco padá noc.

Kolem děla se v mlhavém ránu rozebírá včerejší bombardování. Probírají se rány, jak říká Julien. A pak se uvažuje, jestli by nebylo dobré chránit protistřepinovou zástěnou vchod do krytu proti bombardování, kam by nás dlouhé rány mohly zasáhnout odrazem. Ale jedni by ji chtěli z kulatiny a druzí z nakupených kamenů. Člověk si přitom musí dát pozor, aby nezatarasil už tak úzký východ, protože především jde o to, abychom se mohli rychle dostat do bezpečí.

— Tak co teda uděláme? opakuje už po desáté Léon. Budeme čekat, až se objeví kometa?

— Jak jedno dělo začne střílet, povídá François, hudba spustí znova.

— Od díry se nebude smět vzdálit.

— Tak co?

Postavíme dvě kulatiny jednu na druhou, přidrží je kůl; a proti té opoře naházíme hlínu a kameny.

Práce je už hodně daleko, když třetí dělo začne střílet.

— Hej! Hej! Pozor! zabručí Léon.

S nastraženým uchem pokračujeme v práci. Julien s ruční sekerkou v ruce přitesává kulatinu.

— Řežu to na píšťalu, povídá.

Na nebi známé zašumění. Julien zabručí:

— Píšťala utnutá!¹⁸

— Do díry!

Jsme v krytu, když granáty vybuchnou několik metrů před děly.

— Takhle to bude vždycky, když se bude muset střílet, prohlásí François.

Dobře to víme; a právě ta vyhlídka nás všechny zachmuřuje. Dávka... tentokrát za kasematami.

— Dneska po čtyřech!

— Myslíš? Já slyšel jenom tři rány...

— Čtyři, čtyři! opakuje Julien.

— A zítra na to nasadí stopadesátky, povídá nám Petit.

Granáty před námi, za námi, po levici, a pořád několik metrů od krytů, možná i přímo na krytech druhé čty, které odtud nevidíme.

— Slyšel jsi je, ty čtyři? povídá mi Julien.

— Zítra to budou stopadesátky, opakuje Petit.

Petit je velmi odvážný a nachází zvláštní zalíbení v tom, že své kamarády straší. Odpovím mu:

— Na Nový rok můžeme čekat čtyřistadvacítku.

Ale Petit naléhá:

— Ne... Smějte se!... Já jejich metodu začínám znát. Nejdřív stopětky, pak stopadesátky, jestli to nestačí, a potom dvěstědesítka, dvěstědesítka na konec. Uvidíte...

¹⁸ Slovní hříčka předlohy je v češtině neopakovatelná. *Tailler en sifflet* je tesařské „seříznout našikmo“, *couper le sifflet* přeneseně „zarazit někomu řeč“; Julienovi ji zarazí granát.

— To jsou mi povídačky!

Nepřítel se do nás zahryzl. Metodicky, v tuhle hodinu každých devadesát sekund, dopadají jeho granáty na nás. Přitom už dávno třetí dělo nestřílí. Jedna jedle zapraská a zhroutí se; po spadaném listí šustí dopadající hlína. Mezi jedlemi se vleče šedavý kouř z granátů.

— Co to dělá těžké dělostřelectvo, do p...? povídá Léon.

— Na tu baterii by měla jít protibaterijní palba!

Někdo odpoví:

— Nejde to!

— Proč?

— Střílí kdesi u čerta! Zezadu od Hartmannu. Nikdo ji nemůže vidět.

— Kdo to řekl?

— Poručík!

— Je to přece jen smutné!

Salvy řídnou. Konečně baterie stopětek umlkne. Je poledne. Zelená maska nad našimi kasematami prořídla. Jedle spadlá napříč stezkou ji zahradila svým hustým vrškem. Jiná, přetáá několik centimetrů nad zemí, se nuzně naklání, opřená o velký buk. Jedna z posledních ran zasáhla muniční kryt druhé čety. Prorazila jen první vrstvu kulatiny.

V baráku je menáž studená.

Kolem mís se povídá. Hledáme, co mohlo prozradit, že jsme tady.

— Kouř od telefonistů! Jsou se svými kamny jako pominutí.

— Možná ta poslední salva předevcírem? Stříleli jsme příliš pozdě; záblesky osvětlovaly celý les.

— V každém případě je to tady! Jsme v tom, zaměření, a jak!

Projde desátník-sanitář a za ním muž, který nese nosítka. Ptáme se ho:

— Ranění?

— Pozorovatelná je rozdrčená!

— Byl tam poručík?

— Říká se, že je raněný.

— Těžce?

Desátník udělá oběma pažemi velké gesto nevědomosti a běží dál.

Ale neuplyne ani čtvrt hodiny a poručík přichází v doprovodu kapitána. Když se kryt pod stopadesátkou zhroutil, nebyl už na pozorovatelně. Kapitán, který se spěšně vydal poručíka hledat, byl na cestě málem zabit. Jeden z nás mu vytáhne z kožichu ještě horkou střepinu.

Po levici naší pozice střílí nepřítel pořád zuřivě. Přichází jeden z obsluhy sousední baterie dlouhých stopětapadesátek,¹⁹ vyjevený.

¹⁹ Dlouhá stopětapadesátka (*155 long*) je francouzský těžký kanón kalibru 155 mm s dlouhou hlavní, dalekonosná zbraň určená k protibaterijní palbě; na rozdíl od krátké stopětapadesátky, která je houfnice.

— Ach! povídá se silným jižním akcentem, který mu rozrušení ještě zvětšuje, od rána nás drtí dusivými stopadesátkami.²⁰ Je tam nevím kolik mrtvých. Muži leží na zemi. Myslím, že jsou zadušení.

Ale jeden z našich telefonistů ho přeruší:

— Čtvrté dělo?

— Co?

— Granát přímo na ně. Kasemata je zhroucená; dělo musí být zničené.

— Kdy se to stalo?

— Co jste sešli na menáž. Dopadly tam ještě další.

Morin běží ke svému dělu; jdu s ním.

Granát zasáhl kasematu v jejím středu. Pod kulatinou přeraženou v polovině, mezi štěpinami dřeva a oceli, mezi cáry stanovek, které si obsluha napnula, aby se chránila před deštěm, se zdá dělo téměř neporušené. Pokroucené jsou jen mířící přístroje a náměr. Dvě špice jsou přetáté. Ale hlaveň se uprostřed trosek zdá být ušetřena. Hledíme na to zřícení.

— Kdybychom tu byli! zamumlá Morin.

— Všichni byste tam byli zůstali! Všichni!

A na cestě zpátky do baráku si důvěrně sdělujeme své obavy.

— Kolik z nás odtud sejde dolů!...

Volají nás:

— Velitelé děl k rozkazům!

— Ve tři hodiny čtyřicet pět, povídá nám podporučík, vystoupíme na pozici. Bude třeba vyslat dvě salvy, jednu dvanáct, druhou patnáct ran. Nemůžeme se přece nechat takhle rozstřílet!

Čas plyne v čekání na určenou hodinu. Nepřítel už nestřílí. Ale budeme mít čas na své dvě salvy, než zahájí palbu? První se vyšle za půl minuty. Pak bude třeba manévrovat, převést dělo na druhý cíl. To si vyžádá dobré dvě minuty. Třicet sekund, plus sto dvacet sekund, plus ještě čtyřicet sekund na vystřelení druhé salvy. Tři a půl minuty po zahájení palby, jestli nás nezdrží žádná závada při střelbě, můžeme být zpátky v krytu. Tři a půl minuty! Nemyslím, že by za tak krátkou dobu mohl nepřítel začít s protibaterijní palbou!

Tři hodiny čtyřicet! Pod kasematou, kolem už nabitého děla, čekáme trochu zbledlí úzkostí, nervózní. Zapalovače jsou našroubované na granátech. Prosper už drží odpalovací šňůru. Neznám vzrušivější okamžiky než ty, které předcházejí akci. Právě v těch minutách poznávají strach téměř všichni vojáci. Potom, v pohybu, v hluku, i v samém nebezpečí, sevření, které vás drželo za hrdlo, povolí; člověk znovu nachází veškerou sebevládu, kterou na chvíli ztratil, aby se nebezpečí postavil.

U vchodu do kasematy, se zdviženou rukou a očima upřenýma na podporučíka, který má velet palbě, opakují:

— Pozor, Prospere! Jak spustím ruku, zapálíš!

— Jste připraveni? zeptá se podporučík. První, druhé, třetí?

— Pal!

²⁰ Granáty plněné dráždivými a dusivými látkami zařadilo německé dělostřelectvo do výzbroje v roce 1915; francouzští vojáci jim říkali *obus asphyxiants*, dusivé granáty. Působily hlavně v uzavřených prostorech — v krytech, kasematách a zákopech.

Rány tří děl, která jediná ještě střílejí, splývají. Pak nás velké hřmění v kouři, v prachu, v záblescích zahálí, zahálí lesy a nebe. Naše první salva je vystřelená, a obě ostatní děla ještě hřmí.

— Druhá palba! Uber 245!... 245, Françoisi! Zvedni... Nerozčilujme se... Zvedni... Pozor na kolo, Prospere... na kolo, Léone!... Dělo vpravo... Och!... Zaber!...

— Ještě trochu, povídá François. Už je to!

— A teď spolu!... Pozor na přehození chobotu... och!... hej rup!... hej rup!...

— Hotovo! povídá François.

Křiknu:

— 3500, Prospere!

— Dobře! Skončíme, než začnou střílet.

— Pal!

Vystříleli jsme deset ran za necelou půlminutu... Ještě několik sekund a četa se bude moci ukrýt.

— Bože! křikne Prosper.

— Co?

Náboj nezapadl až na dno nabíjecí komory. Nemůže zavřít závěr!

— Tlač, povídá nabíječi Petitovi, tlač!

Julien se vrhl po nábojnici a jejím dnem se snaží náboj zatlačit dovnitř. Jsme podráždění! Konečně je závěr zavřený.

— Pal!

Ještě čtyři rány! Z děla vychází kouř ústím i závěrem. Jeden po druhém vklouzávají muži do krytu. Ale protože se nepřátelské stopětky ještě neohlašují, náhle se rozhodnu:

— Za mnou, do baráku, galopem!

Jedním skokem přeskočíme jedli, která včera padla napříč cestou. Po prudkém svahu se obsluha druhého děla, hned za ní obsluha třetího a potom prvního, řítí dlouhými kroky k baráku.

Tam si vydechneme, smějeme se:

— Dostali nás, povídá Julien.

— Proč?

— Vidíš, nechali nás galopovat a ani nestřílejí.

Zásobování mi dnes večer přivezlo velký balík, v němž byl kozinový kožich²¹ a v jeho rukávech dvě láhve šampaňského. Zavolám Arsèna:

— Hej, starouši!

— To je dobrota, povídá.

— Vypijeme to hned.

— Nenecháš si to na Nový rok?

— Silvestr je za tři dny.

²¹ *Peau de bique*, kožich z kozí kůže se srstí navrch. Vojáci si ho na zimu nechávali posílat z domova; řádnou součástí výstroje nebyl.

— Tři dny, to je dlouho!... Moc dlouho!... Françoisi, Juliene, Léone, druhá hlaveň, na šampaňské!

Svíčky, které tu a tam visí ze stropu, dělají tomu baráku smutné osvětlení dětského betlému. Udělají kolem mě kruh. A když palcem zatlačím na zátku, zakrývají si muži obličej oběma rukama a dělají výrazy polekaných ženských. Arsène křikne:

— Pozor na můj povel...

Pal! Pak se smějeme vínu, které pění a syčí v plechových hrncích.

— Veliteli děla, povídá François, na tvé zdraví!

— Na tvoje, mířiči! Na naše!

— Na naše štěstí!

— Na ročník! povídá Julien.

Všichni muži odpovědí chórem:

— Ach! Ano! Na ročník! Na mír!

Když se šampaňské vypilo a každý se vrátil ke své partii karet, ke své korespondenci nebo ke čtení, vytáhne Morin, který zůstal u mě, z kapsy knížku. Jemu přinesla pošta Musseta. Tiše se dám do toho, abych nám dvěma znovu přečetl krásné verše Májové noci.²² Ale velké rytmy, magická harmonie těch rýmů mě rychle unesou. Kanonýři se zastavují v uličce, která vede u nohou kavalců, a dlouho poslouchají, usazení na bobku.

— Máš ještě svého Vignyho? zeptá se mě Morin.

— Pořád. Neopouští mě.

— Přečteš mi ještě Smrt vlka?²³

— Smrt vlka? Rád. Knížku nepotřebuju, umím ji.

Když ty velké verše opakuji, zdá se mi, že nikdy jako dnes večer jsem nepronikl do celé jejich tragické krásy.

Sténat, plakat, modlit se je stejná zbabělost.

Své dlouhé těžké dílo konej rázně, do konce,

po cestě, na kterou tě osud zavolal,

a potom, jako já, trp a umři beze slova.

Umlkl jsem. Můj kamarád mlčí a dumá. Naše myšlenky se bezpochyby sbíhají:

Sténat, plakat, modlit se je stejná zbabělost.

A potom, jako já, trp a umři beze slova.

Není to tak, jak bychom měli umět umírat? Trp a umři beze slova! Zítro, možná zítro?

Morin zamumlá:

— Kdybych byl před chvílí v kasematě...

²² *La Nuit de mai*, „Májová noc“ — jedna ze čtyř „Nocí“ Alfreda de Musseta (1810–1857), rozhovor Básníka s Múzou o tom, že velká poezie se rodí z utrpení.

²³ *La Mort du loup*, „Smrt vlka“ — básnická skladba Alfreda de Vignyho (1797–1863). Obklíčený vlk se nechá zabít beze hlesu a jeho mlčení je básníkovi vzorem důstojnosti; čtyři verše, které Lintier cituje, báseň uzavírají. Český překlad veršů je pořízen pro tuto edici.

Pokývnu hlavou.

— Neřekl jsem ti to, Lintiere. Dnes v noci mi přichází nové dělo.

28. prosince.

Do rozednění je ještě daleko. Průsvitnou plachtou v oknech neprosakuje žádné světlo. Probudila nás pěst bušící do prken.

— K dělům!

Poznáváme poručíkův hlas. Na kavalcích nastane náhlý shon. Rozsvítí se svíčka.

— Honem.

Není zima. Noc je jasná, protkaná velkým vytím granátů. Na severu, k Hartmannswillerkopfu, není hluk dělostřelectva nic než nesmírné hřmění. Nepřítel útočí.

Před kasematou se musely rozsvítit lampy, které mířičům slouží k zamíření děl. Čtyři děla vystřelila společně, postříkala tmou širokými snopy jisker a v jednom záblesku odhalila vysoké siluety temných jedlů, které nás před nepřítelem zakrývají.

Němci neodpovídají. Ještě chvíli kanonáda hřmí; pak s rozedněním padne na hory klid. Přichází chlad. Vycházející den osvětluje jen hustou mlhu, která kryje rovinu.

Včera jsme se rozhodli pokrýt svůj kryt pancířem z velkých kamenů a dáváme se do práce: na muničních nosítkách nosíme těžké bloky skály. Ale jedno dělo, houfnice, tentokrát stopadesátka, nás začne velmi pomalu bombardovat. Každých dvacet minut jeden granát zasviští a vybuchne. Palba, nejprve příliš krátká a příliš vpravo, se rychle stává hroživou. Je třeba práci přerušit a vrátit se do baráku.

Dopolední hodiny jsou dlouhé, pořád tu a tam přerušované ranou stopadesátky, jejíž střepiny dopadají až sem. Naštěstí to dělo, stejně jako baterie stopětek, střílí z levé strany, zezadu od Hartmannswillerkopfu, a neohrožuje přímo náš dům z prken.

V poledne mě zavolá kapitán.

— Budete střílet, povídá mi. Hlásí pět muničních vozů na silnici do B... Vezmeme je pod palbu sto metrů před tím, než vjedou do vesnice. Zamiřte dělo a připravte granáty. Velitel oddílu²⁴ je na pozorovatelně; palbu bude velet telefonem.

— Rozkaz, pane kapitáne.

Okamžitě se se svou četou u děla vracím na své bojové místo. Stopadesátková houfnice přestala střílet. Ohlásím:

— Dělo připraveno!

Telefonista opakuje:

— Dělo připraveno!

Pak mi předá:

— Na povel velitele oddílu!

— Dobře! Nabít!

Projde minuta. V tuhle hodinu není slyšet žádný zvuk bitvy.

²⁴ *Chef d'escadron* je u francouzského dělostřelectva hodnost odpovídající majorovi; velí oddílu, tedy několika bateriím. Oslovuje se „pane majore“ — proto mu tak Lintier do telefonu odpovídá.

— Pal! křikne telefonista.

— Pozor! říkám. Na můj povel! První rána!... Pal!

Salva byla vyslána, bleskově. Pošlu obsluhu do krytu; naše palba totiž může probudit baterii stopětek. Ohlásím:

— Salva vyšla!

Volají mě:

— Velitel děla k přístroji!

Slyším daleký hlas velitele oddílu.

— To vy velíte dělu, které právě střílelo?

— Ano, pane majore.

— Jeden z muničních vozů je zasažen; ostatní vjely galopem do B... Pokropte B... Hned... Hned... Máte náměr na B...? Dnes je náměr dlouhý... Po pěti, kosit!

Bez odkladu kryje moje dělo granáty vesnici, kam se muniční vozy uchýlily. Proč baterie stopětek neodpovídá? Byla snad konečně umlčena protibaterijní palbou?

V půl jedné přicházejí rozkazy k útoku. Dělostřelecká příprava začne v jednu. Ve tři vyjde pěchota ze zákopů. Mužstvo baterie přichází na svá bojová místa. Důstojníci jsou na pozorovatelně a telefonisté spěšně dokončují záložní linku mezi svým velitelským stanovištěm a baterií.

Náhle se na francouzské straně probudí kanonáda jako oheň v hromadě slámy. Za několik minut vzplanou všechny linie. A zakrátko se nepřerušené hřmění velkých bitevních dnů, hluboké, těžké, v nesmírných vlnách, které někdy protrhne pronikavé vytí granátů, valí úžlabími hory k rovině. Téměř okamžitě odpovídá německé dělostřelectvo. Na nebohou baterii dlouhých stopětapadesátek, naši sousedku, se začnou po dvou drtit stopadesátky a postříkují naši pozici střepinami.

Za několik minut budeme střílet. V tuhle hodinu útoku nás nepřítel určitě nebude zanedbávat tak, jako nás zanedbával včera a dnes ráno. Jsme zaměřeni... Takže!... Budou mi štěstí a náhoda ještě jednou přát? Nebo neuvidím konec tohoto dne?... Služba u děla nás bezpochyby přinutí zůstat pod touhle kasematou, která se nám zdá velmi křehká. Opravdu, tyhle minuty čekání a nehybnosti jsou to nejstrašnější, co nám tahle válka dává. Dnes to konstatuji znovu. François velkými záběry nože přitesává jedlovou štěpinu. To je známka nervozity, kterou u něho znám. Mlčky si popotahují bradku.

První dělo zahájilo palbu. Nepřítel nás bezpochyby hlídal. Dva granáty vyhodily zem sto metrů před baterií. Ukryjeme se.

— Slyšeli jste? povídá Julien.

— To už nejsou ty malé!

— Stopadesátky.

— Ano.

Palba nepřítele pokračuje, metodická, pravidelná jako vždycky, a otřásá lesní zemí až do hlubin. Místa dopadu granátů se přibližují k našim dělům, a přestože je světlý den, výbuch melinitu nás na dně naší díry oslepuje.

Vydržel by kryt výbuch stopadesátek? Nikdo z nás neunikne hrozně představě, že ho rozdrť kulatina a kameny a že bude v tom zákopu umírat.

Naštěstí se zdá, že palba houfnic, která nám zprvu salvu od salvy hrozila čím dál víc, je teď ustálená. Granáty dopadají docela blízko nás, čtyřicet, dvacet, patnáct metrů od našich děl. Ale všechny až dosud padly do lesa před baterií a vpravo od ní.

— Ztratili správný náměr, povídá François.

— Počkejme, zamumlá Petit.

Nastražíme ucho... Pozornost nám napíná nervy. Všechny naše síly se soustředí na tuhle práci: „poslouchat“.

— Drží se to.

— Ano, drží se to!

Možná záblesk našich děl, který se nepříteli objevuje na pozadí temných velkých mas jedlí rozkládajících se po naší pravici, ho přivedl na myšlenku, že čelo naší baterie se táhne podél toho vysokého okraje lesa, kolmého na naši skutečnou pozici. Zuřivě se vrhá na ty obdivuhodné stromy.

— Mlaťte si dál! povídá Julien.

Ale první dělo, které střelilo samo, rychle spálilo munici nakupenou v kasematě. Bélivier, který mu velí, na mě zavolá:

— Dodej mi munici, Lintiere.

S každou salvou stopadesátek kosí střepiny na pozici větve. Řinčí o kulatinu našich krytů. Bude si třeba vybrat čas na přeběh od druhého děla k prvnímu.

S náručí plnou nábojů čekáme pod svou kasematou na salvu... Ohlašuje se... přichází. Střepiny přeletí.

— Vpřed!

Běžíme. Obsluha prvního děla nás spěšně zbaví nákladu. Vracíme se do své kasematy, abychom se znovu naložili a čekali na příchod další dávky.

Desetkrát to začne znovu. Kdyby se nepřátelská palba stala nepravidelnou, zastihla by nás na odkryté cestě. Ale němečtí dělostřelci, přesní jako automaty, pustí každých sedmdesát sekund dva granáty. Spoléháme na to.

— Dělo Lintier! velí poručík.

Říkám:

— Teď my!

Stříleli jsme dlouho; a v tom lomozu, který pod kasematou dělá dělo v plné akci, bychom rány nepřitele jistě neslyšeli, kdyby velké salvy střepin nepřilétaly bičovat kulatinu našeho krytu.

Je půl čtvrté. Kapitán velí telefonem:

— Pro baterii, palbu zastavit!

Pěchota musela vyrazit do útoku. Čekáme... Člověk přesně neví, na co čeká!... Nové rozkazy? Zprávy? Nepřátelské dělostřelectvo mlčí. Jeden po druhém jsme se odvážili ven ze svých děr, kde se špatně dýchá. S nastraženým uchem tu stojíme kolem vchodu, hotovi vrhnout se při prvním znepokojivém zasvištění zpátky do krytu.

Za několik okamžiků se krajina kolem nás změnila. Za děly je stezka zasypaná nábojnicemi spěšně vyhozenými z kasemat, štěpinami dřeva, střepinami, jedlovými větvičkami a drobnými kameny. Okování bot po nich skřípe. Nad našimi hlavami zelený závoj ještě prořídí. Šedé nebe se nám v tuhle

hodinu objevuje široce, ve velkých plochách. U vrcholků jedlí a buků visí zlomené větve, které drží už jen na několika vláknech. Shora padá jasnost, která překvapuje po pološeru podrostu, na jaké jsme byli zvyklí.

Pomalů, na jihu, na severu, na hoře i v rovině, nastává ticho. Bombardování přerušilo všechna telefonní spojení. Jeden z obsluhy, Bouvier, bývalý zuáv,²⁵ „zuáv“, náš zuáv, obdivuhodný typ vojáka, statečný, prostý, s vážnou pravidelnou tváří zarámovanou přepychovým hnědým plnovousem, vyráží vyzbrojen rozvětveným lískovým prutem spravit linky. Protahujeme se, dýcháme.

Důstojníci se vracejí z pozorovatelny, palebné plány jako kreslířské desky pod paží. Rádi bychom znali výsledky útoku; ale neznají je stejně jako my.

Vraťme se do baráku.

29. prosince.

Den bez střepin, téměř klidný. Je jasno a naše čtvrté dělo toho využilo k demoliční palbě na jednu z německých baterií u La Bussière, která dnes časně zrána zahájila palbu na naše zákopy. Nepřítel neodpovídá; bezpochyby se v rovině, kterou je vidět, kam oko dohlédne, v tom obdivuhodném plavém světle, kde zraku neunikne žádná podrobnost krajiny, bojí prozradit se nám svými kouři a záblesky. A pak naše těžká děla včera srazila zvonici v H..., která měla nepříteli sloužit jako dělostřelecká pozorovatelná. Německé baterie jsou dnes možná trochu bezradné.

Pořád ještě nevíme, co včera naše pěchota dokázala. Běží zvěsti... Jako vždycky! Měli jsme postoupit. Říká se, že nepřítel, který v nejhlubší noci podnikl protiútok bez dělostřelecké přípravy, byl našimi myslivci zasypán palbou na bezprostřední vzdálenost. Předpolí je prý pokryté jeho mrtvými... Říká se!...

30. prosince.

Jedna hodina! Hustá noc... Zase protiútok. Nepřítel si na své zteče vždycky vybere právě tuhle dobu. Jeho dělostřelectvo nestřílelo. Ale za barákem zahájila sousední baterie 56. pluku přehradnou palbu a německé stopadesátkové houfnice odpovídají. Mezi děly, která střílejí, a námi se drtí těžké granáty, třesou naším příbytkem a bijí do jeho prken salvami kamení a zbloudilých střepin. Jaké hrozné následky by tu měla jedna nešťastná rána! Mnozí na tu rezniciťnu jistě myslí s otevřenýma očima ve tmě a vidí své rozčtvrcené, cukající tělo. Jiní spí. Pravidelný zvuk jejich dechu jako by odbíjel takt těch těžkých temných sekund. Nikdo se nehýbá; někdo chrápe. Rány řídnu... Tu a tam spadne z větve na střechu kapka vody. Ti, které bombardování probudilo, znovu usínají.

Jasně a pokojné ráno. Dokončujeme obkládání svého krytu skalním pancířem. Léon staví pracně to dílo z kamene kladeného nasucho a přitesává bloky granitu rázy krumpáče. Je k ní třeba péče, trpělivosti a síly. Na hřbetě nebo na muničních nosítkách mu nosíme materiál.

Mlhy stoupající z roviny a z úžlabí přinesly sem už od tří hodin odpoledne soumrak. A jako by nepřítel čekal se zahájením palby jen na mlhu, která ho skrývá našim pozorovatelům, dávají se do hřmění děla všech kalibrů. Vrátili jsme se do baráku, zatímco granáty začínaly bít do pozice. Dnes na nás nepřítel střílí zprava, bezpochyby od X..., a náš barák, který se palby od Hartmannswillerkopfu a z levé strany bojí málo, je z téhle strany mimořádně zranitelný. Na svahu se nabízí dlouhým ranám. Palby nepřítel se tak na nás kříží. Postavení naší baterie se strašlivě zhoršuje. Je úplná tma. Houfnice neumlkají. Naštěstí střílejí krátce. Jediný granát dopadl v okolí kuchyní.

Mathurin, když nese nahoru menáž, nám oznámí, že střepina prorazila jeden z našich kbelíků.

²⁵ Zuávové byli francouzské pěší jednotky zřízené v Alžírsku a doplňované zprvu z evropských osadníků; nosily orientální uniformu a měly pověst elitních útočných vojáků.

- Který? vykřikne Julien.
- Ten na vodu.
- A ten druhý, ten druhý?
- No a co ten druhý?
- Ano, pokračuje Julien. Kýbl s vínem. Kam jsi ho dal, ten kbelík s vínem?
- Vedle!
- Ty osle! Zrovna tak mohl být proražený ten druhý... Byli bychom vyplazovali jazyk!... Já ti to přece říkal... necháváš víno doprostřed placu... doprostřed, aby se dalo snáz převrhnout kopnutím boty nebo rozbít kulkou.
- To je mi věc! odpoví ohromený Mathurin.
- Ano... Máte kryt proti bombardování... K čemu teda je?
- Dám ho dovnitř, docela dozadu... tam... Nezlob se!
- Já se nezlobím, bručí ještě Julien, už udobřený.

31. prosince 1915.

Houfnice dnes v noci znovu ostřelovaly lesy mezi baterií 56. pluku a naším barákem. Ale byl jsem tak zmožený, že jsem jejich rány vůbec neslyšel.

Zrána nás poslali k našim dělům.

Jaký krásný den svatého Silvestra! Čelem k francouzským armádám ukazuje slunce svou červenou masku nad horami Schwarzwald.²⁶ Tenké mraky se růžově rozpínají po bledě modrém nebi. Světlo, zavadivší o hřeben, který držíme, osvětluje podrost jaseň, jenž se ho jen dotýká, hladí hladké kmeny buků, drsné kmeny jedlí. V lesích štěbetá národ sýkor a zvonků; je vlaho.

A pomyslet, že ten klid, ta dojemná hodina překvapivé mírnosti v nejhlubším jádru zimy, je zrádná jako zmiže mezi růžemi. Odtamtud, zezadu těch hor, jejichž obdivuhodné obrysy obměkčují jasy tohoto krásného rána, nám může v příští minutě přijít smrt, přepadnout nás...

Jaká radost bude hledět na ty úsměvy, jimiž příroda plýtvá i v nejprísnejších ročních dobách, dýchat, žít, až bude člověk vědět, že zítra bude žít, bude dýchat, ještě otevře oči na svět! Ach, bude-li nám dáno žít dál, jak my budeme umět žít!

Kolem osmé jsme vystřelili salvu a jako první jsme porušili klid toho zářivého rána. Nepřítel neodpověděl. Teprve od poledne se na obou stranách rozpoutala znovu kanonáda, ohlušující, vyčerpávající. A stopadesátkové granáty začínají znovu padat před našimi kryty, tak blízko, že hlína a kameny létají na kasematy a že nám střelnými špiní svěže vyčištěná děla. První salva nás všechny zastihla venku, zaměstnané dalším zpevňováním kamenného krunýře, který kryje náš úkryt. Hodili jsme se na zem; blízko mé hlavy střepina odřela kámen. Hned jsme se vrátili do své díry.

Na dně úzkého zákopu se Julien zmítá:

- Dávej přece pozor, říkám. Šlapeš mi po nohách.
- No a!
- Jak no a?

²⁶ Schwarzwald (Černý les) se zvedá na německé straně Rýna; z hřebenů nad alsaskou rovinou je za jasného počasí vidět přes řeku až k jeho úpatí. Řekou, o níž Lintier mluví dál, je právě Rýn.

— Nemám svou lavičku!

S Léonovou pomocí si z kusu prkna, kulatiny a hřebíku postavil primitivní lavičky, které nám pomáhají snášet dlouhá stání v zákopovém krytu.

Zavrčím:

— Tvoji lavičku nemám! Sedni si na bobek.

Granáty padají a lomcují kulatinou.

— Stopadesátka, co není zkažená, konstatuje Petit.

— Jo, při dopadu se to trhá, odpoví Julien. A pak, za pevnost téhle boudy ručím. Stopadesátka by si na ní rozbila nos... Ach, jak je tu člověku zle... Rád bych věděl, které prase mi vzalo lavičku.

— To je otrava s tou jeho lavičkou!

— Tvoje lavička... je venku, nechal jsi ji venku!

— Jdu ji hledat.

Snažím se mu to rozmluvit:

— Riskovat, že tě sejmou, kvůli lavičce!

Ale on mi se svou obvyklou sebedůvěrou odpoví:

— Dokud nebudou mít zahnutá děla a hranatý granáty, mou kůži nedostanou!

Už nás tiskne ke kamenné stěně, kroutí se, aby prošel úzkou spojovací chodbou, dosáhl vchodu; vyšel na stezku.

— Vidím ho...

Granát vybuchne několik metrů od kasematy a porazí jedli. Zamumlám:

— Blbec!

A jak se chystám vystrčit hlavu z krytu, abych se podíval, jestli není Julien zraněný, skočí do díry, odstrčí mě a mává svou lavičkou.

— Oni by mi ji s těma svejma svinskejma mašinama rozmlátili!

Konstatuje:

— Je to pořád na stejném místě... Trochu krátko a vpravo... Jenže se to trhá!

A spustí svůj vítězný zpěv:

Včera byl pohřeb mojí tchyně,

mé nebohé, mé chudinky.

Křičí:

— Dost!

— Ne...

— Tu známe!

— Něco jinýho...

Granát se rozdrtí. Všechno se třese. Mezi kulatinou padá hlína a drobný štěrk a praská nám na přilbách.

— Nedaleko! říká François.

— Začínám znova! volá Julien. Jeden takt naprázdno...

Granát ještě blíž...

— Hele! Hele! To se mění, mumlá Petit.

— Já myslím, Petite, že nám pálí rovnou na hubu!

Zatvrzele spustí Julien:

Včera byl pohřeb mojí tchyně,

mé nebohé, mé chudinky.

Ženská, co měla všechny ctnosti,

bohužel, už ji neuvidíme.

— Druhá katastrofa! Pozor!... Kufry!

Granáty přeruší Juliana desetkrát.

Úzkostní a pobavení zároveň posloucháme uchem neklidným, a přece pozorným tu starou montmartreskou písničku, jejíž rytmus, zprvu pohřební jako *De profundis*,²⁷ se pozvolna rozzívá a nakonec poskakuje v šílené veselosti. Posloucháme také svištění granátů, vytí střepin mezi stromy.

Až vám ta vaše otrava zesne,²⁸

hej... hej... la rira... dondé,

bude ji třeba zakopat takhle,

la rifla... fla... fla!

Tentokrát se granáty nechají čekat.

— Jestlipak je to uklidnilo? poznamená Julien.

Palba nepřítelů řídne, pak uhasne. Padá šero... Vylézáme z díry... Vracíme se na kvartýr.

— Tohle všechno skončí špatně, vrčí Petit.

François pokývá hlavou:

— Zasr... pozice!

Prosper přisvědčí:

— Zasr... pozice! Jasně... Zasr... pozice!...

„Až vám ta vaše otrava zesne, hej, hej, hej... la rira don... dé... Bude ji třeba zakopat takhle...“ Ach, hrome!... Nasadil mi tu svou melodii do hlavy... Už se od ní nedokážu odjedovat... Přesto bych byl moc rád už z těch hor dole.

Bombardování nám podráždilo nervy. Na stezce, která spojuje naše kuchyně s barákem, se Mathurin svalil s nádobami. Polovina menáže je rozlitá. Šlichta není uvařená. François dělá kuchaři hrubé výčitky:

— No jo, chlape, říká Mathurin, kolem kuchyní padaly mouchy.²⁹ Šli jsme se krýt!

²⁷ *De profundis* — „Z hlubin volám k tobě, Hospodine“, začátek 130. žalmu, zpívaného při pohřbech a v modlitbách za zemřelé.

²⁸ *Crampon* je ve francouzské hantýrce člověk, který se na jiného přilepí a nejde setřást; v písni je to tchyně. Slova „la rira, dondé“ a „la rifla, fla, fla“ nic neznamenají — jsou to vycpávkové slabiky francouzských lidových refrénů.

²⁹ Mathurin míní granáty.

— Přinesl jsi nálevku?

— Zapomněl jsem ji.

— Zapomínáš ji každý den.

— No jo, chlape!

— Nic jiného neumíš říct než: „No jo, chlape!“ Zas rozlijeme polovinu vína, až ho budeme dávat do čutor.

— Chceš dělat kuchtu místo mě?

— Bylo by to zrovna tak dobrý!

Křiknu:

— Ach, dost! Pokoj! Uděláme nálevku z obálky od dopisu. Není kvůli čemu dělat takový křik.

François se uklidnil. Ale zrovna když si rozdělujeme víno, všem nám zvedne hlavu svištění granátu. Zjistíme, že to Mathurin, výborný hlasový imitátor, právě ten zvuk vyrobil. Spílají mu:

— Hovado!

— To je idiotský!

— Jsi ožralý?

— Nebo blázen?

— Řekni, jsi ožralý?

Ale Mathurin, který se zalyká smíchem, svištění zopakuje.

— Drž hubu!

— Zavřeš ji, tu svou hubu? zavyje Julien a vykročí s pěstí nahoře.

Postavím se mezi ně a zarazím Mathurina, který nám nakonec jde na nervy.

— Dej nám kur... pokoj, nebo si jdi dělat ten granát venku!

Pořád se smíchem na celé kolo se Mathurin vrhne na svou slámu.

Jaká mizérie! Jeden ze zásobovacích mezků spadl znovu do úžlabí. Sudík s vínem se vyrazil. Nezůstala v něm ani kapka. Balíky jsou rozdrčené.

Měli nám v noci dovézt munici. Ale tma je tak hluboká a cesta, teď rozrytá granáty, tak zlá, že se na pozici dokázal dostat jediný muniční vůz. Ostatní tři, převrácené, zůstaly kdovíkde v úžlabích; jezdci museli vypřáhnout a čekat na místě na den.

Smutný konec smutného roku.

1. ledna 1916.

— Poslechněte si to!

Zakašlu, abych si zajistil hlas:

„Oddíl 44. dělostřeleckého pluku.

„Plukovník uložil veliteli oddílu, aby důstojníkům a mužstvu oddílu vyřídil jeho nejlepší přání k novému roku. Při této příležitosti opakuje své blahopřání bateriím 44. pluku, tak skvělým v palbě, které se skvěle osvědčily v palbě a které už mají za sebou tolik krásných válečných činů.

„Velitel oddílu je rád, že může toto blahopřání a tato přání předat a připojit k nim svá vlastní. Ať už jde o to podpořit útok přesnou palbou bez ohledu na jakékoli nebezpečí, nebo prostě jen o to ukázat nepříteli každodenní bdělostí a vzorným vojenským vystupováním, že naše armáda je čím dál silnější a že má stále důvěru ve vítězství, oddíl 44. pluku byl stále příkladem; byl také ceněn všemi pěšími jednotkami, pro které pracoval. Rok 1916 patrně neuplyne, aniž přijde odměna za tolik úsilí. Tato odměna — klid a velikost Francie po celá pokolení — je dost krásná na to, aby se všechny oběti zdály lehké.

„Ke všem těmto přáním přidává velící kapitán svá, která z celého srdce adresuje všemu mužstvu baterie. Využívá této příležitosti, aby znovu řekl, jak je hrdý, že velí baterii, jež je ve všech úsecích, kde bojuje, vždycky ta nejkrásnější a v níž jsou všichni, šarže i kanonýři, v nejvyšší míře oživeni těmi dobrými francouzskými vlastnostmi: odvahou a veselostí.“

— Zavřít ban!³⁰ volá někdo z hloubi baráku.

Zavřít ban! Jako by to nepřítel slyšel. Stopadesátky se začínají snášet na baterii. Sedmasedmdesátka provrtá vzduch s pronikavým svistem a vybuchne v blízkém stromě, který praskne. Kulky bičují prkna baráku.

Někdo vyhrkne:

— Ach, ale...

Jeden z obsluhy pootevřel dveře, aby se podíval, kam granát dopadl. Další vybuchne ještě blíž. Muž se vrhne vzad.

— Mám to, říká.

Ptají se ho:

— Kde?

Ale bez odpovědi si sedne na lavici a honem se vyzouvá. Není zraněný. Střepina prořízla kůži jeho střevice a zajela hluboko do podlahy. A sedmasedmdesátky, které zavadí o střechu našeho křehkého obydlí, se snášejí na svah ke kuchyním. Četa houfnic, která si vzala na paškál baterii 56. pluku, otevře palbu také. Střílí krátko, jako vždycky, strašně krátko. Všechno se třese a náš barák má z krytu jen vzhled.

Představujeme si ničivé účinky, jaké by tu měl jediný granát. Ale co dělat? Všude kolem padají střepiny stejně hustě. Muži leží natažení na slámě, zavinutí do dek, a čekají.

— Ono to skončí! vrčí Arsène.

Ale trvá to. Nepřítel si na nás zasedl. Tam dole, na pozici, necelých dvě stě metrů od nás, rozpoutává ocelové a ohnivé peklo. Tři nepřátelské baterie střílejí společně na naši. Dobře jsme je poznali po zvuku výbuchů: sedmasedmdesátky, stopětky a stopadesátky.

Jedna hodina. Musela vstoupit do akce čtvrtá německá baterie: baterie stopětek postavená napravo od nás, směrem k Cernay.

Dvě hodiny. Zdá se, že prudkost bombardování jen vzrostla. Jenže sedmasedmdesátky už náš barák neohrožují. Všechna palba se sbíhá na pozici.

Vpadne jako vichr telefonista:

— Všechno mužstvo k dělům. Vezměte si sáčky proti zadušení;³¹ posílají do okolí páchnoucí granáty.

³⁰ *Ouvrez le ban! Fermez le ban!* — povely, jimiž se při nástupu vířením bubnů otvírá a zavírá čtení rozkazu nebo pochvaly. Voják jimi tu ironicky komentuje slavnostní novoroční přání.

³¹ Sáčky, v nichž voják nosil mulový tampon napuštěný neutralizačním roztokem — první francouzskou ochranu proti bojovým plynům, zaváděnou od května 1915. Masku dostala francouzská pěchota teprve v únoru 1916.

Rozkaz nemusím opakovat. Obdivuhodně klidné, nebo aspoň obdivuhodně pevné v charakteru, obsluhy vstaly. Ta minuta je nanejvýš slavnostní. Tváře jsou vážné. Nikdo nepronesl ani slovo. Ptám se:

— Jsme připraveni?

Odpovídají mi pokývnutím hlavy.

— Tak jdeme.

U vchodu do baráku se na nás dívá, jak jdeme kolem, kapitán, který se vydává cestou k pozorovatelně, opřený o svou hůl.

— Je třeba jim ukázat, říká, že nejsme mrtví.

Ještě několik kroků. Blížíme se k nejnebezpečnějšímu pásmu. Salva...

Velím:

— A teď pozor!... Klusem!

Jeden skok! Natažení na zemi necháváme granáty dopadnout a střepiny odlétat.

— Nikdo nic?

Nikdo neodpovídá.

— Dobře. Vpřed!

Druhý skok! Stromy povalené na zem, potom rozsekané, zpřerážené střepinami, zahrazují cestu. Klopýtáme v granátových kráterech. Nikdy nedojdeme k dělu dřív, než se snese nová salva...

— Zastavit tady!

Masa muničního krytu, ještě stojící stromy a skála nás trochu chrání. Na té strašné cestě jsem se naučil znát každý kámen, každé riziko. Lehli jsme si. Tentokrát stopadesátky. Zalévá nás kamenná drť jako déšť, ocelové a dřevěné střepiny! Žádná nehoda... Honem k dělu!

V krytu si vydechujeme. Stopadesátky!... Jedle padá... Máme vystřelit dvě salvy po patnácti ranách. Ptám se:

— Zamířeno, Françoisi?

— Ano...

— Po první salvě zvýšíme hned o 150. Náměr 4500.³²

Salva sedmasedmdesátek!...

— 4550... 4600...

— Jste hotovi? ptá se mě poručík, který dohlíží na baterii s klidem a sebevládou, jež vzbuzují můj obdiv.

— Ještě několik vteřin... Už to máš, Françoisi?

— Ano.

Křiknu:

— Druhé dělo připraveno!

Poručík svým jasným hlasem velí:

³² Číslo náměru (4500, 5300) jsou dostřel v metrech, na který se nastavuje stoupatka pětasedmdesátky; „zvýšte o 150“ tedy znamená o 150 metrů dál. Druhý údaj, odchylka, je stranové nastavení míření. Povel „po šesti, kosit“ znamená vypálit na každý z nadiktovaných náměrů šest ran.

— Pro celou baterii!... Pal!

Stopadesátky!... Skoro jsme je neslyšeli v tom hřmění, které rozpoutala naše děla. Julien počítá rány.

— Třináct... Bum! Stopětky... Máme kliku... Čtrnáct... Patnáct...

— A teď, říkám, zvyšte o 150!... Všichni spolu ke kolům... hej... rup... rup!

Sedmasedmdesátky!... Granát před ústím!... Střílnou vletí střepiny. Ptám se:

— Nikdo není zraněný?... Ne?... Pravé kolo doprava... rup!... Náměr: 5200... 5300... 5400... François, tvoje odchylka?

— Čtrnáct.

— 194. Dobře... Připraveno!

— Pal!

Ještě patnáct ran! Šílená rychlost! Opravdová kulometná palba.

— A teď do krytu!

Padá noc... Ještě salva! Všechno se třese! Ale tady jsme ve větším bezpečí než pod kasematou, která nás může chránit jen před střepinami. Velké záblesky výbuchů šrafují šero. Až dosud německé baterie s příchodem noci mlčely ze strachu, aby je jejich zášlehy neprozradily. Ale dnes večer, v noci už úplně zavřené, si na nás zasedly dvě baterie, jedna sedmasedmdesátek, druhá stopadesátek.

Z telefonního krytu na nás volají:

— Můžete se vrátit na kvartýr.

Vracet se na kvartýr v temnotě, mezi pastmi granátových kráterů a velkých stromů povalených napříč stezkou, pod střepinami, které stále hustě padají! Lépe ještě počkat. Palba nepřítele však slábne. Když jsme sledovali rytmus bombardování, poznali jsme, že po salvě sedmasedmdesátek uplynou dvě minuty, než se ohlásí stopadesátky. Dvě minuty, to je téměř dost na to, aby se člověk dostal z nejnebezpečnějšího pásma! Vyrazíme. Ale v hustém stínu se nedá odejít ve skupině, aniž se čekáním jeden na druhého ztratí drahocenný čas. Každý se tedy rozběhne, jak sám uzná...

— Pozor, stopadesátky!... Ted' sedmasedmdesátky... jedna... dvě... tři... čtyři... Honem!

Prcháme. S Françoisem jsem hned dosáhl prudkého svahu, který se za baterií řítí do úžlabí. Padlá jedle!... Hlavou, lokty rozhrnuji její hrubé větve... Honem... Sesunu se na skálu! Jaká hustá noc!... Běžím přes suť. A náhle mě telefonní linka chytí za hrdlo, v plném běhu mě převrátí. Protáhnu se... běžím. Větev mi poškrábe tvář... Spadnu do zákopu... nejspíš do latríny!... Musím být celý od výkalů... Stopadesátky! Ale už jsem daleko. Střepiny bzučí... Ještě dva skoky a na blízkém svahu se mi okna baráku ukážou jako dvě velké svítící oči otevřené do noci.

Tam nahoře mě čekají. Všechny obsluhy už dorazily. Uf!

Na blízkém obvazišti ošetřuje vojenský lékař muže od čtvrtého děla, zasaženého střepinou granátu do zápěstí. Několik sedmasedmdesátek, které jako dnes ráno zavadí o střechu baráku, dopadne ještě do úžlabí. Konečně ticho!

— Jaký Nový rok! říká François.

Jeden z telefonistů napočítal víc než sedm set granátů!

— Sedm set?

— A to aby zranili jednoho jediného člověka.

— To je klika!
— Jo.
— Ale zítra to začne znova.
— Určitě.
— A co pak?...

2. ledna 1916.

Ranní hodiny jsou vždycky klidné. Využil jsem těch okamžiků, kdy se dá chodit lesem sem a tam téměř bez rizika, a vyšel na pozici podívat se — což jsem včera nemohl —, jestli něco z opevnění mého děla nedostalo zabrat.

Kryt proti bombardování a kasemata jsou pod závalem větví, který střepiny nadělaly v korunách okolních stromů, zázrakem neporušené. Střepiny jen rozsekaly kulatinu.

Ale všude kolem, jaká zkáza! Za několik hodin to strašné bombardování změnilo tuhle krajinu tak, že v ní moje oči udiveně marně hledají linie a tvary, které jim už byly důvěrně známé. Před námi, tam, kde se vršil temný les s dlouhými rovnými kmeny, se teď nad nestvůrným ježením nestejných kůlů, které vyhrožují nebi, otevírá dokořán rovina, rovina se svými vodami, lesy, lučinami a městy, až tam dolů, za řeku, až k úpatí Schwarzwaldu. Tu a tam se ještě tyčí strom, nahý, zbavený větví, žalostný, jen s chocholem zeleně na vrcholku.

V téhle hodině nás nepřítel vidí; vidí masy našich kasemat a snad i rozeznává v temných střílnách ústí našich děl. Je třeba uznat, že včerejší den je pro nás pohroma. Jak je teď vidět, je baterie odsouzena ke zničení.

A sám, zahleděn do toho ležícího lesa, který mě dojímá jako bojiště poseté mrtvými, uvažuji o naší nejbližší budoucnosti a krčím rameny.

— Co můžu dělat?... Když je tohle místo, které mi bylo určeno!

Kapitán dal rozkaz nechat pozici ve stavu, do jakého ji přivedlo bombardování. Nebude-li to absolutně nutné, dnes nebudeme střílet. Doufá se, že se tím mlčením nepřítel zmate? Je na to ještě čas?

Využijeme těch drahocenných okamžiků oddechu a vyhloubíme u kvartýru do boku hory úzké zákopy, kde obsluha každého děla najde méně nejistý kryt než mezi prkennými stěnami baráku. Kopeme zuřivě. Z úžlabí stoupají velké mraky a honem nás zahalí hustou mlhou, která se srazí na jedlových větvích a padá na pracující v těžkých kapkách vody.

V okolí začne pálit pětadevadesátka.³³ Okamžitě otevrou stopadesátky pravidelnými salvami palbu na naši baterii. Střepiny sem až zalétají a sekají jedlové větvičky. Kryjeme se, jak se dá, v základech zákopů, které jsme právě vykopali.

Jaký život!

Když přívál přešel, vrátíme se k práci. Ale baterie Rimailho³⁴ postavená napravo od nás vypustí salvu granátů a na pozici začne bombardování znova. Jakou strašnou roli obětního beránka, na nějž se svalují všechny hříchy francouzského dělostřelectva, tu tedy budeme hrát?

Pětadevadesátka a baterie Rimailho už dávno umlkly, a nepřátelské houfnice pořád střílejí. Pomalejší než včera a metodičtější, bombardování trvá do večera.

³³ Pětadevadesátka je francouzský kanón ráže 95 mm, dělo starší konstrukce než pětasedmdesátka.

³⁴ Rimailho — francouzská těžká houfnice ráže 155 mm, pojmenovaná po svém konstruktérovi Émilu Rimailhovi.

Když se konečně rozhostil klid a noc se zavřela, jak jsme spolkli menáž ještě vařící, natáhli jsme se na slámu, a abychom zapomněli na všechny své bědy, děláme si kratochvíli z toho, že rozpovídáme našeho mezkaře Philippa. Zná fantastické historky o strašidlech.

— Ten dědek, říká nám, byl čaroděj. Dobře se to vědělo. Jak se patří, když umřel, přišel si pro něj čert. Ale jeho děti byly u toho. Nechtěly ho nechat odvést. Čert držel nebožtíka za nohy a děti za hlavu. Každý tahal na svou stranu...

— Jak vypadal, ten čert? ptá se Prosper.

— Jako vždycky! Má rohy, vousy a kravské nohy.

— Tys ho viděl?

— Ne, ale znám lidi, co ho viděli.

— No a co ten starý čaroděj? říká François.

— Ach ano, ten starý čaroděj..., chopí se toho Philippe... Kdepak jsem to byl, u toho starého čaroděje?

— Čert ho držel za hnáty.

— Jo... A ti druzí ho tedy drželi za hlavu. Nedokázali ho odtamtud odtrhnout. Tak jedno z dětí běželo pro faráře... Farář nechtěl přijít... Dobře věděl, že ten chlapík byl čaroděj... Nakonec ale přišel... A tu čert odešel komínem...

Jedna z našich horských baterií začala střílet. Hned se stopadesátkové granáty začnou znovu snášet po třech. Je třeba vstát, nazout dřeváky a hledat kryt v zákopech, které jsme dokončili a jen zběžně zakryli drobnou kulatinou. Prší, a zatímco drtivé rány stopadesátek rozechvívají hustou temnotu a zvuk se přelévá do hloubi lesa v těžkých temných vlnách, příkrčení jeden k druhému pod vodou, která odkapává mezi kulatinou, posloucháme Philippa, jenž se přenesl do své báchorečné Bretaně a nemůže přestat.

— Je to jako s „mužíčky“.

— S „mužíčky“? Vypravuj nám to.

— Stalo se to jednomu sedlákově, kterého znám. Potřeboval někoho, kdo by mu posekal hlodáš³⁵ na jeho poli... Ale byla to špatná práce... A pak bylo to pole zakleté... Nikdo na něm nechtěl pracovat. Nakonec se přihlásí nějaký nádeník s velkou krabicí... Řekne sedlákově: „Posekám vám ten váš hlodáš a bude to hotové ještě do večera.“ — „Do večera? říká sedlák. To není možné!“ — „Bude to hotové! Kolik mi dáte?“ — „Tolik!“ — „Dobře, platí.“ A pak si šel lehnout pod strom... Po dvou hodinách přišel sedlák podívat se, jak práce pokročila. Nádeník pořád spal pod svým stromem. Tak chtěl sedlák vidět, co je v té krabici... Otevřel ji... Vyšlo z ní přes sto „mužíčků“.

— Mužíčků?

— Ano!... „Mužíčků“... Takhle velkých! Běhají po poli... Za deset minut všechno posekají, a pak se vrátí do své krabice. Tu se nádeník probudí... Vidí, že sedlák krabici otevřel... Rozzlobí se a řekne mu, že ho brzo potká neštěstí...

Houfnice už nestřílejí.

— Vraťme se, říkám. Je tu zima.

—... A taky že ano, dokončí Philippe, zatímco se zavínujeme do dek. Do týdne mu chcípla kráva, která měla cenu víc než čtyřicet pistolí!...³⁶

³⁵ Hlodáš, trnitý keř bretaňských úhorů; sekal se na stelivo a krmení a byla to práce pověstně nepříjemná.

³⁶ Pistole byla stará zlatá, později stříbrná mince; ve venkovském počítání znamenala deset franků.

Prosper mi třese nohama:

— Hej! Veliteli děla!

Je po osmé a já ještě podřimuji.

— Co?

— Jdu shora. Na kasematu dopadly dvě sedmasedmdesátky.

Vyskočím... Vzbudím Françoise. Oba běžíme na pozici. Dělo je neporušené. Jeden granát přerazil dvě kulatiny, které obrubovaly střelnu, a vrhl jejich úlomky na hlaveň. Druhý přerazil jednu z posledních jedlí, které ještě maskovaly naše stavby, a odštípl kus kasematy. Škoda je nepatrná. Celková pevnost našich krytů není ohrožena. Pár hodin práce, myslím, bude stačit, aby se všechna ta škoda spravila.

Poslední bombardování znovu změnilo vzhled krajiny. Tentokrát granáty nezabloudily před baterií. Všude okolo děl vyhloubily obrovské krátery a pokácely jedle a buky, které ještě zbývaly, jeden na druhý. V té spleti větví se přístup k dělům stává čím dál obtížnější. Protože v ranním klidu otevře palbu francouzská baterie, spěšně odcházíme, jisti, že tu střepiny začnou co nevidět zuřit.

Ještě jsme nedošli k baráku, a na pozici už začíná bombardování. Philippe sedí na kamnech, která ještě nikdo nestačil zapálit, a pláče. Ptají se ho:

— To moje mezkyně... zakvílí.

— Tak co?

— Dostala střepinu do boku...

— Kdy?

— Včera večer, nejspíš...

— Je mrtvá?

— Ne. Pokusím se ji dovést až do Bitschwilleru. Chudák herka!

Tři hodiny. Bombardování pozice se přerušilo sotva na hodinu kolem poledne. Ale od poledne začíná znovu ta pekelná demoliční palba, kterou na nás nepřítel vedl především a v níž se stopadesátky mísily se stopětkami a sedmasedmdesátkami, a nutí nás opustit barák a uchýlit se do našich zákopových krytů.

Půl čtvrté. Bombardování trochu polevilo. Dvě německé baterie ještě střílejí. Podporučík volá:

— Velitelé děl první čtyři?

— Tady.

— Budeme střílet.

Ze všech sil tajíme svou úzkost. Žádnému z nás se nezachvěje hlas.

— Prvky?

— Tady jsou... Ostatně jdu s vámi.

Rukou dám svým lidem znamení. Bez nehody dojdeme přes stále neprostupnější polomy k dělu. Palba houfnic úplně uhasla. Určitě budeme mít čas vypustit na B... svou první salvu dřív, než se nepřátelské baterie probudí. Potom... bude se muset spolehnout na naše štěstí. V necelých dvou minutách třicet granátů vyvržených dělem dopadlo tam dolů, na B...

Pod ještě neporušenou ochranou krytu proti bombardování jsme čekali ocelovou potopu, a nepřítel jako celou odpověď poslal jen čtyři granáty, které se všechny čtyři ztratily v úžlabí za baterií.

Tu poručík velí:

— Cíl A... 24 granátů. 3450... 3550... 3650... 3750. Po šesti, kosit! Pospěšme si, je dobrá chvíle.

To pobídnutí je zbytečné. Vedeme na označený cíl zničující palbu.

— To je úžasné, neodpovídají, říká François.

Julien krčí rameny:

— Mají prázdný muniční vozy.

— Cíl C, velí poručík.

Ještě třicet granátů, rychlopalbou. Potom procházejí jeden po druhém obsluhy přede mnou a vsunou se do krytu proti bombardování. Vcházím vždycky poslední do té úzké slepé uličky, kde se člověk nemůže pohnout, abych snáz dostával rozkazy. Dvě děla, která jsou pozadu, první a třetí, ještě střílejí. Julien hledá svou lavičku.

— Tak dělej, říkám, pospěš si a pojd' dovnitř.

Jak se, shrbený, sunu pod kulatinu také já, vrhne mě strašný výbuch proti skalní stěně. Vcházel jsem pozpátku. Velký záblesk, který vyrazil ze dveří kasematy, mi zavadil o tvář. Obklopí nás melinitový kouř. Přelomená kulatina se zřítila ke vchodu do krytu k mým nohám.

Jedna vteřina uplyne... dvě vteřiny...

Vysunu hlavu a trup ze zákopu, abych nahlédl do kasematy. Na jazyk mi stoupá klení... Přidušeným hlasem se mě François ptá:

— Co?

Ve vzduchu zavyje granát... Vrhnu se vzad. Přelétá...

— Dělo je rozmlácené, říkám.

V té vteřině se mi moje dělo ukázalo s proraženým štítem, přeloženým jako roh kartonového listu, s rozdrčenými ručními koly a mířícími přístroji, pod tíhou kulatiny, kterou výbuch přerazil a která se zřítila na hlaveň a na její plášť — ještě vzpřímené na svých kolech, ještě hrozící rovině a jako ještě živé.

Mezi dvěma přívaly jsem běžel k telefonnímu krytu:

— Druhé dělo! Už nestřílí... Rozmlácené! Ohlaste to!...

Palba nepřítele, dnes večer strašně přesná, je pomalá. Mohl jsem bez velkého rizika poslat na kvartýr svoje obsluhy, které jsou tu v téhle hodině k ničemu.

Šel jsem se dát k dispozici podporučíkovi. Nepotřebuje mě, a tak jsem se hned vrátil ke své obsluze do baráku.

Oddechne si. Je teplo.

— O tři vteřiny později, říká Prosper... nějaký zánět... zaseknutá nábojnice... a byli jsme v tom všichni!...

Nikdo neodpovídá. Ale Julien, který právě otevřel jedny z novin, co Philippe přinesl z Bitschwilleru, říká:

— Poslechněte si chvilku:

Čte:

„Včera vál nad Paříží vítr s jistou prudkostí. Co tašek vytržených ze střech! Co obrácených deštníků! Chodci, kteří spěchali na novoroční návštěvy, silně hudovali. Nicméně byla hlášena jen jedna jediná nehoda nějakého významu: v Rue de la Roquette spadla na chodník hlavice plechového komína... plechového komína, sic... který se tyčil nad domem s číslem 138...“

A Julien dodá:

— Vidíte, že tam dole není lépe než tady!

Krčíme rameny.

Když německé dělostřelectvo konečně umlklo, šel jsem se v noci s poručíkem a se zástupcem vrchního mechanika podívat, v jakém stavu je moje dělo. Za svitu elektrické lampy, kterou pečlivě zastíráme před nepřítelem svými plášti, jsme mohli zjistit, že po velmi důkladných opravách by dělo 1233 mohlo znovu střílet.

Dnes večer je zima. Tam dole, v jasném vzduchu, se města a vesnice v rovině třpytí planoucím světly. Jako oči, které se nám posmívají.

— A pomyslet, že máme námořní děla, která by ty lampiony tak dobře uhasila!... mumlá poručík.

A zuřivě vrčím:

— Ach, ti svinští darebáci! To si z nás přece musejí dělat pr..., když takhle každý večer svítí přímo pod naším nosem!

4. ledna.

Den neobyčejného slunce, modrého nebe a ticha. Vychutnáváme každý jeho okamžik.

Říká se, že změníme pozici... Říká se, že divize, ke které jsme patřili, je rozpuštěna a že generál, který jí velel, nahradí zabitého generála Serreta.³⁷ Měli bychom být přiřazeni k 66. divizi a zůstat tady jako stráž úseku. Ty zvěsti se probírají. Jedni už litují kočovného života pochodových divizí; druzí, utrmácení pobíháním z jednoho bodu fronty na druhý, hledí s potěšením vstříc stálějšímu postavení.

Vůbec jsme si nepředstavovali, co se dělo v Bitschwilleru, kde jezdci a koně kvartýrují v blátě po břicho, zatímco tady se pro baterii hraje drama, v němž jsou sázkou naše životy. V Bitschwilleru se vrší hlášení na hlášení kvůli té skutečnosti — mimochodem dosud špatně prokázané —, že jeden muž od 44. pluku prý potřísnil výkaly ož vozu 56. dělostřeleckého pluku.

Úřadům tam dole je samozřejmě jedno, že sem dopadlo už přes dva tisíce granátů. Stíhají svými blesky jednoho nečistého kanonýra.

Dnes v noci mají přijet odvézt moje dělo. Přes den jsme je nemohli uvolnit zpod trosek a vytáhnout z díry, v níž je ještě pohřbené. Vzduch byl příliš průzračný; nepřítel by mohl vidět každý náš pohyb. Muselo se čekat na tmu. Doufali jsme v jasnou noc, kdy by naše práce byla snadná. Ale se šerem zahalila horu mlha, takže je v tuto hodinu temnota hluboká a my se ve zpusťšeném lese rveme se spleť větví a kmenů, mezi pastmi, které nám pod nohama otvírají granátové krátery. Je třeba bojovat s dřívím. Voláme na sebe:

— Jsi tam, Léone?

— Jo.

— Jsi na cestě?

³⁷ Generál Marcel Serret velel 66. divizi. Na Hartmannswillerkopfu byl 28. prosince 1915 raněn a svým ranám podlehl 6. ledna 1916; zvěst o jeho smrti, kterou Lintier zapsal 4. ledna, tedy předběhla skutečnost o dva dny.

— Ne...

— Cesta je zatarasenější než zbytek lesa, prohlásí Petit.

— Tudy! Tudy! zavýje konečně François, který dosáhl kasematy a snaží se nás svolat hlasem lovce svolávajícího psy.

Někdo zakleje. Rozsvítí se elektrická lampa. Čtyři hlasy zavýjí najednou:

— Zhasni to!... Zhasneš to?... Němčouři tě vidí!

François pořád volá.

— Tudy! Tudy!

Konečně je tu temná masa zřícené kasematy! Hned, mlčky, s uchem na stráži, odhazujeme jeden po druhém daleko od děla přeražené kmeny. Ve tmě nám ostrá dřevěná vlákna vnikají do masa rukou a zápěstí. Práce je dlouhá a trýznivá. Jenže když je dělo uvolněné, zbývá ještě to nejobtížnější. Je třeba dostat dělo z díry, na jejímž dně leží. Ještě pojedje po kolech; vytáhneme je ven, ústím napřed, a svah si zmírníme kameny a přeraženou kulatinou.

Na kladky u ústí jsme upevnili provaz od píce. Zatímco Léon, Mathurin, Petit a já budeme táhnout za provaz, Julien bude tlačit u pravého kola, Prosper u levého a François se bude ramenem opírat o závěr.

Ptám se:

— Jste připraveni?

Julien nám klade na srdce:

— Hlavně, jakmile dělo trochu vyjede na kulatinu, snažte se nepustit. Dokázalo by nás rozmačkat, kdyby spadlo zpátky.

— Nepustíme.

— Tak jsou všichni připraveni?... Pozor!... Pozor!... Zaber!

Pod naším úsilím najela kola na svah. Ucítili jsme, jak se těžké ocelové dělo trochu zvedá k nám.

— Pozor!... Nepouštějme! Pozor!... Zaber!

Tentokrát se dělo nehnulo. Začneme znovu. Nepostoupí ani o centimetr. Co se děje?

— Myslím, že se zaseklo kolo, říká Prosper.

— Nikdy to nahoru nedostaneme, vrčí François. Příliš těžké...

Naklonění dozadu, zapřažení do provazu vši silou paží, cítíme, jak nás ta tíha pozvolna přemáhá. Pozvolna nám svaly povolují.

— Uhněte, volá Léon na muže, kteří drží kola a jejichž hrubý dech slyšíme. Ono to sjede zpátky!...

— Nepouštějte! volá Julien.

Nakonec nás tíha strhne a dělo sklouzne na dno díry.

— Svinstvo!

— Při takovém kutilství v téhle tmě si něco zlámeme, říká François. A pak, nemáme na to dost lidí. Nahoru to nevyjede nikdy.

Musíme jít do baráku pro muže na posilu a pro pevnější provaz. V patnácti, se spojenými silami, vytáhneme konečně dělo z kasematy.

Tam dole se mlhy, které se před chvílí rozkládaly po rovině, rozptýlily a odhalily všechna alsaská světla. Pomyslet, že nepřítel bombarduje Dunkerque, bombarduje Nancy — dnes s tím začal — a že my ty ohně neuhasíme!... Zuřím...

— No tak! říkám. Nemáme tu už co dělat. Vraťme se.

5. ledna.

Den studených mlh, které splétají mezi větvemi lesa neprůhledné gázy.

Kamna hučí. Zlatníci tichounce pilují. Čtyři manilkáři, sedící po turecku na svých slamnících, dohrávají rozčilenou partii.

— Proč jsi tu manilu přebil?³⁸ zavýje jeden z nich. Proč jsi ji přebil?

Oslovený se pustí do zmatených a překotných vysvětlování. Ale ten druhý vyje silněji:

— Na to se tě neptám. Proč jsi tu manilu přebil?

Nepustí se do sebe? Ale ovzduší se rychle vyjasní. Je tu vlaho.

Několik granátů dopadlo v noci a jeden z nich znovu lehce načal kasematu čtvrtého děla.

Dlouhý a bezútěšný den. Kouří se, čte se, cpou se kamna, spí se. Za šera začátek požáru. Po baráku se rozšíří štiplavý pach spáleného hadru.

— Kdo si to tam opaluje chlupy? křičí Julien.

Ten muž usnul při čtení. Svíčka, skoro už strávená, spadla z drátěného závěsu do slámy a zapálila ji. Julien spáchem zatřese.

— Hej, ty! Kamaráde! Hoříš!... Tys to necítil?... Válej se... Tak, je to uhašené. Máš spálený zadek kalhot... Nemáš upečenou půlku?... Jde to?...

Často se v naší nynější mizérii najdou tady, když se noc zavřela a když se na hoře a v rovině rozhostilo ticho, hodiny opravdové blaženosti. Ach, jak člověk miluje život, když ho málem ztratil! Když se nervy uklidnily, když se od nás nebezpečí na chvíli vzdálilo a nebezpečné hodiny dne se ve večerním klidu jeví už jen jako vír zlých snů, který je už daleko, jaké je štěstí, v naprostém odpočinku údů, pohroužit se jedinečně do sladkého pocitu žití, cítit, jak proudí krev, cítit, jak se chvěje hrud', cítit se teplým tělem pod dekami ve studeném ovzduší noci. A snad je to jen krátká úleva!... Zítřek může přinést to definitivní.

Zítřka!... Ale ještě tolik hodin zbývá prožít, než přijdou ty pozdní zimní úsvity! Zítřek je daleko. A pak na něj člověk skoro zapomene, zapomene na válku, na hrozbu, prodlévá u svítivých výhledů do budoucna... Mysl se převaluje v kalných a sladkých myšlenkách.

7. ledna.

Opět ticho. Zdá se, že operace podniknutá proti hartmannswillerské hoře je u konce. Mnoho nám nevynesla. Na téměř celé útočné frontě se zase nacházíme ve výchozích zákopech. U R... nás palba nepřátelského dělostřelectva přinutila vzdát se dobytého terénu, ještě nedokonale upraveného. Udržujeme skálu H... a s ní několik set metrů země. Co do úlovku v lidech, to se asi vyrovná: třináct set neraněných německých pěšáků zajatých při prvním útoku; dvanáct set našich, kteří byli těžce noci obklíčení a padli do zajetí.

³⁸ V manilce je *manille*, desítka, nejvyšší a nejvzácnější karta. „Přebít manilu“ znamená zahrát na ni trumf — odtud ten křik.

Ještě jedno marné úsilí proti té krvavé hoře. Proč se o její držení z obou stran přou s takovou zuřivostí? Řekli mi, že Hartmannswillerkopf ovládá Cernay, Mulhouse a celou nížinu; že je jejím flankováním a kaponiírou³⁹ a že na jeho držení závisí celek vojenských operací směrem na jih.

Všechny francouzské baterie, které obsazují hřebeny, nepřítel v průběhu těchto posledních bojů strašně zaměřil, stejně jako tu naši. Ani jedna z našich pozorovatelů neušla bombardování. Jak mohli Němci takto poznat všechny naše pozice? Špionáž, důležité plány ukořistěné na našich zajatcích? Nevíme. Ale většina zaměřených baterií využívá klidu, který už víc než osmačtyřicet hodin na hoře vládne, a mění pozici.

Tři naše děla, mezi nimi i moje — protože v noci nám přišel jeden kanón —, se přesunou, zatímco čtvrté zůstane zde a zakope se tu. Na zřízení nové pozice nám nabízejí pomoc čtyřiceti teritoriálů.⁴⁰

Za dvacet minut jsem lesem, se svou obsluhou, dosáhl nového palebného postavení. Už tu a tam přišly granáty les prořít. Přesto je tato pozice lepší než ta druhá. Záhyb terénu naše děla zakrývá a nepřítel může svými granáty odlesnit hřeben před námi, a přitom naše děla neodkryje.

Zatímco teritoriálové ve spěchu vyměřují stezku, která povede k chatrči a bude se co nejvíc vyhýbat pásům, jež nepřítel soustavně ostřeluje, převzal jsem ten kout lesa, v němž bude pokračovat tak špatně začaté drama. Padesát metrů od místa, kde se zvedne kasemata mého děla, se do boku hory otevírá podzemní štola. Patrně tam kdysi někdo zkoušel průzkumný vrt. Ta úzká chodba se dlouho vine. Sehnutý — protože klenba je nízká —, s Françoisem, Julienem a Léonem za sebou jdu první a cestu nám osvětluji kuželem bílého světla, které vrhá moje elektrická lampa. Pod nohama nám dunivě zní podlaha, která zakrývá asi nějaký pramen. Počítám kroky... sedmdesát pět, osmdesát... Všichni žasnou.

— Krásný kryt proti bombardování.

— Ať jich pošlou, kolik chtějí!

— Je nad námi víc než deset metrů skály!

Z klenby kape voda. Netopýři s jemnými křídly, podobnými listům javoru klenu, visí ze skály, zachycení jedním drápkem. Tady už není slyšet dělo. Je tu vlažno; vládne tu žluklý, tísnivý pach; dýchá se špatně. Devadesát dva kroky... devadesát tři...

— Konec!

— To je krásná díra, prohlásí Julien.

— Až přijde pořádná kufrovačka, můžeme se uchýlit sem.

Potíž je v tom, že vchod té štoly je od palebného postavení pořád ještě příliš daleko, než aby nás zbavil povinnosti postavit u kasematy kryt proti bombardování.

Teritoriálové už vyklidili místo, kam postavíme svůj nový kanón. Zatímco oni staví jednu ze stěn z kulatiny, kreslíme plány toho opevněného zákopu, na jehož pevnosti bude snad záležet náš život. Ale právě na místě, kde ho je třeba vyhloubit, aby ho kasemata chránila a aby kmeny, jimiž bude přikryt, zaručily bezpečnost kasematě, byly zřízeny latríny opuštěného kvartýru, jehož chatrné prkenné boudy nepřátelské granáty prostřílely a zčásti spálily.

— Tak to, zvolá Julien, je ta největší bída! Latrináři!...

— A přesto se právě tady musí udělat kryt, konstatuje Petit.

³⁹ Flankování a kaponiíra jsou pojmy z pevnostního stavitelství: flankování je palba vedená podél čela sousedního opevnění, kaponiíra krytá stavba v pevnostním příkopu, z níž se taková boční palba vede. Lintier tu mluví o hoře jazykem fortifikace — Hartmannswillerkopf má pro celou alsaskou nížinu plnit touž úlohu, jakou plní kaponiíra pro příkop pevnosti.

⁴⁰ Teritoriálové byli muži starších odvodních ročníků zařazení k teritoriální armádě; k boji se zpravidla nepoužívali a sloužili v posádkách a na zemních a pracovních úkolech v zápolí. Lintierova baterie je dostává přidělené na stavbu kasemat a cest.

— Ano.

— Tak co?

— Tak...

— Tady není na vybírání, prohlásí François. Jde o naši kůži.

Ptám se:

— Kdo v sobě cítí odvahu?

Prosper si tu práci prohlédne a ucpe si nos.

— To smrdí!...

Ale François pokrčí rameny:

— Vždyť je to pořád jenom h... Jednu polovinu vyvezu já.

Petit se rozhodne:

— A já druhou...

François vezme lopatu a prohlásí:

— Mažte odsud... bude to smrdět!...

Vzdálíme se.

Françoise zmítá nevolnost a tu nechutnou práci musel velmi brzy vzdát. Vystřídá ho Petit.

Když za soumraku odcházíme ze stavby zpátky do chatrče, otevře nepřítel palbu na baterii 56. pluku, na naši sousedku, za níž stezka prochází. Střepiny bzučí; člověk pospíchá přes kamení.

Kvartýr zaplavily vši a Arsène tvrdí, že je mám jako je má on sám, jako je má jeho soused a soused jeho sousea.

— Já bych je přece cítil, k čertu!

— Máš je...

— Nemám!

— Flašku šampaňského, že je máš?

— Platí. Ruku na to!

Svléknu se. Arsène rozsvítil dvě svíčky. Pečlivě prohlíží moji košili a flanelový nátělník. Vrchí:

— Von je nemá, ten dobytek! Jednu malou, jen jednu malou... úplně maličkou...

Není zrovna teplo; ztrácím trpělivost:

— Už jsi hotov?

— Jen jednu docela malou, opakuje Arsène.

Ale nakonec se musí přiznat, že je poražen. Vráti mi věci.

— Ty prase! řekne, vši nemáš. Prohrál jsem.

Vítězně, ale drkotaje zuby, se zase obléknu.

Počasí se v noci náhle změnilo. Nasněžilo. A nad bílými horami vládne v tuhle hodinu krásné jasné nebe. Za prvního rozbřesku naše těžké baterie dlouho hřměly. Nepřítel odpověděl. Potom všechno umlklo a nad lesy se rozprostírá světlé a chladné ticho.

Z mezkové stezky, po níž musíme jít dlouho, než se dostaneme na nové pozice, a kterou by nepřítel odkryl, kdyby mu ji chatrný umělý plot jakž takž neskrýval, je za dolinami a hřebeny, kde bukové lesy nabírají nafialovělé odstíny, vidět, jak se v dálce rozkládá nížina jako mapa a ztrácí se v modrých mlhách nevyslovitelné jemnosti. Na opačné straně, směrem k Francii, mezi mraky, které se hrnou z hloubi západu, temné a zkroucené jako dýmy obrovských požárů bičované větrem, je nebe zelené, bledě zelené jako emailová glazura. Sníh na jedlových větvích svažuje haluze a větvičky dohromady a dělá z nich pod jejich neposkrvněným nákladem těžké palmové ratolesti, prohnuté jako stříška.

S pomocí teritoriálů jsme porazili jedle a buky tak těžké, že navzdory klouzavému sněhu, který dopravu usnadňuje, se na silná lana musí zapřáhnout třicet lidí a padesátkrát se nadechnout a zabrat, než se stromy dostanou až na palebné postavení. Chceme postavit pravou pevnost.

Zpocená a zadýchaná obsluha se chvílemi v té hrubé dřině zastaví, aby zabrlala.

— Budeme se dít jako galejníci, abychom za týden odešli.

— Odejít!... Té práce by mi nebylo líto, kdyby na jejím konci byl odchod, zavrčí François.

— Kolik kasemat ještě budeme muset postavit, než ta válka skončí? řekne Prosper.

— Ach, taková bída!

— Při tom proklatém sněhu má člověk nohy jako bez citu.

— Mám litr vody v každé botě, zakvílí Julien.

Z obou stran začíná bombardování znovu. Granáty našich těžkých baterií, postavených na dně úžlabí, se zdají hřeben míjet tak těsně, že se člověk každou chvíli bojí, aby neuvázly ve vrcholku nějaké jedle. Střepiny ran, které nepřítel určil baterii 56. pluku, letí až sem, šlehají jedlové větve, otrásají sněhem, který padá jemným prachem.

Práci jsme nepřerušili. Teprve k polednímu opouštíme pozici, abychom se šli najíst; jídlo nás má čekat v chatrči. Ale v zatáčce, kterou dělá stezka vyměřená především teritoriály, aby se pod vysokou skálou spojila s mezkovou stezkou, právě otevřel granát černou díru a okolní sníh zastříkal hlínou. Napříč cestou padl strom. Rozbíháme se. Pod našimi kroky dělá tající sníh s červenou horskou hlínou krvavé bahno. A najednou, aniž jsem zaslechl jakékoli zahvízdnutí, vyletí přede mnou, dvacet metrů daleko, sníh a kamení z cesty. Petit, Julien a François se překulili na zem. Granát dopadl téměř na ně. Měl jsem jen tak tak čas poklonit se roji střepin. Jsou zabiti, ranění? Běžím k nim; chci vykřiknout... Zvedají se... běží; běžím za nimi! Za námi vybuchne granát. Na klesající cestě, mimo ostřelovaný pás, se nakonec zastaví, celí bez dechu, v krytu skály, která se nad zalesněným úžlabím zvedá jako předhoří.

Všichni tři jsou pokrytí hlínou a bahnem, velmi bledí. Ptám se:

— Nic se nestalo?

Zavrtí hlavami, že ne.

— Bylo to tak tak, kamaráde! zamumlá François sám k sobě.

Julien udělá komickou grimasu:

— Zase jeden, co nebyl šitý na nás! Nedostal nás! Viděls to?...

Ale Petit, který si prohlíží přilbu, kývá hlavou:

— Moje helma to dostala... a ránu jako hrom!

Když je menáž snědená, musí se zpátky do práce. Nesmíme ztratit ani okamžik. Musíme být ve velmi krátké lhůtě schopni střilet.

Zatím zajišťuje palbu čtyři samo první dělo, které tu zůstalo ve své kasematě, již se bombardování ušetřilo. Houfnice stopadesátky kropí mezkovou stezku pořád střepinami. Je slyšet duté výbuchy, které zní až do srdce hory. Chceme se vyhnout místu, které nám dnes ráno málem bylo osudné, a tak sestupujeme na dno úžlabí, abychom pak zase vystoupali. Jak se po čtyřech vzdalujeme, začnou na pozici znovu dopadat velké granáty. Klouzájící po svazích, setřásající při průchodu na sebe sněh, pod nímž se jedlové větve prohýbají, mimo každou vyšlapanou cestu, velkou obchůzkou jsme došli k té baterii horských pětadesátek,⁴¹ jejíž salvy, drtivé jako dávky z kulometu, už několik dní slyšíme za sebou. Právě teď, v polotmě kasemat, střelí bez oddechu ta podivně drobná děla, která dělostřelci obsluhují vkleče. Jejich hlas je kratší a ještě nepříjemnější než hlas našich. Zastavili jsme se na okamžik, abychom se vydýchali. Odtud je vidět malé sedlo, které zaujímá naše baterie, teď už holé, a po němž se vlečou velké dýmy granátů. Tam dole nepřítel opakuje bombardování s velkým orchestrem jako 1. a 4. ledna. Není slyšet nic než dutý rachot, v němž se mísí výbuchy stopětek, stopadesátek a šrapnelů sedmdesátsedmiček, jejichž žlutavé chomáčky je odtud vidět, jak se otírají o hřeben.

Po celé délce linií teď kanonáda zuří. Blízké výbuchy otrásají vzduchem; z větví padají velké balíky sněhu a odlehčené větve se pak dlouho kývají.

Nepřítel určitě zaútočil.

Do večera jsme na kasematě pracovali s neklidnými teritorii, kteří naslouchali zvukům ve vzduchu pod roji oceli, přilétajícími z příliš velké dálky, než aby byly skutečně nebezpečné.

Za šerení bombardování pozvolna slábne. Kanonáda uhasla úplně ve chvíli, kdy se vrátíme na kvartýr.

Před chatrčí stojí pět mužů, nehybní, s rukama svěšenýma, a hrůzou mlčí.

Svah je prudký a my se zadýcháváme, ale přece zrychlujeme krok, protože v bolestných maskách svých kamarádů, v jejich vyjevených očích čteme nějaké neštěstí. Arsène na mě udělá velké gesto rukama. Ptám se:

— Co se stalo?

Kývá hlavou:

— Takové odpoledne! říká mi. Muselo se střilet... Rozkaz od nadřízených!... Ach, ti toho na nás nalili!... Béliwier je zabit!

— Zabit!

— Když šel na telefon pro rozkazy... Časovaný granát... S roztátou lebkou — zemřel teprve teď!... Je zázrak, že tam celá obsluha třetího děla nezůstala!... Byl jsem s nimi v krytu... Palbu otevřelo třetí dělo... Teď nás vidí... Vedli na kasematu třetího děla palbu na zničení... Rány se téměř neodchylovaly... Kanón je zničený... Byli jsme v krytu proti bombardování; pět nebo šest jich na něj spadlo. Nakonec se sesul!... Dostali jsme na tělo kameny, kulatinu... Dusili jsme se!... Melinit⁴² nebo plyny!... A pak nám porazili jedli, která zatarasila vchod... A přece se muselo vylézt... Byl zrovna nejsilnější nápor bombardování... Sedmdesátsedmičky... osmdesátosmičky...

— Uchýlili jsme se k telefonu. Divím se, že po cestě nikdo nezůstal!... Hele... nesou Béliwiera...

⁴¹ Francouzský horský kanón kalibru 65 mm — dělo tak lehké, že se dalo rozebrat a odnést na mezcích; pro jeho nízkou lafetu obsluha pracovala vkleče. Ve Vogézách a v Alpách byla tato zbraň základem horských dělostřeleckých baterií.

⁴² Melinit je francouzská trhavina na bázi kyseliny pikrové, náplň granátů.

V nastávající noci skutečně vidíme, jak od pozice schází troskami lesa, mezi zlomenými, rozdrcenými kmeny, dvojice mužů s nosítky. Položí je u nás na stezku. Všichni smekneme. Obsluha zabalila tělo svého velitele děla pečlivě do šedohnědé stanovky. Trčí z ní jen jeho nohy obuté v těžkých zákopových botách. Jak dojemný je ten okamžik! Lepeck, nejlepší přítel mrtvého, pláče. Chtěl by Béliviera ještě jednou vidět. Ale k čemu odkrývat ten tragický a zkrvavený obličej?... Rozmluví mu to. Opakuje:

— Chudák starý! Chudák starý Bélivier!

Kapitán i poručík, oba hluboce dojatí, stojí tu mezi námi. Mlčíme. A protože se tělo musí odnést až k vozatajskému vozu, který je dnes v noci odveze do Bitschwilleru, kde mu zítra vystrojí slušný pohřeb na vojenském hřbitově, dává kapitán velmi prostě a hlasem, který se trochu chvěje, našemu kamarádovi poslední rozloučení.

Dva muži se s nosítky vzdalují. Provázíme je očima až k zatáčce stezky.

— Poslední velitel děla z mobilizace, zamumlá někdo.

— Ta prokletá baterie jich spotřebovala, velitelů děl!

Bélivier byl krásný velký chlapec s pravidelným a chladným obličejem. Mlčenlivý, vnášel do své služby jistou tvrdost a nepřipouštěl u svých lidí ochabnutí, jemuž se sám vždycky dokázal vyhnout. Nepoznal jsem dokonaleji odvážného člověka. Jaký obdivuhodný typ vojáka s ním mizí!

A je to tak! Patnáct měsíců bídy a nebezpečí bez jediného škrábnutí, a dnes večer blesková smrt!...

9. ledna.

V noci napadlo mnoho sněhu. Na rozvrácenou pozici hodil velký rubáš. Pod zřícenými kryty, pohřbená pod tím bílým prostěradlem ve velkém tichu, zdá se dnes ráno baterie mrtvým člověkem. A já myslím na Béliviera, jehož rubáš není tak neposkvrněný!

Svírá mě nevýslovná úzkost...

11. ledna.

Bélivier byl včera pohřben v Bitschwilleru. Nemohl jsem jít na jeho pohřeb. Té přízně se dostalo jen nejstarším poddůstojníkům a obsluze prvního děla. Já jsem tu musel zůstat, abych dohlédl na stavbu nových kasemat a dal provést palbu, kdyby se po nás nezbytně žádala rána z jednoho ze dvou děl, která nám zůstala.

Nepřítel včera pětkrát zaútočil. Vzal nám zpátky jeden z posledních dobytých kousků: skálu R...

16. ledna.

Dalších pět dní uběhlo v nebezpečném chození sem a tam po stezce, která spojuje kvartýr s novou pozicí a kterou nepřítel pořád bombarduje.

Ten bídný život tedy nikdy neskončí?... Ani jediná míra země v těch strašných horách neušla střepinám. Granáty dvěstědesítek dopadly do blízkosti naší chatrče. Nelze tu v bezpečí udělat ani krok. Přesto se zdá, že tady je doba velkých útoků uzavřena.

Dvě ze svých děl jsme právě postavili do nových kasemat: pravých pevností.

17. ledna.

Jsme vystřídání! Konečně! Konečně! Jaká úleva!

18. ledna 1916.

Za časného rána opouští kvartýr zástupce vrchního mechanika, *pétard*, jak se mu říká v dělostřelecké hantýrce,⁴³ kvartýr, aby jel do Bitschwilleru připravit vozový materiál k odjezdu.

Ještě rozvalení na pryčnách na něj ze všech stran pokřikujeme:

— Hej! Pétarde!

— Ty jdeš dolů, Pétarde?

— Ty jeden Pétarde!

— Koukej, aby to trochu jelo, abychom odsud zmizeli galopem!

— Dej za nás pusu malým Alsasankám v Bitschwilleru, co, Pétarde?

— O materiál se postarám, odpoví se smíchem mechanik. Co se týče ženských!...

— Víme, to není tvůj rajón!

— Cudný Pétarde!

— S tím svým plnovousem se podobá Ježíši Kristu!

Osmnáctého ledna jsme opustili ty strašné pozice a dvacátého prvního Alsasko.

Kolébán po cestách poddajným krokem svého koně myslím na temné dny, které jsme právě prožili. Představuji si, jaké by to pro mě bylo potěšení — bude-li mi dán návrat!⁴⁴ — přijít později do těchto hor vykonat tichou pouť za vzpomínkami. Ale říkám si, že by mě podoba těch míst nepochybně zklamala. Chtěl bych tu hledět na celou tragiku minulých dní, aby se tím kontrastem rozsvítily dny tiché a abych tím silněji pocítil radost ze života. Ta pohnutí by mi určitě unikla. Mezi dojímavými mrtvolami velkých jedlí a buků, které už nikdy nezazelenají, vyrostou nové výhonky. Listí zasype humusem díry vyhloubené bombardováním. Živá příroda nedovolí, aby tato hora uchovala trvalé svědectví o nebezpečí, jež jsme tu prodělali. Tak k čemu se vracet?...

A pak si říkám, že plynutí krásných dní, pokojných let, jež nás snad čekají, pomalu vymaže bolestné vzpomínky na tuto válku. Ach, kdyby se pro nás ty obrazy zděšení nemírnily, kdybychom je dokázali slovem vykreslit svým dětem a dětem svých vnuků, nikdy už by svět válku nepoznal. Bohužel! Roční časy dají v lidských pamětech, tak jako v lese na Wolskopf, vyrůst novému listoví, a zkušenost lidí lidem opět jednou neposlouží!

⁴³ *Pétard* je francouzsky petarda, ohňostrojná rána. V dělostřelecké hantýrce se tak říkalo mechanikovi, který měl v baterii na starosti vozový materiál. Přezdívku ponecháváme v původní podobě.

⁴⁴ Paul Lintier se nevrátil: padl 15. března 1916 u Jeandelaincourtu v Lotrinsku.

ČÁST ČTVRTÁ

POSLEDNÍ DNY

V Lotrinsku

7. února 1916.

Jussarupt je vogézská vesnice o pouhých čtyřech stech duších, rozložená podél dvou rovnoběžných cest, ve stínu velkých kopců přepychově oděných jedlemi a buky. Mezi oběma řadami domů se prostírají louky. Teče jimi potok.

Tichý kraj, kde — pokud není slyšet vzdálené dunění děl — ruší ticho jen ustavičné crčení vod stékajících po všech svazích hory; to ticho, které se nám po velikém lomozu bitvy zdá tak lahodné.

Tady si odpočineme, a je nám toho velice potřeba. Děla, muniční vozy — střepiny neušetřily ani jeden kus našeho materiálu. Bude je třeba posílat jeden po druhém do opravy k dělostřeleckému parku. Naši koně si přivezli z Bruyères prašivinu. Mnoho z nich, scvrklých na strašné kostry zahalené do vrásčité lysé slonské kůže, bude odsunuto. Budeme muset zapracovat potahy, které nám pošlou z depa.

21. února.

Na severozápadě strašlivě hřmí děla. Zdá se, že se před Verdunem svádí velká bitva.¹

Tady pokrývá zem třicet centimetrů sněhu. Namazali jsme koně mastí, pak petrolejem, abychom je zkusili zbavit té prašiviny, která je rozežírá. Patnáct z nás je na dovolené. Očkují nás proti tyfu.

22. února.

Dnes ráno prošlo očkováním dvacet pět našich kamarádů. Zčistajasna přicházejí rozkazy k odjezdu. Zrušení parku zítra ráno ve tři.

Nepochybujeme, že nás vedou tam, před Verdun, kde dělostřelba hřmí bez přestání.

23. února.

Takový odjezd! Ta zasněžená noc je téměř světlá. Mrzne. Muži, kteří se dali včera očkovat, se v horečce a s drkotajícimi zuby vysoukají, jak dovedou, na muniční truhlíky. Levou ruku mám napůl ochrnutou. Po zádech mi přebíhají velké mrazivé vlny. Vylézt na koně je pro mě nemožné. Mnoho obsluhy muselo nastoupit na místa nemocných jezdců. Rozjezd po zmrzlé zemi je nesnadný. Projde víc než hodina, než všechny vozy vyjedou z parku. Nejspíš se budeme nakládat.

3. března.

Už deset dní jedeme krátkými denními přesuny po cestách Vogéz a potom Lotrinska a každou chvíli čekáme, že nás vrhnou do té strašné bitvy, která tam zuří a jejíž obraty vášnivě sledujeme. Côte du Poivre!... Bois des Caures.² Pojedeme tam?

¹ Německá ofenziva proti Verdunu začala právě 21. února 1916 a bitva, kterou Lintier po celý poslední měsíc slyší na severozápadě, trvala do konce roku.

² Côte du Poivre, výšina severně od Verdunu na pravém břehu Mázy, a Bois des Caures, lesík, kde první německý útok 21. a 22. února 1916 zadržely dva prapory pěších myslivců podplukovníka Drianta; Driant tam padl. Obě jména byla v březnu 1916 ve Francii na všech jazycích.

Jsme na poplachovém kvartýru v Jarville, v branách Nancy.

6. března.

K Verdunu nepojedeme. Vystřídáme oddíl 2. dělostřeleckého pluku v postavení v úseku, který platí za jeden z nejtišších na frontě. Vážně, všem nám uklouzne vzdech ulehčení. Boj, o němž jsme si mysleli, že do něj jdeme, je tak nesmírně hrozný! Tady děla nezahřmí ani třicetkrát za den. Mezi pěchotními postaveními, vzdálenými od sebe víc než kilometr a oddělenými řekou Seille, téměř nikdy nezapraská palba z pušek. Je to místo napolo odpočinku, které nacházíme právě v hodině, kdy jsme očekávali, že na nás padne nejstrašnější ze všech uragánů.

Obě čtyři baterie jsou tentokrát od sebe víc než pět kilometrů. První, naší, bude velet poručík, druhé kapitán.

Jakmile člověk mine nádražíčko v..., zastřené před nepřítelem velkými plachtami napnutými mezi kůly, musí jít po přímé cestě vysázené topoly, na kterou nepřítel vidí a kterou by snadno vzal podélnou palbou, kdyby chtěl. Ale úsek je tak tichý, že se tudy dá za bílého dne projít jednotlivě, nebo i v malých skupinkách, bez velkého nebezpečí bombardování.

Kasematy, které obsadíme, jsou vystavěny na dně malého úvalu. Vidět je nelze; ale napravo, nalevo, vepředu, jakmile se člověk vzdálí, odkryje se pozorovatelům usazeným na kopcích, které drží Němci. Mezi prvním a druhým dělem teče potok. Obrůstají ho olše, vrby a proutí. Přechází přes něj hrubě sroubený můstek. Jak se tu v těžké zemi na dně úvalu začne kopat, objeví se voda. Leskne se v kalužích v jamách, které vyhloubily granáty za četou a vlevo od ní.

Naši kasematu stavěli ženisté; je přikrytá železničními kolejnicemi postavenými na hranu jedna vedle druhé, drobnou kulatinou a víc než pěti sty pytli cementu. Dělo stojí na krásné dřevěné plošině, na níž bude práce s ním snadná a rychlá. Noclehárna, která slouží i jako kryt proti bombardování, se s kasematou spojuje. Nízká, obestavěná pryčnami, naprosto nepřístupná dennímu světlu, připomíná tahle úzká komora s pečlivě vybedněnými stěnami mezipalubí námořníků na nuzné lodi.³ Pod stavbou jsou vyvedeny drenáže. Všechny vyústíují do potoka. Je tam slyšet, jak voda tichounce teče.

Mířič děla, které střídáme, tu zůstal na čtyřiaadvacet hodin, aby nám předal pokyny k materiálu a ke střelbám. Vyslycháme ho.

— Jsou tady vošky? zeptá se nejdřív Julien.

— Byly. Když jsme přišli, pryčny jich byly plné. Vyměnili jsme slámu a všechno vymáchali v krezolu. Ale myslím, že jich pár ještě zůstalo. Jednu, dvě člověk najde tu a tam, když si mění prádlo.

Julien se ušklíbne.

— Ale to nejhorší, dodá mířič, jsou krysy!

— Jo! Jo! To není dobrý, zabručí Julien, který se granátů příliš nebojí, ale od krys ho drží nepřekonatelný strach.

— A navíc to nejsou žádný malý... kočky... opravdický kočky!... takhle dlouhý, a to nepočítám ocas!

— Fúj! dělá Julien. Zabalím si hlavu do stanovky.

— A kufry? ptá se Petit.

— Někdy nějaký přiletí...

— Postavení není zaměřené?

³ *Entrepont* — mezipalubí, nízký prostor pod hlavní palubou, kde na lodích spala posádka a na zaoceánských parnicích se vozili nejchudší cestující. Lintier se k tomu obrazu vrací i dál: kryt je nízký, bez světla a vzduchu, obestavěný pryčnami.

— Ne... Stříleli sem minulý týden, do lesa, a pak dozadu a napravo. Tři metry od boudy spadla stopadesátka. Ale to je jen kroupení. Četu nemají zaměřenou.

Před děly vztyčili kulisy, jako by vypadly z nějakého divadla, pěkně vyřezané, příjemně pomalované. Doplnují zakrytí čety. Takhle uprostřed polí vypadají divně.

— Je nám tu moc dobře; nezůstaneme tady, předpovídá Petit.

— Proč?

— Protože ti to říkám... Naše divize je divize pro mizérii.

8. března.

Náš materiál — jeden kanón a dva muniční vozy na každé dělo — přijel včera za úplné tmy. S velkou námahou jsme ho přes pole, kde je lepkavé bahno, dotáhli pod kasematy. Naše kolesny odvezly materiál 2. pluku a mužstvo baterie, kterou tu střídáme.

V noci poplach. Lepeck, který velí četě, mě budí:

— Hej! Paul?

— Co je?

— Postav dělo na přehradnou palbu 37.4 Pěchota se tam bojí útoku.

S bručením vstáváme; při světle kapesních svítilen dáváme hlavním směr; chystáme asi dvacet granátů. Na obsluhu děla jsme už jen pět. Prosper, který se stal kuchařem naší čety, si zřídil kuchyni v jednom domě v Jeandelaincourtu. Blíž se oheň rozdělat nedá, přitáhl by granáty. François má zarostlý nehet. Poslal jsem ho za Prosperem, aby se dnes ráno dostavil k lékařské prohlídce. Dělo míří Julien, první cena ve střelbě.

Noc je studená. Ruce se nám lepí na ocel granátů.

— Který pluk to vlastně vzal zákopy před námi? ptá se Léon.

Odpovím mu:

— Před námi žádné zákopy nejsou.

Zdá se, že ho to překvapuje.

— Žádné zákopy?

— Ne. A Němčouři taky ne. Pěchota je rozsazená v malých postech. Je to.... Musel přijít včera.

— Já bych byl radši, říká Petit, kdybych věděl, že jsou před námi myslivci.

— Střílí se tam...

— Trochu.... Je to dobře slyšet.... Jsme hodně blízko u linií,... patnáct set metrů.

— Pěšáci ještě nejsou v úseku otrkaní, říká Julien. Střílejí pro nic za nic.

— Pro všechny svaté! Určitě uviděli v drátech zajíce nebo lišku. Bojí se všeho!

Ptám se:

— Je všechno hotové, Juliene?

4 Přehradná palba byla kladena před vlastní pěchotu na předem zaměřené úseky. Každý takový úsek měl číslo, takže k vyžádání palby stačilo zatelefonovat jeho číslo; dělo pak zůstávalo celou noc namířené na svěřený úsek.

— Ano.

— Tak si jdeme lehnout. Jestli budou chtít palbu, zazvoní.

— Ted' už nezbývá než nacpat fajfku, prohlásí Petit.

Zatímco se krčíme do ještě teplých dek, ozve se blízko rána.

— Hele!...

— To střílí první dělo!

Ale Mathurin, který právě zapálil zaměřovací lucernu, nám při návratu řekne:

— Němčour se čílí.

— Něco přiletělo?

— Jo, tamtudy, od cesty... To ti povím, že mrzne! Jsou tam škarpy, kde si člověk může zlámat všechny čtyři!

Dnes zrána šel jeden z nás na okraj blízkého lesa obhlédnout oka, která nakladla obsluha 2. pluku a která nám předala do správy zároveň se střelbami úseku. Vrací se s prázdnýma rukama.

Celý den není co dělat. Dnes střílet nebudeme. Už je nám dlouho. Julien, opřený lokty o břízové zábradlí můstku, dlouho pozoruje maličký mlýn, který na potoce postavili kanonýři, co tu byli před námi. Pohání kloubového panáka. Panák jako by mlýnem otáčel.

— Viděls toho kašpárka? řekne mi Julien.

— Viděl.

— To on pouští potok. Ten se hned neunaví, mizera.

9. března.

V okách nic. Sněží. Myslím, že sníh rychle roztaje. Země není zmrzlá.

10. března.

Julien, který vstal časně, se vzteká u kamen, kde dříví hoří s velkým kouřem a koks nechytá. Jeho nadávky nás probudí.

— Svinstvo, svinstvo, svinstvo!... Já do nich za chvíli kopnu!... Nechytne, mrcha!... Petit!

Petit zabručí pod dekou.

— Petit!... Jen ty to umíš zapálit, tuhle obojživelnici!

V hustém kouři, který plní naši pancéřovanou komoru, Petit vstává.

— Uvaříme čokoládu, říká Julien. Jdu pro vodu a otevřu konzervy kondenzovaného mléka.

— Dříví je mokré, bručí Petit. Ach jo!... To je věc!... A kouří to!... kouří...

Julien se vrací se zasněženými rameny.

— Na zemi je dobrých deset centimetrů sněhu, říká.

— Kouří se to venku?

— Jo.

— Je to vidět?

— Ne, není světlo... Nic nebouchá... Dávám šest tabulek... co... bude to dobré?... Chodí ti ta kamna? François zabručí a převalí se na pryčně z boku na bok.

— Jestli je sníh, tak ani dneska nevystrčím nohu venku.

— Budeme vycházet, říkám, co nejmíň, abychom na sněhu nenadělali moc šlápot. Aeroplány kroky vidí moc dobře.

— Na menáž se jít musí... Podél potoka se udělá pěšina.

— Ano; ale povedeme ji dál dopředu před postavení, aby nebylo vidět, že tu něco je.

— Chytá to! hlásí uspokojený Julien.

Komoru naplní dobrá vůně čokolády. Kouř se trochu rozptýlil.

— Kdo se půjde podívat na oka?

— Bude div, jestli se v nich zadrhl zajíc. V tomhle sněhu se zvěř moc nehýbe.

Někdo se obětuje. Hned po probuzení si vychutnáváme vařící čokoládu. Julien jubiluje:

— No není výborná?

Blahopřejeme mu. Obujeme dřeváky a jdeme se umýt k potoku; a protože je vzduch studený, hned se vracíme do svého mezpalubí.

Mluví se o tom, že se do kasemat a do komor čtyř zavede elektřina. Dodávala by nám ji jedna fabrika v Jeandelaincourtu.

Včera nepřítel ostřeloval Jeandelaincourt v hodině zásobování. Jeden z našich jezdců od vozatajských vozů byl zraněn do hlavy.

11. března.

Včera se celý den valil od severozápadu přes kraj hrom vzdálené bitvy, nestvůrný, nepřerušovaný, strašlivě tísnivý. Vítr přináší zvuk. V noci jsem se dvakrát třikrát probudil. Skrz silné stěny našeho krytu byla dělostřelba pořád slyšet jako tlumené víření bubnu.

Dnes ráno jsem vstal poslední. Když procházím kasematou a natahuji si přitom kalhoty, abych se šel z můstku podívat, jaké je, zahlédnu Julienu, jak velkými tahy vytěraku čistí dělo.

— Človče! řekne a přeruší se, aby si podrbl hřbet o jednu ze vzpěr, které nesou strop, už to je! Říkám ti to!

— Co?

— Jsou tady!

— Aha! Aha! Voš?

— Myslím, že jo! Jestli to není blecha. Mrknu se na to za chvíli, až si umyju ruce.

— Katastrofa!

Sníh v noci roztál. Ale na svazích obrácených k severu ještě zůstává. Náhlá povodeň na potoce odnesla dva mlýny, které včera postavila obsluha prvního děla.

Poručík odešel před rozedněním do prvních linií. Ve dne je spojení s předními posty obtížné a nebezpečné.

Kolem deváté, když se vzduch vyjasnil, nám telefonují rozkaz „pozor“.⁵

Svolávám svou obsluhu, která se rozestoupená podél potoka myje a povídá si.

— Střílí se? ptá se François.

— Trochu.

— Hop! Bude to pěkně bušit. A my jsme svěží jako rybičky.

— Šrapnelem... Korektor 20... 4 800.⁶

— Připraveno!

— Pal!

Julien, který si dokončuje utírání tváře, bez okolků škusne odpalovací šňůrou.

Poslouchajte... Nejprve granát hrubě roztrhne vzduch. Jeho zpěv slábne, mizí... Projdou tři, čtyři sekundy. Pak, v tichém ránu, hodně daleko, je slyšet, jak vybuchl.

— Nic špatného! říká François.

Po třech dnech úplné nečinnosti nás ta střelba rozptýlí, uvolní.

— Je to zábava, konstatuje Petit.

— Takové malé kolečko tance by mělo být každé ráno, říká Julien. Srovná to nervy a rozhýbe zrezivělé údy.

— Rád zastřeluju s poručíkem, říká François.

— Dlouho netápe. Hned je to v tom.

— Je to dělostřelec.

— Někdo radši zastřeluje s kapitánem.

— To všechno je věc chuti.

— Myslím, že Němčouři nemají radši ani jednoho.

— Po dvou. Granátem... Hej! Léon... bílé rozněcovače... 5 000...

— Pal!

Dvě rány.

— Cvrliká to, říká Mathurin.

— Myslel jsem, že ti nařídili dát se ostříhat, řeknu Julienovi. Máš je tak dlouhé, že ti zacpávají výhled a že máš potíže nastavit náměr.

— Právě jsem se česal, prohlásí Julien.

— 5100.

— Pal!

— Hele... Němčouři!

Dva granáty, které se zkrížily s těmi, co právě poslalo naše dělo, dopadly do lesa, hodně za námi.

⁵ Francouzské *garde-à-vous* znamenalo u dělostřelectva pohotovost k palbě: obsluha musí být u děla a čekat na rozkaz.

⁶ Palebný rozkaz: šrapnel je granát plněný kuličkami, který se má roztrhnout ve vzduchu nad cílem; korektor je hodnota, na niž se nastavuje časovací trubice granátu, a 4 800 je dálka v metrech.

— Ehe! Ehe! Pozor na naše oka.

— Ať si poslouží!

— Myslí si, že střílejí na nás.

— Teď by byl čas mlčet. Mysleli by si, že to mají.

A vskutku, přichází rozkaz:

— Stop palbě!

Nepřítel ostřeluje ten les, kde nic není. Potom, když umlkne, v klidu dokončíme zastřelování.

— Palbu zastavit. Dělo nechte ve směru.

— Á, jdeme na kafe!

— Jdu napsat psaníčko, říká Petit.

— A já se mrknu po všech, říká Julien.

— A já, říká ošetřovatel, který vyšel z noclehárny, kde tlak od ran zhasil svíčku a kde je úplná tma, aby se na nás podíval, já půjdu nastavit oka na krysy pod pryčny, a pak venku, včera jsem si vyhlédl jejich stezky na sněhu. Každou noc dělají kravál!

— Jestli nějakou chytíš, dáš je prvnímu dělu; je tam jeden, co je jí.

— Vážně?

— Jedl je v Champagni. Ta chuť ho nemohla přejít.

Odpoledne jsme vyprázdnili ještě jeden muniční vůz. Francouzsko-německá hranice tu šla po řece Seille. Linie se na několik kilometrů s hranicí téměř kryjí.

Stříleli jsme na Manhoué, vesnici v zabraném Lotrinsku,⁷ kde jsme, jak nám řekl poručík, rozbili kostelní věž. Nepřítel neodpověděl.

Pošta mi přinesla obtahy *Mého děla*, které má brzy vyjít u Plona.⁸ Rád bych si ty cestovní listy, napsané v prvních měsících války a jejichž vzpomínky mi už připadají tak staré, přečetl v klidu. Ale Mathurin nám nedá ani okamžik pokoje. Mathurin si píská, když se probouzí, a píská si ještě, když usíná. Celý den si píská nebo zpívá. Přestane snad jen, aby se najedl nebo aby se hlasitě rozchechtal. Směje se všemu a ničemu. Směje se nápadům, které mu projdou hlavou, granátům, které jsou určené nám a zabloudí jinam, krysám, které škrabou za deskami.

— Necháš mě psát? říká Julien.

Dvě sekundy mlčí, pak zanotuje:

„Kdybys viděla svoje dítě, matko,
matko moje!“

— Mathurine!

— Ha! Ha! Ha! On se čílí! Kis... kis!...

— Tak už buď tichý!

Naléhám...

⁷ Francouzsko-německá hranice z roku 1871 tu šla po řece Seille, takže Manhoué i Fossieux, na něž baterie střílí, ležely v Lotrinsku zabraném Německem. Po dvou letech války se frontová linie na tomto úseku s onou starou hranicí téměř kryla.

⁸ *Ma pièce. Souvenirs d'un canonnier, 1914* — první svazek Lintierova deníku, který u pařížského nakladatele Plona vyšel v roce 1916. Obtahy, o nichž je tu řeč, dostal Lintier čtyři dny před svou smrtí.

— No tak, Mathurine, zavři na chvilku klapačku... Nedá se to?

Myslím, že ten pískot, který se mu line z pusy, nezávisí na jeho vůli. Když se člověk rozzlobí, zasměje se, přestane a za chvilku začne znovu.

Celý den znovu hřměla verdunská děla. Čekáme na noviny. Přinášejí jen zprávy, které už neplatí.

12. března.

Jaká je tohle divná válka! Zatímco verdunská děla pořád hřmí bez přestání a svádějí se tam nejkrvavější boje celého toho nekonečného zápasu, vedeme tu, v polním míru, patnáct set metrů od nepřítele, život usedlých maloměšťáků.

Četa, pečlivě zamaskovaná zvláštní skupinou z Nancy, je pro nepřátelská letadla naprosto neviditelná. Naši přítomnost tady mohou pozorovatelům tam nahoře prozradit jedině pohyby mužů okolo kasemat. Když je jako dnes jasno a svítí slunce, vychází se co nejméně. Co jsme tady, nevzali jsme si na nohy střevíce. S nohama v teple v dřevácích vycpaných hrubými papučemi, pokuřujeme z fajfek u vchodu do kasematy, pokojně rozprávíme přes potok s kamarády od prvního děla, kteří stojí ve skupince na prahu svých dveří.

Už jsme si zavedli domácí zvyky. Stačí, abychom tu zůstali dlouho, a změní se v tyranské manie.

— Žereme jako prasata na vykrmení, říká Julien. Neujdeme za den ani padesát kroků. Slunečního světla člověk ani nezahledne. Vykrmíme se tak, že neprojdeme dveřmi! Rajtky mě začínají svírat v pasu.

Dělostřelba, na severozápadě pořád prudká, se zdá blíž. Bojuje se snad u Bois-le-Prêtre nebo u Les Éparges nebo u Saint-Mihiel?⁹ Nepřátelský útok, nebo francouzský úder na odlehčení?

Žádné zprávy, žádné noviny!

13. března.

Jedním z nejjistějších rysů téhle války je její protivná jednotvárnost. Nebezpečí, smrt se ukazují skoro vždycky tímž způsobem. Nic není tak podobné granátu jako jiný granát. A když se riziko stane méně bezprostředním nebo když hrozba smrti povolí, jak je náš život plochý, bez čehokoli nenadálého! Náhlý návrat nebezpečí, ba ani dotek smrti už není nic nenadálého. Nuda jistě nebude patřit k nejmenším zlům, jaká vojáci téhle války poznali.

Má-li být zápisník vzpomínek bojovníka pravdivý, nebude smět být bez velké jednotvárnosti.

Protahujeme se, zíváme. Tam se pořád zuřivě bojuje. Říká to vzdálené hřmění děl.

14. března.

První jarní den, vlahý, čistý, lahodný. Muchničky vířejí ve vzduchu. Nepříliš plaší ptáci štěbetají blízko nás ve vrbínách u potoka. Krásný motýl s křídly z černého sametu, skropenými červeně, dlouho poletoval nad kasematou. Člověk by rád ušel pár set kroků okolo našich příbytků. Víc než týden žijeme na dně svého mezipalubí v téměř úplné nehybnosti a nohy se nám netrpělivě ozývají.

Ale nepřítel využil jasného vzduchu a vytáhl před námi na obzor dvě zrádné klobásy.¹⁰ Člověk nemůže udělat krok, aby ho neviděly. A navíc je vzduch plný hukotu motorů. Víme, že samo naše postavení je pro

⁹ Bois-le-Prêtre u Pont-à-Mousson a Les Éparges na Mázských výšinách byly v roce 1915 místy nesmírně krvavých bojů; u Saint-Mihiel drželi Němci od září 1914 výběžek, kterým přetínali Máz. Všechna tři místa leží severozápadně od Lintierova úseku, mezi ním a Verdunem.

¹⁰ Upoutané pozorovací balony podlouhlého tvaru, kterým se pro jejich podobu říkalo „klobásy“. Pozorovatel v koši pod balonem řídil telefonem dělostřeleckou palbu a viděl hluboko do nepřátelského týlu.

vzdušné pozorovatele neviditelné. Potvrzují to snímky našich letců. Jen ať svými pohyby neprozradíme, že tu jsme.

V úkrytu vrb, blízko můstku, na břehu potoka, kde celá řada maličkých mlýnů čeří proud a tahá za provázky neúnavné kloubové figurky, jsem si ze čtyř nábojnic zaražených do země udělal sedátko... Hodiny plynou.

15. března 1916.

Námořní dělo, postavené někde za námi na výšinách, včera odpoledne střílelo na nepřátelské zásobování. Němčouři v odpověď ostřelovali Moivrons a Jeandelaincourt. Při vjezdu do Jeandelaincourtu dopadaly granáty na cestu. Dva z obsluhy čtyř, kteří šli do kuchyní pro naši večerní menáž, museli čekat víc než hodinu, aby prošli, zatímco naši kuchaři se zase krčili v pekařské peci. Jako odplatu jsme vyslali na Fossieux salvu padesáti ran.

Za rozbřesku, zatímco před námi na smutném červeném obzoru vychází slunce na dně úvalu mezi našimi kulisami, jsme na Fossieux vypálili dalších padesát ran, abychom utišili německé dělostřelectvo, které se tuhle noc chovalo nevázaně. Pak jsme si zase šli lehnout a jeden z nás se vydal k lesu — ještě než plné světlo odkryje nepříteli kraj — obhlédnout oka a natrhat salát z pampelišek.

Holič baterie přijel kolem poledne na kole, s mašinkami a břitvami. Před krytem prvního děla, kde nás klobásy nemohou vidět, postavil na slunce lavici. Sedíme na zemi v kruhu a povídáme si, zatímco on pracuje, v jedné ruce břitvu, v druhé štětku.

Jedna německá baterie střílí... Odplata na Fossieux. Dvacet pět ran na dělo...

(Zde končí nedokončené stránky Hlavně 1233. Odpoledne 15. března 1916 padl Paul Lintier pod německými střepinami. Jeho poslední cestovní zápisky, posbírané z jeho zkrvaveného těla, shromáždili jeho přátelé a druhové ve zbrani, četaři Arsène Gouhier a Lepeck a obsluha děla 1233: François Tardif, Julien Lesaulnier, André Petit, Léon Royer, Prosper Radais, Mathurin Guyot.)¹¹

¹¹ Poznámka francouzského vydavatele, kterou nese vydání z roku 1917; není to Lintierův text. Paul Lintier padl odpoledne 15. března 1916 u Jeandelaincourtu v departementu Meurthe-et-Moselle, tedy v úseku, který popisuje poslední zápis. Jmenovaní muži jsou jeho obsluha a přátelé, kteří vystupují po celé knize. Francouzský originál svazku se jmenuje *Le Tube 1233*.